

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ ПРОФЕСІЙНО-
ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ У ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ

ІНКЛЮЗІЯ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА
КРАЩІ ПРАКТИКИ

Збірник наукових праць за матеріалами
III Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю
(Житомир, 6 травня 2026 року)

Житомир,
ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк», 2026

*Рекомендовано до друку Навчально-методичною радою
Навчально-методичного кабінету професійно-технічної освіти у
Житомирській області (протокол № 2 від 29.05.2026 р.)*

Рецензенти:

- Мирончук Н. М. - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальних технологій, професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка;
- Нагаєвська І. О. - кандидат психологічних наук, методист Навчально-методичного кабінету професійно-технічної освіти у Житомирській області;
- Ткачук І. М. - в.о. директора Навчально-методичного кабінету професійно-технічної освіти у Житомирській області

Інклюзія в закладах професійної освіти: проблеми, перспективи та кращі практики : зб. наук. праць : матеріали ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (м. Житомир, 06.05.2026 р.). / за ред. І.Д. Сахневич. Житомир : ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк»., 2026. 196 с.

Збірник наукових праць вміщує результати теоретичних пошуків та експериментальних досліджень науковців, аспірантів, методистів навчально (науково)-методичних центрів (кабінетів) професійно-технічної освіти, педагогічних працівників закладів професійної освіти з актуальних питань упровадження інклюзії у сучасний освітній процес. Висвітлено наступні напрямки досліджуваної проблеми: інклюзивне навчання в реаліях сучасності: виклики та досвід успішної практики; формування та вдосконалення педагогічних компетентностей з організації інклюзивного освітнього середовища в закладах професійної освіти; використання інноваційних педагогічних технологій в умовах інклюзивного навчання; цифрова трансформація освіти: роль штучного інтелекту в модернізації освітнього процесу; сучасні стратегії та практичні кейси соціально-психологічного супроводу осіб з особливими потребами в освітньому просторі; актуальні проблеми працевлаштування людей з інвалідністю.

Адресовано широкому загалу освітян, науковців, викладачів, аспірантів, студентів закладів вищої освіти.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ В РЕАЛІЯХ СУЧАСНОСТІ: ВИКЛИКИ ТА ДОСВІД УСПІШНОЇ ПРАКТИКИ	8
Тарнавська Н. П. Інклюзивна професійна освіта: порівняльний аналіз підходів до подолання бар'єрів в Україні та Італії	8
Вознюк О. В. Психокорекція та терапія дітей з особливими потребами	14
Кулинич О. А. Інклюзивна професійна освіта: практичні кроки в очікуванні змін	20
Ткачук І. М. Трансформація професійної освіти: інклюзія як стратегія людяності та професійного успіху	27
Сорока В. Г. Зелена освіта як інноваційна педагогічна технологія в умовах інклюзивного навчання	35
Сахневич І. Д. Інклюзивна культура як важлива складова інклюзивної освіти	40
Гордійчук А. В. Трансформація інклюзивної освіти в умовах війни: від бар'єрів до гнучких моделей	47
Шевчук І. В., Мирончук Н. М. Педагогічна підтримка адаптації першокласника з порушенням мовленнєвого розвитку до умов шкільного навчання	55
Ковальчук Т. О. Гуманізація освітнього процесу як засіб допомоги здобувачам освіти з особливими потребами в оволодінні професією	60
Члек О. О. Особливості інклюзивної освіти в закладах позашкільної освіти	68
Горбачевська І. О., Мирончук Н. М. Моделювання індивідуальної освітньої траєкторії учня початкової школи із затримкою психічного розвитку	76
Сікалюк Р. В. Реалізація права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття професійної освіти в умовах сільського регіону як шлях від забезпечення доступності до повноцінного включення	81
Пещанюк Н. О. Розвиток творчої компетентності через критичне мислення в інклюзивному освітньому середовищі ...	86

РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	90
Гаврішко Л. В. Інноваційні педагогічні компетентності як чинник ефективної організації інклюзивного освітнього середовища в закладах професійної освіти	90
Фільшина С. М., Полівода Н. Г. Інклюзивне навчання в реаліях сучасності: виклики та досвід успішної практики	95
Ляхова Т. В., Камлук Ю. В., Коваленко Л. М. Використання інноваційних педагогічних технологій в умовах інклюзивного навчання	100
Моргун О. В. Інноваційні педагогічні технології як інструмент забезпечення ефективного інклюзивного навчання	103
Власюк М. Л. Інклюзія як вимога часу: практичний досвід соціалізації та професійної підготовки молоді в Житомирському професійному ліцеї Житомирської обласної ради	107
Лисиця Т. В. Роль виховної роботи у забезпеченні підтримки, адаптації та розвитку здобувачів з особливими освітніми потребами у закладі професійної освіти	110
Дячок С. С. Інклюзивний вектор професійної освіти: від формального підходу до реальної безбар'єрності	114
Штуль В. М. Віртуалізація та хмарні технології як інструмент забезпечення рівного доступу до вивчення архітектури ПК та серверних систем	117
Бойко І. А. Інтеграція загальноосвітньої та професійної підготовки як засіб формування інклюзивної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників	120
Черниш О. Ф. Використання інноваційних педагогічних технологій на заняттях історії в умовах інклюзивного навчання	126
Сушицька Т. В. Використання інноваційних педагогічних технологій в умовах інклюзивного навчання кухарів та кондитерів	132
Свирида О. В. Цифрові навички бухгалтера майбутнього: роль освіти та штучного інтелекту	134
Шевчук М. М. Цифрова трансформація природничої освіти: використання штучного інтелекту для адаптації контенту в інклюзивному середовищі професійної освіти	138

Старушко К. О., Бірук Н. П. Роль ігрової діяльності у розвитку комунікативних умінь дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями	140
Загалевиц В. Л. Проєктне навчання як інструмент розвитку ключових компетентностей здобувачів освіти в умовах інклюзії	145
Коберник Ж. П. Формування інклюзивної культури в закладі професійної освіти: від толерантності до активної підтримки	150
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ТА ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ	156
Нагаєвська І. О. Принципи партнерської взаємодії фахівців і батьків у системі психолого-педагогічного супроводу здобувачів професійної освіти з особливими освітніми потребами	156
Гаврилова Г. А. Сучасні стратегії соціально-психологічного супроводу осіб з особливими потребами в освітньому просторі	165
Поліщук С. І., Мирончук Н. М. Роль арт-терапії в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами	172
Галамай О. В. Практичні кейси соціально-психологічного супроводу осіб з особливими потребами в освітньому просторі	175
Мерзла С. М. Соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти вразливих категорій як складова інклюзивної моделі в закладі професійної освіти	179
Гадомська І. О. Забезпечення доступності професійної освіти для осіб з особливими освітніми потребами в Любарському професійному ліцеї з урахуванням специфіки професійної підготовки	181
Суліменко М. О. Соціально-психологічний супровід осіб з особливими потребами в освітньому просторі	186
Мельник Ю. В. Роль соціального працівника у системі комплексного супроводу здобувачів освіти з особливими потребами в інклюзивному освітньому середовищі	192

ВСТУП

Освіта є запорукою культурного, інтелектуального, соціального та економічного розвитку держави і суспільства. Її мета – всебічний і гармонійний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, удосконалення її талантів, здібностей, виховання індивідуальних якостей, властивостей, рис. Певні соціальні процеси, що виникають у сучасних соціально-економічних умовах, відображають нові підходи та спонукають до створення нових соціальних систем. Водночас перспективним напрямом у сфері освіти є інтеграція осіб з особливими потребами у систему освіти, бо їх соціальна ізоляція не дає можливості реалізувати власні здібності та таланти у різних сферах життя.

Впровадження інклюзивної освіти в Україні є відображенням об'єктивних вимог, що має на меті забезпечення прав на якісну освіту всім без винятку громадянам, у тому числі особам з особливими потребами. Україна забезпечує докорінну трансформацію філософії інклюзивної професійної освіти, що закріплено в оновленому законодавстві: Законі України «Про професійну освіту»; Національній стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року; Дорожній карті розвитку професійної (професійно-технічної) освіти для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення на період до 2030 року; численних методичних рекомендаціях тощо. Зміна пріоритетів державної політики в галузі професійної освіти, зокрема для осіб з особливими освітніми потребами, є невід'ємною складовою процесу європейської інтеграції України. Усвідомлення, що широке впровадження принципів інклюзії в професійній освіті сприятиме створенню справедливого та рівноправного суспільства, де кожна особа може розвиватися й досягати своїх цілей незалежно від будь-яких обмежень чи перешкод, є одним з базових для визначення пріоритетів нашої післявоєнної розбудови.

У збірнику наукових праць «Інклюзія в закладах професійної освіти: проблеми, перспективи та кращі практики» за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Житомир, 6 травня

2026 року) представлені наступні аспекти досліджуваної проблеми: інклюзивне навчання в реаліях сучасності; формування та вдосконалення педагогічних компетентностей з організації інклюзивного освітнього середовища в закладах професійної освіти; використання інноваційних педагогічних технологій в умовах інклюзивного навчання; цифрова трансформація освіти: роль штучного інтелекту в модернізації освітнього процесу; сучасні стратегії та практичні кейси соціально-психологічного супроводу осіб з особливими потребами в освітньому просторі; актуальні проблеми працевлаштування людей з інвалідністю.

Збірник стратегічний за своїм характером, оскільки залишає науковцям та педагогам можливість подальшої розробки представленої тематики. Адресується широкому загалу освітян, науковців, студентів закладів вищої освіти.

РОЗДІЛ 1

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ В РЕАЛІЯХ СУЧАСНОСТІ: ВИКЛИКИ ТА ДОСВІД УСПІШНОЇ ПРАКТИКИ

Наталія ТАРНАВСЬКА,
*кандидат психологічних наук, доцент,
науковий співробітник Департаменту гуманітарних,
соціальних наук та культурних індустрій
Університету Парма
Італія*

ІНКЛЮЗИВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ПОДОЛАННЯ БАР'ЄРІВ В УКРАЇНІ ТА ІТАЛІЇ

Професійна освіта молоді з інвалідністю в Україні та в Італії є ключовою умовою її соціалізації, професійного самовизначення та подальшої інтеграції в суспільне життя. Саме заклади професійної освіти стають тим простором, де молода людина не лише здобуває професію, а й формує досвід самостійності, комунікації, відповідальності, взаємодії з однолітками та дорослими. У міжнародних документах наголошується, що інклюзивна освіта має забезпечувати не формальну присутність здобувача освіти в закладі, а його реальну участь, доступ до якісного навчання та можливість подальшого переходу до зайнятості [7, с. 24-26].

Актуальність проблеми інклюзії в закладах професійної освіти України зумовлена тим, що молодь з інвалідністю часто стикається не лише з індивідуальними труднощами, а насамперед із бар'єрами самого освітнього середовища. Йдеться про архітектурну недоступність, недостатню адаптованість навчальних майстерень і виробничої практики, брак спеціальних засобів навчання, слабку підготовленість педагогічних працівників до роботи в інклюзивному середовищі, а також про стереотипи щодо професійних можливостей осіб з інвалідністю. Актуальним залишається для України перехід від медичної

моделі інвалідності до соціальної, відповідно до якої обмеження створює не сама інвалідність, а недоступність середовища [7, с. 30-32].

В українському освітньому просторі організація інклюзивного навчання у закладах професійної освіти має нормативне підґрунтя. Зокрема, Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти визначає механізми створення умов для навчання осіб з особливими освітніми потребами, формування інклюзивних груп, забезпечення психолого-педагогічного супроводу та адаптації освітнього процесу [5].

У системі професійної освіти України запровадження рівнів підтримки декларується як інструмент індивідуалізації освітнього процесу, однак такий підхід викликає обґрунтовані застереження. Фіксація здобувача освіти на певному рівні «потреби в підтримці» на початку навчального шляху суперечить самій природі розвитку, яка є динамічною і змінною як для осіб з інвалідністю, так і без неї. Освіта покликана будувати індивідуальну траєкторію, виходячи з потенціалу та можливостей особистості, а не закріплювати її в наперед визначеній категорії. У цьому контексті рівнева модель може впливати на очікування педагогів, зміст і складність освітньої програми, а відтак – і на професійний маршрут молодшої людини ще до того, як вона матиме змогу повною мірою проявити свої здібності. Таким чином, існує ризик, що інструмент підтримки трансформується у механізм внутрішньої стратифікації, який опосередковано відтворює практики сегрегації в межах інклюзивного середовища професійної освіти.

Розглядаючи контексти професійної освіти в Україні, також можна констатувати, що питання проживання здобувачів освіти з інвалідністю часто залишається поза фокусом інклюзивної політики. У випадках, коли навчання здійснюється у закладах, де фактично навчаються лише особи з інвалідністю, такі інституції не можна вважати повністю інклюзивними. Додатковим обмежувальним чинником є домінування двох варіантів проживання: або в родині, або у великих гуртожитках при закладі освіти. Така модель не передбачає індивідуалізованих або перехідних форм самостійного життя, не

сприяє розвитку автономності та може посилювати ізоляцію від ширшого соціального середовища. Водночас саме умови проживання безпосередньо впливають на можливості доступу до навчання, виробничої практики та майбутнього працевлаштування, зокрема з огляду на логістику пересування, доступність транспорту та варіативність шляхів до робочого місця. Це вказує на потребу перегляду підходів до організації проживання з орієнтацією на більш гнучкі, інтегративні та індивідуально спрямовані моделі, які б поєднували освітній процес із розвитком життєвої самостійності як у період навчання, так і в перспективі подальшого професійного життя.

Водночас важливим є врахування зарубіжного досвіду, зокрема Італії, яка вважається однією з країн із найбільш розвиненою системою інклюзивної освіти. Інклюзія в Італія реалізується на основі принципу повного включення осіб з інвалідністю у загальну систему освіти, без сегрегації у спеціалізовані заклади. Особливістю італійського підходу є системна підтримка здобувачів освіти через міждисциплінарну взаємодію педагогів, педагогів супроводу (вчителів підтримки), соціальних працівників і родини, а також індивідуалізація освітніх траєкторій. У сфері професійної освіти значна увага приділяється переходу до зайнятості, розвитку життєвих і соціальних компетентностей, а також тісній співпраці з місцевими громадами та роботодавцями [1; 3].

У практиці окремих італійських комун реалізується комплексний підхід до підтримки молоді з інвалідністю, який охоплює не лише освіту, а й організацію повсякденного життя та соціальної інтеграції. Зокрема, пропонуються різні моделі проживання залежно від рівня самостійності особи: проживання в родині, спільне проживання у малих житлових осередках (так званих «групових будинках» або котеджах), де кілька осіб з інвалідністю мешкають поруч із постійною або частковою підтримкою персоналу, а також самостійне проживання в окремому житлі за умови достатнього рівня автономності. Така варіативність дозволяє забезпечити поступовий перехід до більшої самостійності та врахувати індивідуальні потреби кожної людини.

Паралельно з організацією проживання, здобувачам пропонуються різні варіанти зайнятості відповідно до їхніх можливостей і рівня підготовки. Це можуть бути як захищені форми праці, так і інтеграція на відкритий ринок праці. Важливо, що вибір залишається за самою людиною, що підсилює її суб'єктність і сприяє формуванню відповідальності за власну життєву траєкторію.

Щодо соціального забезпечення, в Італії особи з інвалідністю можуть отримувати державні виплати (зокрема, пенсію по інвалідності або соціальну допомогу), однак їх збереження або розмір можуть залежати від рівня доходу та типу зайнятості. Тобто виплати не завжди залишаються повністю незмінними у разі працевлаштування, але система передбачає поєднання підтримки з можливістю працювати без повної втрати соціальних гарантій.

У контексті італійського досвіду важливо відзначити системні заходи, спрямовані на забезпечення не лише професійної підготовки, а й ширшої соціальної інтеграції молоді з інвалідністю. У процесі навчання, а також поза його межами, для здобувачів організовуються спеціалізовані семінари та тренінги, орієнтовані на розвиток життєвої автономності. Зокрема, розглядаються питання самостійного життя у перспективі (наприклад, «Після втрати батьків», «Де і в яких ситуаціях звертатися по юридичну допомогу?», «Як спілкуватися з іншими людьми з урахуванням власних можливостей?», «Які ситуації можуть бути небезпечними і як у них діяти?», «Як використовувати цифрові застосунки для пересування в просторі, планування, комунікації?». Такі практики сприяють формуванню самостійності, підвищують рівень безпеки та забезпечують більш стійку інтеграцію молодих людей з інвалідністю як у професійне, так і в соціальне середовище.

Українські дослідники інклюзивної освіти підкреслюють, що ефективне включення здобувачів освіти з особливими освітніми потребами потребує системної перебудови освітнього середовища, а не лише індивідуальної адаптації молоді до вже наявних умов [6, с. 326-329]. Водночас освітнє середовище не обмежується межами закладу професійної освіти,

а охоплює ширший соціальний контекст – державну політику, систему охорони здоров'я, транспорт, ринок праці та інші сфери життя. Такий підхід відповідає концепції широкомасштабної (розширеної) освіти, де інклюзія розглядається як міжсекторна взаємодія. Це особливо важливо для професійної освіти, яка має прикладний характер і передбачає не лише засвоєння знань, а й участь у виробничих процесах, взаємодію з іншими людьми та можливість наставницької підтримки в реальних умовах праці.

Однією з ключових проблем інклюзії у професійній освіті є розрив між навчанням і подальшим працевлаштуванням. Зарубіжні дослідження у сфері VET/TVET засвідчують, що професійна підготовка молоді з інвалідністю має бути пов'язана з реальними можливостями виходу на ринок праці, розвитком життєвих навичок, підтримкою переходу від навчання до роботи та співпрацею з роботодавцями [2, с. 5-6]. Без цього професійна освіта ризикує залишитися ізольованим етапом, який не забезпечує реальної соціальної інтеграції.

У цьому контексті особливої ваги набуває питання ресурсності не лише окремого педагога, а й усього освітнього середовища. Якщо заклад професійної освіти функціонує в умовах перевантаження, дефіциту підтримки, адміністративного тиску, нестачі матеріальних ресурсів і нерозуміння потреб здобувачів освіти з інвалідністю, то відповідальність за інклюзію фактично перекладається на педагога. Проте така модель є нестійкою. Противагою деструктивним чинникам має бути не вимога до педагога «витримувати більше», а усунення тих компонентів середовища, які забирають ресурси, блокують професійну дію та знижують якість підтримки здобувачів освіти [6, с. 328-329].

Отже, інклюзія в закладах професійної освіти має розглядатися як комплексний процес, що охоплює доступність простору, гнучкість освітніх програм, підготовку педагогічних працівників, психолого-педагогічний супровід, партнерство з родиною, роботодавцями та громадою. Йдеться не лише про адаптацію молоді з інвалідністю до умов училища чи коледжу, а про трансформацію самого закладу професійної освіти. Саме системне усунення бар'єрів, а не декларативне проголошення інклюзії, створює умови для професійного становлення,

соціальної участі та гідної інтеграції молоді з інвалідністю в суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. European Agency for Development in Special Needs Education. Vocational Education and Training: Policy and Practice in the Field of Special Needs Education. Literature Review. Odense : European Agency for Development in Special Needs Education, 2012. 76 p.
2. International Labour Organization. Making TVET and skills systems inclusive of persons with disabilities. Geneva : ILO, 2017. 8 p.
3. Legge 5 febbraio 1992, n. 104. Legge-quadro per l'assistenza, l'integrazione sociale e i diritti delle persone handicappate. URL: <https://www.normattiva.it/> (дата звернення: 26.04.2026).
4. OECD. Inclusion of Students with Disabilities in Tertiary Education and Employment. Paris : OECD Publishing, 2011. 144 p.
5. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 10.07.2019 № 636 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/636-2019-%D0%BF> (дата звернення : 26.04.2026).
6. Тарнавська Н. П., Аргіропулос Д. Інклюзивна освіта в перспективі побудови ефективних дидактичних систем. *Українські студії в європейському контексті*. 2021. № 3. С. 326-330.
7. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and education: All means all. Paris : UNESCO, 2020. 462 p.
8. Про професійну освіту : Закон України №4574–ІХ від 21.08.2025 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення 16.03.2026).

Олександр ВОЗНІЮК,
*доктор педагогічних наук, професор,
 професор кафедри англійської мови з методиками
 викладання у дошкільній та початковій освіті
 Житомирського державного університету
 імені Івана Франка
 Україна, Житомирська область*

ПСИХОКОРЕКЦІЯ ТА ТЕРАПІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

За останні десятиліття рівень соціального, психологічного, біологічного здоров'я населення України критично знизився. Це стосується і значного збільшення дітей з особливими потребами. Розробка шляхів терапії таких дітей та методів щодо їх корекції постають вкрай важливими [4].

Розглянемо інноваційні шляхи та методи психокорекції та терапії дітей з особливими потребами у контексті розробленої автором інтегральної психофрактальної структури людини [2; 3], яка, у свою чергу, реалізує концепцію функціональної асиметрії півкуль мозку людини [1].

Таблиця 1.

Психофрактальна узгодженість осей, що відображають різні аспекти людини

<i>Вісь півкульової координації</i>		
Ліва півкуля	Півкульовий синтез	Права півкуля
<i>Конституційна вісь (Ernst Kretschmer)</i>		
Шизотимний тип	Віскозний тип	Циклотимний тип
<i>Вісь фазових станів психіки (I.I. Pavlov)</i>		
Парадоксальна фаза	Врівноважена фаза	Нормальна фаза
<i>Психопатологічна вісь (T.M. Gannushkin)</i>		
Шизофренія	Психічна норма	Циклічні психози
<i>Гомеостазна вісь (V.M. Dilman)</i>		
Адаптаційний гомеостаз	Регулятивний гомеостаз	Енергетичний гомеостаз
<i>Вісь координації: «діти дощу» – «діти Сонця»</i>		
«Діти дощу»		«Діти Сонця»

<i>Особливості сприйняття світу півкулями</i>		
Нервові процеси гальмування		Нервові процеси збудження
Інтравертованість		Екстравертованість
Інформаційна регуляція		Енергетична регуляція
Недостача енергії		Надлишок енергії
Деталізоване сприйняття дійсності		Цілісне сприйняття дійсності
Абстрактно-логічне мислення		Емоційно-образне мислення
Холодна колірна гама		Гаряча колірна гама
Ритм		Мелодія

Таблиця 1 є важливою методологічною основою для розуміння взаємозв'язку між розладами аутистичного спектру, РАС (лівопівкульовий феномен) та особливостями «дітей Сонця» (правопівкульовий феномен), а також шляхів їх компенсаторної корекції та терапії, оскільки сучасні дослідження вказують на те, що в онтогенезі розвиток різних функцій організму реалізується не лише «знизу – вгору», але й «згори – донизу», коли розвиток вищих функцій організму людини стимулює перебудову (і гармонізацію) базальних функцій.

Відповідно, дітей з синдром Дауна, який можна вважати правопівкульовим розладом, коригують та виліковують завдяки розвитку в них протилежних лівопівкульових форм психічної діяльності дитини: трапляються рідкісні випадки такої корекції, коли деякі особи із синдромом Дауна (який є генетичним розладом) можуть досягати вищих рівнів інтелектуальної діяльності, наприклад, працювати професорами у закладах вищої освіти. Таким чином, психокорекція «дітей Сонця» передбачає активацію в дітей лівопівкульових механізмів психічної діяльності (через форми сенсорної активності, характерні для лівої півкулі – ритм, холодна кольорова гама та ін.), включаючи розвиток їхнього особистісного начала завдяки створенню такого соціально-педагогічного та корегуально-терапевтичного середовища, яке дозволяє «дітям Сонця» усвідомлювати себе через розвиток рефлексії, механізмів

цілепокладання (з орієнтацією на майбутнє) через збагачення їхнього соціально-рольового репертуару тощо.

Діти з РАС реалізують стан патологічного вкорінення в лівопівкульовій активності, що призводить до певних психічних та поведінкових проблем. Відповідно, ці проблеми коригуються завдяки активації правопівкульової активності/діяльності у таких дітей з усіма терапевтично-корегувальними наслідками, що випливають з цієї активації.

Зазначимо, що для розуміння причини та сутності РАС слід проаналізувати особливості виникнення цих розладів.

Аутизм, аналізований у контексті фазових станів психіки, пов'язаний з парадоксальною фазою, коли організм людини реагує на слабкі сигнали/подразники активніше, ніж як на сильні. Цю обставину можна враховувати в процесі діагностики аутизму в немовлячому віці, коли слід звертати увагу на такі симптоми у дітей, як спотворення реакції на дискомфорт, бурхливі реакції страху, плач у відповідь на слабкі подразники зовнішнього середовища, тоді як на сильні подразники такі діти реагують слабо. З цієї ж причини відзначається ослаблення реакції на положення для годування, а також виявляється незначний вираз задоволення після годування.

Таким чином, контакт з аутичною людиною (психіка якої функціонує на рівні парадоксальної фази: цей висновок зроблено з дослідницького досвіду деяких класиків фізіології, які пов'язували природу шизофренії з парадоксальною фазою психічної активності) може бути встановлений на рівні слабких сигналів/подразників. У цьому контексті можна навести приклад лікаря, який перебував поруч із таким пацієнтом кілька годин, перш ніж йому вдалося встановити з ним контакт.

Завдяки аутистично-лівопівкульовому дефіциту енергоемоційної реактивності в дітей з РАС (які через м'язові затискачі та дистрес виявляють проблеми метаболізму – недостатні процеси перетравлення та засвоєння їжі), їх можна лікувати через спілкування з тваринами, які характеризуються високою моторно-емоційною лабільністю та дефіцитом свідомої (лівопівкульової) активності.

Слід зазначити, що шизофренію (що характеризується дефіцитом функцій правої півкулі, недостатчею енергетичної

стимуляції через дефіцит травної системи) лікував у XIX столітті Кацудзо Ніші (西 勝造, にし・かつぞー), засновник японської «Системи оздоровчої інженерії Ніші», за допомогою дієти, клізм та фізичних вправ. К. Ніші пов'язував психічні захворювання зі станом кишечника, коли забруднений товстий кишечник може призвести до порушення кровообігу, ендокринного балансу, обміну речовин та до критичних змін артеріального тиску.

Другий приклад – практика доктора медичних наук Ю. Ніколаєва, який лікував шизофренічних хворих голодуванням та клізмами, на основі чого він захистив докторську дисертацію; а у 1963 році була опублікована монографія, в якій узагальнено довгострокові результати лікування шизофренії.

Наведемо систему терапії В. Генералова, доктора медичних наук, який підкреслює, що аутизм залишається одним із найбільш обговорюваних діагнозів сучасності. Число діагностованих випадків зростає (кількість дітей з РАС зростає експонентним чином, коли за останні 30 років кількість таких дітей зросла в сотні разів), а пояснення причин, як вважає В. Генералов, досі викликають суперечки серед спеціалістів. Батьки часто помічають перші зміни в поведінці дитини раніше за фахівців, тому важливо розуміти, які ранні ознаки аутизму дійсно потребують уваги. Ознаки/симптоми аутизму у дітей, можливі причини розвитку РАС та механізми виходу з глухого кута наступні. У багатьох дітей із РАС спостерігаються порушення сну, змінюється чутливість до звуків, виявляються проблеми із травленням та обміном речовин.

Як вважає В. Генералов, аутизм – це «біологічний колапс організму». У той час як офіційна медицина називає аутизм розладом розвитку, В. Генералов називає його інакше: це млявий енцефаліт, хронічне запалення мозку, тому дитина з РАС та дідусь з Альцгеймером біологічно – близнюки. В обох запалений мозок, в обох спостерігаються токсини, інфекції, дефіцит енергії на мітохондріальному рівні. Перші ознаки аутизму, що виникають після року, супроводжуються гіперчутливістю до звуків, світла, дотиків. Дитина перестає реагувати на ім'я, пропадає вказівний жест, її не цікавлять іграшки; з'являються

порушення сну, дитина прокидається навіть уночі; виникають проблеми із шлунково-кишковим трактом, виявляються запори, потяг до певних продуктів: хліб, молоко, макарони. При цьому від інших продуктів, від м'яса дитина може відмовлятися. Дитина не дивиться у вічі, і педіатр каже: «будемо спостерігати за дитиною». Дитина не відгукується на ім'я, педіатр каже: «перевіримо слух». Дитина б'ється головою об стіну, педіатр каже: «це поведінкова реакція».

Однак, як вважає В. Генералов, це зовсім не так, це пов'язано не з поведінкою, а з біохімією. Дитина б'ється головою, бо в неї болить голова, болить зсередини. Чому так відбувається? Тому що її кишечник запалений, коли має місце синдром «дірявого кишечника» – це не стільки метафора, скільки реальна руйнація щільних контактів між клітинами слизової, що приводить до того, що в кров проникає те, чого там не повинно бути. Глютени, казіїн у пошкодженому кишечнику не перетравлюються, вони перетворюються на глютоморфіни та казорфіни. Це апіоїдні пептиди – заборонені речовини, наркотики, які проникають через несформований гемоцефалічний бар'єр у мозок. Саме тому діти з РАС залежні від булок і молока, у них відбувається справжня ломка (через адикцію). Коли ви прибираєте ці продукти, перші 3 дні дитина буде почуватися вкрай негативно – істерики, агресія, плач як синдром відміни. Але врешті-решт можна помітити, що дитина стала спокійнішою, у неї нормалізувався сон і кишечник поступово нормалізує свої функції. Але в кишечнику паралельно живе кандида (дріжджоподібний грибок, що є одним з організмів флори кишечника, який живе у травному тракті, починаючи з ротової порожнини), яка харчується цукром та виділяє ацетат альдегід (нейротоксин). Кандида поглинає вітаміни групи B, ті, які люди купують з метою заповнювати вітамінні дефіцити. При цьому слід знати, що 90-95 % серотоніну синтезуються у кишечнику. При РАС цей синтез порушений, і дитина кричить не тому, що вона є особливою, а тому, що в неї болить голова, болить живіт, болять м'язи, у неї інтоксикація.

В. Генералов пропонує три етапи виходу з цього глухого кута. Але спочатку розглянемо помилки батьків: якщо

порушилася поведінка, йдуть до логопеда, займаються відповідною терапією, відвідують тренінгові групи. Не з цього слід розпочинати терапію дітей із РАС – реальна терапія має закінчуватися цими заняттями. Це вже третій етап, коли дитина вилікована, бо не можна вчити дитину, коли в неї все болить, коли в неї запалений мозок.

Перший етап терапії дітей з РАС так само як і енцефаліту – це розвантаження. Забираємо все, що створює запалення, виключаємо глютен, козеїн, цукор, фрукти, сою, посльонові, все алергенне. Включаємо тваринний жир. Додаємо велику кількість, до 70 %, якісного білка, некрохмалисті овочі. При цьому використовуємо китогенну дієту – перемикання мозку на інше паливо: коли глюкоза більше не засвоюється через інсулінорезистентність, кетони дають мітохондріям чисту енергію без оксидантного стресу. Паралельно з протизапальною терапією проводимо детоксикацію: при розпаді патогенів токсинів в організмі дитини може виділитися більше, через що може погіршитися стан: нудота, блювання, пронос, температура, перезбудження, або, навпаки, слабкість та загальмованість – це ознаки гіперінтоксикації. Тому можна використовувати детоксикаційні програми, іноді навіть плазмоферез, інфузійну терапію, але можна обійтися і кишковими детоксикантами. Усі сорбенти, протизапальні препарати, антигістамінні засоби зменшать ризики гіперінтоксикації: поки в організмі запалення, паразити, активна кандиди, ніякі заняття не допоможуть.

Після проведення лікарської терапії можна використовувати добавки: антипаразитарний протокол, полин, чорний горіх, гвоздика проти широкого спектра паразитів, берберин проти кандидати – це не народна медицина, а системне зачищення патогенного навантаження.

Третій етап – регенерація. Тільки коли ґрунт зачищений, тобто ми прибрали запалення, прибрали інтоксикацію, ми переходимо до відновлення, ми намагаємося сформувати нові нейрональні зв'язки. І важливий тут протокол реміт: інтервальна гіпоксія, барокамера, азонотерапія. Ми змушуємо дефектні мітохондрії гинути, а здорові ділитися, енергії стає більше: це поновлення енергетичних станцій мозку. Потім ствольні клітини, які мають запустити регенеративні програми, а зробити

це можна лише у чистому організмі. При цьому не потрібно йти до психіатра за нейролептиками, які просто перетворюють вашу дитину на овоч. Мозок неймовірно пластичний, він хоче бути здоровим, йому просто потрібно прибрати те, що заважає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Springer S. P., Deutsch G. (1997) *Left Brain, Right Brain : Perspectives from Cognitive Neuroscience*. N. Y. : Freeman.
2. Voznyuk A., et al. (2021). Interdisciplinary Educational Technology based on the Concept of Human Brain Functional Asymmetry. *Postmodern Openings*, 12(2), 433-449. URL : <https://doi.org/10.18662/po/12.2/316> (дата звернення 23.03.2026).
3. Voznyuk O., Miroshnychenko O. (2025) Fairy-tale therapy as a psychological and pedagogical method in working with socially excluded youth, pupils with special needs. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*, 4(123). URL : [https://doi.org/10.35433/pedagogy.4\(123\).2025.16](https://doi.org/10.35433/pedagogy.4(123).2025.16) (дата звернення 13.03.2026).
4. Yuan Huayun. (2023). A Study of Special Needs Children Entering Regular Classroom Learning. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*. 10, 133-136. URL : <https://doi.org/10.54097/ehss.v10i.6903> (дата звернення 13.03.2026).

Олена КУЛИНИЧ,
заступник директора
з навчально-методичної роботи
Державного навчального закладу
«Запорізьке вище професійне училище»
Україна, Запорізька область

ІНКЛЮЗИВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: ПРАКТИЧНІ КРОКИ В ОЧІКУВАННІ ЗМІН

Глибокі травматичні наслідки війни для нації вимагають від системи професійної освіти швидкої адаптації до умов, що

постійно змінюються. Пріоритетом нашої роботи стає не лише професійна підготовка, а й просування принципів безбар'єрності, інклюзії та створення безпечних умов навчання, що є запорукою стійкості українського суспільства.

Україна забезпечує докорінну трансформацію філософії інклюзивної професійної освіти, що закріплено в оновленому законодавстві: Законі України «Про професійну освіту» [1]; Національній стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року [2]; Дорожній карті розвитку професійної (професійно-технічної) освіти для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення на період до 2030 року [3], численних методичних рекомендаціях [4] тощо.

Відбувається зміна умов забезпечення доступності професійної освіти як на інституційному, так і на оперативному рівні закладів професійної освіти. Розглянемо практичні кроки, які вже зараз допоможуть закладам освіти адаптуватися до умов, що постійно змінюються.

З прийняттям Закону України «Про професійну освіту» (далі – Закон), змінюється підхід до оцінювання результатів навчання та присудження, присвоєння кваліфікацій (стаття 11). З одного боку ми отримуємо інструмент для формування індивідуальної траєкторії опанування професійними кваліфікаціями студента з особливими освітніми потребами: унормовується поняття «часткова професійна кваліфікація», з'являється «сертифікат про присвоєння часткової професійної кваліфікації», який видається кваліфікаційним центром. З іншого боку – пункт 5 статті 11 наголошує: «Якщо кваліфікаційний центр у поточному році відмовив у присвоєнні професійної кваліфікації 25 і більше відсоткам здобувачів професійної освіти, які завершили навчання в закладі професійної освіти, у такому закладі професійної освіти протягом трьох місяців з моменту надходження інформації до центрального органу виконавчої влади із забезпечення якості освіти проводиться інституційний аудит у позаплановому порядку».

Тобто, перед адміністрацією закладу освіти поставатиме питання формування виваженої індивідуальної освітньої траєкторії для осіб з особливими освітніми потребами (з ООП),

яке в закладі професійної освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план (п. 3. статті 8 Закону). Це потребує готовності членів команд психолого-педагогічного супроводу (ППС) до проведення таких процедур. А це передбачає: планувати підвищення кваліфікації педагогічних працівників за напрямком забезпечення інклюзивної освіти, спираючись на нормативну базу, що постійно оновлюється; розробляти внутрішні процедурні документи (наприклад, положення, інструкції, протоколи дії, «Дорожню карту члена команди психолого-педагогічного супроводу» тощо); посилювати співпрацю з фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів.

З 01.08.2026 вступає в дію оновлений Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти (в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 5 лютого 2026 р. № 129) [5]. У тих групах закладів професійної освіти, в яких профільна середня освіта професійного спрямування здобувається одночасно із здобуттям професійної освіти, процедура організації інклюзивного навчання повинна враховувати ці зміни. Оновленим Порядком заплановано відхід від моделі «присутності» здобувача освіти з особливими освітніми потребами (ООП) у закладі до створення цілісної екосистеми супроводу. Нова парадигма передбачає, що інклюзія – це не лише право на вступ, а гарантований державою пакет послуг, адаптацій та цільового фінансування, що базується на п'яти рівнях підтримки. Для розуміння та планування змін вже сьогодні, представникам адміністрації та членам команд психолого-педагогічного супроводу потрібно детально опрацювати цей документ. Конкретні практичні кроки можна виокремити під час перегляду вебінару «Обговорення змін до Порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти» [6]. Зокрема, авторами ресурсу значна увага приділяється проблемі формування індивідуальної програми розвитку (ІПР).

Індивідуальна програма розвитку (ІПР) в системі професійної освіти є одним із компонентів супроводу студента з ООП, який одночасно з опануванням професійних компетентностей здобуває профільну середню освіту. Адміністрація закладу повинна зробити важливий практичний

крок: пройти реєстрацію на цифровому ресурсі Портал «Україна. Інклюзія» (система АС «ІРЦ») [7], забезпечити комплекс заходів з приведення ІПР у відповідність до нових вимог вже з 2026/2027 навчального року.

Наступним викликом для організації інклюзивного навчання в закладах професійної освіти стане початок дії з 1 вересня 2026 року Наказу Міністерства освіти і науки України № 1503 [8], яким внесені зміни до наказу МОН України № 1109. Цими нормативними актами запроваджено уніфіковані документи про освіту для всіх категорій випускників. Зокрема, відповідно до внесених змін: виключено з переліку зразків документів про загальну середню освіту свідоцтва про здобуття базової середньої освіти (для осіб з особливими освітніми потребами, зумовленими порушеннями інтелектуального розвитку); додатка до такого свідоцтва; довідки; передбачено відображення у додатках до свідоцтва про здобуття базової середньої освіти та свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти інформації про модифікацію змісту навчальних предметів (інтегрованих курсів) шляхом позначення назв цих навчальних предметів (інтегрованих курсів) символом «*».

У Листі МОН України № 1/1408-26 від 23.01.2026 «Про інформування» зазначається наступне: «Запровадження єдиних зразків документів про загальну середню освіту спрямоване на усунення формальних та адміністративних обмежень та забезпечення реалізації права здобувачів освіти на рівний доступ до подальшого здобуття освіти. Зазначені зміни створюють правові підстави для зарахування здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, зумовленими порушеннями інтелектуального розвитку, до закладів професійної освіти... Реалізація зазначеного підходу відповідає принципам індивідуалізації навчання, інклюзивності та недискримінації, що запобігає виокремленню осіб з особливими освітніми потребами в освітньому середовищі та нівелює ризики їхньої стигматизації» [9].

З практичної точки зору, вступна компанія 2026 року буде останньою, коли вступники з порушеннями інтелектуального розвитку обмежені у виборі майбутньої професії спроможністю закладу сформувати спеціальну групу за

вузьким переліком професій. У недалекому майбутньому знадобляться нові протоколи роботи зі вступниками з ООП як членам приймальної комісії, так і адміністрації, колективу закладу. Керівник закладу має керуватися принципом недискримінації: якщо медичних протипоказань немає, заклад зобов'язаний прийняти студента. Але ж студент може мати труднощі, які не дозволять опанувати повну професійну кваліфікацію. Відтак, перш, ніж студент піде до кваліфікаційного центру здавати кваліфікаційний іспит, потрібно проробити колосальну роботу з формування індивідуальної траєкторії, що допоможе запобігти зниженню показників закладу.

Нагадаємо і про проблему нормативно-правового вакууму щодо медичних регламентів: станом на сьогодні не існує чіткого порядку визначення наявності чи відсутності медичних протипоказань для опанування професійними кваліфікаціями, зокрема у осіб з ООП, які не мають інвалідності.

Діючим Порядком організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти [10] не передбачено модифікацію навчальної програми, лише адаптацію. Нагадаємо, що адаптація – це зміна зовнішніх умов, методів подачі матеріалу або засобів навчання без зміни змісту навчання та рівня складності. Модифікація – це трансформація самої навчальної програми, яка передбачає спрощення змісту, зміну обсягу знань або очікуваних результатів. Зазначимо, що модифікація програми професійної підготовки, за умови відсутності медичних протипоказань у особи з ООП, дозволяє підготувати якщо не «універсального майстра», так кваліфікованого помічника, який може ефективно працювати у складі бригади, виконуючи чітко визначений перелік операцій. Це і є реальний шлях до працевлаштування особи з ООП. Тобто питання модифікації програми професійної підготовки стає «наріжним комнем» в розбудові інклюзивного освітнього середовища, яке потребує нормативно-правового врегулювання.

У Державному навчальному закладі «Запорізьке вище професійне училище» у 2025/2026 навчальному році надаються освітні послуги 32 особам з особливими освітніми потребами, створено 10 інклюзивних та одна спеціальна група за професією

«Маляр. Штукатур». Забезпечити супровід такої великої кількості студентів з ООП в умовах наближеності закладу до лінії боєзіткнень, задача не з простих. Готових рецептів розбудови інклюзивного освітнього середовища в умовах обмеженого фінансування, кадрового голоду (зокрема і на посади асистента майстра / викладача) – не існує. Але ключовим завданням в цих умовах є створення команд ППС, забезпечення їх злагодженої, чіткої роботи. Зазначу лише, що для кожного студента з ООП повинна створюватись окрема команда, до складу якої долучаються всі педагогічні працівники, які забезпечують виконання освітньої програми у поточному навчальному році.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що інклюзивна трансформація професійної освіти в Україні переходить від етапу декларацій до етапу жорсткої нормативної відповідальності та цифрової звітності. Однак саме виважене формування індивідуальних освітніх траєкторій, професійна готовність команд супроводу та активне використання цифрових інструментів є тими практичними кроками, що дозволять перетворити інклюзію з виклику на дієву стратегію успіху кожного випускника, які відкривають шлях до реальної недискримінації та соціалізації здобувачів професійної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про професійну освіту : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення : 20.04.2026).
2. Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text> (дата звернення : 14.04.2026).
3. Дорожня карта розвитку професійної (професійно-технічної) освіти для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення на період до 2030 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0717729-24#Text> (дата звернення : 24.03.2026).

4. Методичні рекомендації щодо запровадження безбар'єрності освітніх послуг у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. URL : <https://drive.google.com/file/d/12QcqZI6eMiq80uO8MEGP9QQWA/MvRX11m/view?usp=sharing> (дата звернення : 24.04.2026).

5. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 5 лютого 2026 р. № 129). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#n8> (дата звернення : 12.03.2026).

6. Обговорення змін до Порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти : вебінар. URL : <https://decide.in.ua/obhovorennia-zmin-do-poriadku-orhanizatsii-inkliuzyvnoho-navchannia-v-zakladakh-osvity-video/> (дата звернення: 24.04.2026).

7. Портал «Україна. Інклюзія» (система АС «ІРЦ»). URL : <https://ircenter.gov.ua/> (дата звернення : 14.04.2026).

8. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16 жовтня 2018 року № 1109 : Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.11 2025 № 1503 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1820-25#Text> (дата звернення : 24.04.2026);

9. Про інформування : Лист МОН № 1/1408-26 від 23.01.2026. URL : <https://znayshov.com/News/Details/zatverdzheno-zrazky-dokumenti-v-pro-zahalnu-seredniu-osvitu-dlia-osib-z-oor> (дата звернення: 14.04.2026).

10. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.04.2026).

11. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 12.03.2026).

Ірина ТКАЧУК,
в.о. директора
Навчально-методичного кабінету
професійно-технічної освіти
у Житомирській області
Україна, Житомирська область

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ІНКЛЮЗІЯ ЯК СТРАТЕГІЯ ЛЮДЯНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОГО УСПІХУ

Впровадження інклюзивних принципів у систему професійної освіти є складним викликом, який не обмежується лише облаштуванням інфраструктури чи технічним корегуванням навчальних програм. На відміну від закладів загальної середньої освіти, де акцент зміщений на базову соціалізацію та засвоєння знань, заклади професійної освіти мають чітко окреслений прагматичний вектор – формування конкурентоспроможного, кваліфікованого фахівця, здатного ефективно працювати в реальних економічних умовах. Це вимагає від освітнього середовища не просто лояльності до потреб здобувача освіти, а створення умов для його повної професійної автономії.

Фундаментом такого інклюзивного середовища є насамперед психологічна готовність викладача та майстра виробничого навчання. Професійна етика педагога в цьому контексті виходить за межі простої трансляції знань. Саме психологічна стійкість та ціннісні орієнтири викладача перетворюють виховну роботу з епізодичних заходів на тривалу, глибоку стратегію розвитку особистості. У такій парадигмі мірилом успіху стає не академічна оцінка, а випускник із високим рівнем емпатії та сформованою громадянською свідомістю, який сприймає суспільну різноманітність не як перешкоду, а як стратегічну перевагу.

Більше того, інклюзія в закладах професійної освіти виступає каталізатором оновлення корпоративної культури майбутніх підприємств. Студент, який навчається в середовищі рівних можливостей, приносить у трудовий колектив нову етику

взаємодії. Таким чином, заклад професійної освіти стає містком між інклюзивною освітою та інклюзивним ринком праці, де професійна спроможність органічно поєднується з повагою до людської гідності.

Сьогодні виховна складова професійної освіти докорінно змінюється: вона остаточно переростає вузькі рамки організації дозвілля і стає стратегічним містком між теоретичним навчанням, виробничою практикою в цехах та майбутнім працевлаштуванням. У системі професійної освіти інклюзивний процес – це не просто виконання нормативів, а передусім іспит на гуманність та фахову зрілість усього колективу. Оскільки реальна інтеграція здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (ООП) безпосередньо залежить від їхнього прийняття соціальним середовищем, виховна діяльність набуває ключового значення. Вона формує ту «атмосферу довіри», без якої навіть найсучасніше обладнання залишається неефективним. Як зазначає Т. Ф. Букшина у реферативному огляді «Інклюзивна освіта в Україні – від основ до практики», інклюзія вимагає системного підходу, де кожна складова освітнього процесу працює на соціалізацію особистості [1].

У цьому контексті роль методичних служб трансформується: їхнє завдання полягає у забезпеченні педагогів та майстрів виробничого навчання не просто сухими інструкціями чи алгоритмами, а глибоким розумінням безумовної ціннісної значущості кожного здобувача освіти. Методичний супровід має бути спрямований на:

- формування інклюзивної компетентності: допомога викладачам у подоланні психологічних бар'єрів та стереотипів щодо можливостей студентів з ООП;
- створення адаптивного виховного простору: розробка сценаріїв взаємодії, де професійні навички відпрацьовуються в умовах взаємодопомоги та командної роботи;
- етичну підтримку: утвердження ідеї, що мірилом успіху закладу є не лише показники працевлаштування, а й рівень сформованості емпатії у всіх учасників освітнього процесу.

Таким чином, виховна робота стає фундаментом професійної стійкості майбутнього фахівця, готуючи його до роботи в сучасному різноманітному суспільстві, де людяність є такою ж важливою компетенцією, як і професійна майстерність.

Ефективність інклюзивної стратегії в системі професійної освіти цілком визначається постаттю викладача та майстра виробничого навчання. Це має бути фахівець нового типу – професіонал, який органічно поєднує глибоку предметну компетентність із високим рівнем толерантності та емпатії. У цій моделі педагог перестає бути просто транслятором знань, перетворюючись на ментора та архітектора інклюзивного середовища. Саме під його опікою відбувається становлення здобувачів професійної освіти з особливими освітніми потребами (ООП) безпосередньо у виробничому середовищі, де теорія проходить перевірку практикою. У ході моделювання реальних робочих ситуацій у майстернях та цехах здобувачі освіти опановують не лише технічні аспекти обраного фаху (hard skills), а й критично важливі гнучкі навички (soft skills). До них належать культура професійного спілкування в команді, дотримання корпоративної етики, навички вирішення конфліктів та мистецтво самопрезентації. Як зазначає Т. Мазурик, завідувач Ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (ВІППО) у своїй роботі «Формування інклюзивної компетентності педагога», лише підготовлений педагог здатний створити умови для розкриття потенціал у кожного здобувача освіти, незалежно від його стартових можливостей [2].

Потужним інструментом соціалізації та професійної легітимізації є спільна участь здобувачів освіти у фахових конкурсах та командних проєктах. Коли здобувачі освіти з ООП на рівні з іншими виконують критично важливі технологічні операції, це спричиняє радикальну трансформацію колективної свідомості. Це не лише підвищує їхній авторитет у групі, а й руйнує стигми, доводячи, що професійна майстерність не має фізичних чи ментальних бар'єрів.

Таким чином, педагог-ментор вибудовує індивідуальну траєкторію успіху для кожного здобувача освіти, де кінцевою метою є не просто диплом, а впевненість випускника у своїй

затребуваності на ринку праці. Такий підхід перетворює інклюзію з формального процесу на життєствердну стратегію розвитку людського капіталу.

Сучасний наставник у системі професійної освіти виходить далеко за межі навчальної програми, активно залучаючи молодь до позаурочної діяльності. Участь у наукових гуртках, технічних лабораторіях та волонтерських ініціативах дозволяє сформувати цілісну, впевнену особистість, готову до викликів дорослого життя. Як результат такої багатогранної підготовки, випускники стають справжніми «послами інклюзії» на своїх майбутніх робочих місцях. Це фахівці нового покоління, які не лише володіють ремеслом, а й мають високий рівень соціальної відповідальності, здатні професійно підтримати колег із інвалідністю та сприяти створенню безбар'єрного середовища.

Важливим інструментом соціалізації у цьому процесі є впровадження методики «Рівний – рівному». Взаємодопомога між здобувачами освіти в умовах інклюзивної групи дозволяє розвивати критично важливі лідерські якості: відповідальність за спільний результат, терпимість та здатність до конструктивної співпраці. Саме ці риси є фундаментом для майбутніх керівників середньої ланки та лідерів виробництва.

Паралельно з внутрішньою трансформацією закладу освіти, ми прагнемо докорінно змінити роль бізнесу в освітньому процесі. Сучасне підприємство має перетворитися з пасивного замовника кадрів на активного партнера та співавтора інклюзивної стратегії. Ця інтеграція реалізується через конкретні механізми:

- мотиваційне менторство: залучення успішних фахівців із інвалідністю як прикладів для професійного наслідування;

- спільне проектування: розробка стандартів фізичної та інформаційної доступності робочих місць безпосередньо за участю роботодавців;

- технічна творчість: спільні проекти зі створення допоміжних засобів праці або модернізації інструментів під потреби конкретного працівника.

Центральною фігурою та гарантом стабільності цієї екосистеми залишається майстер виробничого навчання. Проте робота в інклюзивній групі нерідко стає джерелом емоційного напруження та професійних страхів у педагогів. Для подолання цих викликів Навчально-методичний кабінет професійно-технічної освіти у Житомирській області реалізує комплексну програму підтримки. Вона включає регулярні психологічні супервізії для запобігання вигоранню, спеціалізовані тренінги з охорони праці в умовах інклюзії та семінари з правової підтримки.

Для досягнення реального успіху сучасний педагог професійної освіти повинен володіти розширеним арсеналом інструментів. Ключовими компетенціями стають навички ненасильницької комунікації, що дозволяють будувати діалог на засадах поваги, технології командного викладання (Co-teaching) для синергії зусиль різних фахівців, а також базові знання зі спеціальної психології. Тільки такий комплексний підхід дозволяє перетворити професійну освіту на потужний соціальний ліфт для кожного здобувача освіти.

Виробнича практика у системі професійної освіти – це не просто завершальний етап навчання, формальне виконання навчального плану чи механічне відпрацювання встановлених програмою годин. Це вирішальний етап, свого роду «моментом істини», коли теоретичні знання та первинні навички, здобуті в аудиторіях і навчальних майстернях, проходять сувору перевірку в умовах реального, динамічного виробничого процесу. Для здобувача професійної освіти з особливими освітніми потребами (ООП) її успішне завершення стає головним доказом професійної спроможності, що офіційно засвідчує його готовність до самостійної, конкурентоспроможної трудової діяльності та повноцінної інтеграції у сучасний ринок праці [3].

Практичне навчання безпосередньо на підприємстві чи в організації запускає глибокі внутрішні процеси трансформації особистості здобувача освіти. Це реальний практичний досвід, який трансформує статус «людини з інвалідністю» у статус «компетентного фахівця» як у власних очах самого здобувача освіти, так і в сприйнятті майбутніх роботодавців та колег по

цеху. Під час безпосереднього виконання посадових обов'язків на робочому місці відбувається повна деконструкція колишніх психологічних комплексів, зумовлених соціальною ізоляцією чи упередженим ставленням суспільства. Здобувач освіти здобуває усвідомлення власної професійної сили, технічної грамотності та затребуваності. Студент з ООП перестає сприймати себе як пасивного отримувача державної чи соціальної допомоги. Він трансформується в активного, самодостатнього суб'єкта економічних відносин, здатного створювати додану вартість, генерувати якісний продукт та якісно конкурувати з іншими.

Саме на виробничих майданчиках створюється реальна, міцна та надійна база для першого працевлаштування випускника: молодь здобуває професійну стійкість та соціальний капітал, що відкривають шлях до справжньої фінансової автономії та незалежності. Працюючи пліч-о-пліч із досвідченими робітниками та інженерами, здобувачі освіти вчаться:

- ефективно комунікувати у трудовому колективі на рівних, партнерських умовах, долаючи бар'єри у спілкуванні;
- швидко адаптуватися до жорстких вимог технологічної дисципліни, правил охорони праці та внутрішнього трудового розпорядку;
- самостійно долати повсякденні виклики, пов'язані з ергономікою та раціональною організацією власного робочого простору.

У результаті такого всебічного занурення у професійне середовище випускник отримує не просто диплом державного зразка. Він виходить на ринок праці з першими рекомендаційними листами від реальних роботодавців, сформованим портфоліо виконаних кейсів та сформованою мережею ділових контактів у профільній індустрії. Чітко усвідомлюючи колосальну соціальну та економічну вагу цього перехідного етапу, Навчально-методичний кабінет професійно-технічної освіти у Житомирській області здійснює системну, планомірну перебудову всієї філософії підготовки робітничих кадрів у регіоні. Кінцева мета діяльності НМК ПТО у Житомирській області – формування прогресивної професійної спільноти, де інклюзія є фундаментальним принципом

професійної етики, а не лише формальною вимогою нормативно-правових актів чи декларативних гасел. Комплексна робота методичної служби та підпорядкованих закладів освіти Житомирщини охоплює кілька стратегічних напрямів:

- модернізація та адаптація освітнього простору і виробничих майстерень закладів освіти відповідно до принципів універсального дизайну та розумного пристосування;

- впровадження інноваційних тренінгових програм для майстрів виробничого навчання та викладачів спецдисциплін, спрямованих на опанування методик інклюзивної взаємодії та психолого-педагогічного супроводу;

- налагодження тривалого соціального партнерства з провідними підприємствами та представниками бізнесу Житомирської області для створення безбар'єрних, належним чином обладнаних робочих місць для практикантів.

Завдяки реалізації цієї стратегії ми впевнено готуємо фахівця нової генерації, який оцінює колег виключно за рівнем їхньої майстерності, відкидаючи будь-які упередження, штучний жаль, поблажливість чи приховану дискримінацію. Наш випускник – це професіонал, який не просить про пільги, поблажки чи особливе ставлення, а впевнено доводить свою високу цінність на сучасному ринку праці реальними справами, бездоганно виконаними завданнями та високою якістю продукції, впевнено руйнуючи застарілі суспільні стереотипи та стигми. Він успішно конкурує якістю своєї роботи, швидкістю освоєння нових технологій, креативністю мислення та унікальними практичними навичками. Такий сучасний підхід докорінно змінює застарілу парадигму соціальної інтеграції осіб з інвалідністю, перетворюючи її на взаємовигідне, економічно доцільне та побудоване на взаємній повазі партнерство між найманим працівником, роботодавцем, територіальною громадою та державою в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Букшина Т. Ф. Інклюзивна освіта в Україні – від основ до практики : реферативний огляд. / упоряд. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О.

Сухомлинського. Київ, 2014. URL : https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2015/12/ref_ogliad_2014_2_Inkluzivna_osvita.pdf (дата звернення: 14.05.2026).

2. Мазурик Т. В. Формування інклюзивної компетентності педагога. URL : <https://naurok.com.ua/formuvannya-inklyuzivno-kompetentnosti-pedagoga-438097.html> (дата звернення: 14.05.2026).

3. Пащенко О. В., Гриценко І. А., Софій Н. З. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу : навч.-метод. посіб. Київ : Арт Економі, 2012. 184 с. URL : http://konoimiyhttp://umo.edu.ua/images/content/institutes/cipo/kaf_der_g_slug/material_diyaln/inklyuzivna%20osvita.pdf (дата звернення: 14.05.2026).

4. Впроваджуємо інклюзію в закладі освіти : навч.-метод. посібн. Державна служба якості освіти URL : [Inclusion_zaklad_osvity_SQE-SURGe_2023_1.pdf](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/Inclusion_zaklad_osvity_SQE-SURGe_2023_1.pdf) (дата звернення: 14.05.2026).

5. Про професійну освіту : Закон України №4574-IX від 21.08.2025 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення 16.03.2026).

6. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 10.03.2026).

7. Дорожня карта розвитку професійної (професійно-технічної) освіти для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення на період до 2030 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0717729-24#Text> (дата звернення : 14.03.2026).

8. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 5 лютого 2026 р. № 129). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#n8> (дата звернення : 12.03.2026).

Вікторія СОРОКА,
викладач
Комунального закладу «Чернігівський центр
професійно-технічної освіти»
Чернігівської обласної ради
Україна, Чернігівська область

ЗЕЛЕНА ОСВІТА ЯК ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Трансформація сучасної економіки в бік сталого розвитку вимагає від системи професійної освіти (ПО) оперативного реагування на запити ринку праці. Сьогодні роботодавець шукає не просто виконавця технологічних операцій, а екологічно свідомого фахівця. Зелена освіта – це сучасний освітній підхід, спрямований на формування у здобувачів освіти системи знань, умінь, ціннісних орієнтацій і моделей поведінки, необхідних для здійснення екологічно відповідального способу життя та професійної діяльності [3, с. 45].

В умовах інклюзії цей підхід набуває особливого значення. Зелені навички часто базуються на чітких алгоритмах, візуалізації результатів (сортування, економія ресурсів) та соціальній значущості, що сприяє ефективній інтеграції осіб з особливими освітніми потребами (ООП) у професійне середовище [1, с. 12]. Розглянемо їх.

1. Зелена освіта як складова професійної підготовки кухаря.

Особливої актуальності екологізація навчання набуває у процесі підготовки фахівців за професією «Кухар», оскільки сфера харчування справляє значний вплив на довкілля – від рівня споживання енергоресурсів і води до обсягів харчових відходів. Відповідно до чинного Стандарту професійної освіти, ключовими стають екологічна та енергоефективна компетентності [6, с. 78].

З метою реалізації зазначених компетентностей у Комунальному закладі «Чернігівський центр професійно-

технічної освіти» Чернігівської обласної ради проведено системну роботу з оновлення освітніх програм, де зелена освіта інтегрована в зміст професійно-теоретичної підготовки як наскрізний компонент. Це дозволяє сформувати «зелений профіль» фахівця, який розуміє взаємозв'язок між гігієною, безпекою харчових продуктів та економічною життєздатністю підприємства [2, с. 112].

2. Гігієна та санітарія в контексті сталого розвитку (принципи НАССР)

Вивчення предмета «Гігієна та санітарія виробництва на основі принципів НАССР» дозволяє інтегрувати екологічні вимоги у щоденну рутину кухаря. «Зелені навички» тут проявляються через:

– Сорткування відходів: правильне поводження з відходами та сортування сміття. Замість викидання всіх відходів в один контейнер, кухар сортує органічні відходи для компостування, а також пластик, скло та папір для переробки. Це зменшує навантаження на сміттєзвалища.

– Запобігання відходам: дотримання правил гігієни та відповідних температурних режимів зберігання допомагає продовжити термін придатності продуктів і запобігти їх псуванню, тим самим зменшуючи кількість харчових відходів. [5, с. 201].

– Відповідальний вибір інвентарю: мінімізація одноразових предметів та використання біорозкладних засобів. За можливості, заміна одноразових рукавичок, серветок, контейнерів та інших предметів багаторазовими аналогами (наприклад, багаторазовими рушниками для витирання рук, де це дозволено санітарними нормами, або системами сушіння рук), що підлягають належній санітарній обробці.

– Відповідальний вибір постачальників: співпраця з постачальниками, які дотримуються сталого виробництва та використовують мінімальну, придатну для переробки упаковку, що зменшує загальний обсяг відходів, що потрапляють на кухню.

– Ефективне використання води: замість постійного потоку води під час миття посуду чи овочів, кухар використовує раковини, наповнені водою, або системи з

низьким потоком води, що зменшує її споживання без шкоди для гігієни.

– Важливим аспектом є використання професійної хімії. На відміну від побутової, вона чітко диференціюється за складом (кислотні, лужні, нейтральні засоби) та концентрацією. Це забезпечує не лише гігієну, а й збереження обладнання та здоров'я персоналу. Використання сертифікованих засобів з маркуванням (скандинавський «Білий лебідь», український «Зелений журавлик») гарантує безпеку екосистеми [4, с. 56].

3. Технологічне устаткування та енергозбереження

Сучасне обладнання – це фундамент «зеленої» кухні. Встановлено, що якісне посудомийне і теплове обладнання дозволяє зекономити до 53 % води та до 48 % електроенергії [8, с. 34].

Під час вивчення предмета «Технологічне устаткування з основами енергозбереження» ми акцентуємо увагу на практичних навичках:

– Індукційні технології: коефіцієнт корисної дії індукційної плити становить близько 90 %, що значно вище за традиційні електричні плити.

– Робота з пароконвектоматом: максимальне завантаження та мінімізація відкривання дверцят (кожне відкриття знижує температуру на 10-25 °С).

– Експлуатація холодильників: підтримання режиму +2...+4 °С та регулярне очищення конденсатора дозволяє уникнути перевитрат енергії на 15-20 % [7, с. 89].

4. Метод проєктів як інструмент інклюзивного навчання: Проєкт «Green Menu»

Для здобувачів освіти, зокрема з ООП, найбільш ефективним є метод проєктів. Він дозволяє візуалізувати знання та працювати в команді, що є критичним для інклюзивного середовища. У нашому центрі реалізується проєкт «Green Menu» (Еко-бізнес-ланч). Етапи реалізації проєкту:

– І етап. Аналіз сезонної сировини регіону. Складання переліку з 15–20 місцевих інгредієнтів. Це формує розуміння важливості зменшення «вуглецевого сліду» (логістика продуктів) [10, с. 42].

– II етап. Калькуляція та еко-дизайн. Розрахунок собівартості та створення макета меню з маркуванням «Еко-ланч».

– III етап. Презентація. Захист концепції, де здобувачі пояснюють переваги використання енергоощадних технологій (наприклад, приготування в пароконвектоматі замість смаження).

Цей метод сприяє формуванню управлінського мислення та відповідальності за кінцевий продукт.

5. Інклюзивний вимір зеленої освіти

Зелена освіта в умовах інклюзії виконує роль *реабілітаційної технології*. Сортування відходів та догляд за енергоефективним обладнанням розвивають дрібну моторику, увагу до деталей та дисципліну. Робота з природними, екологічно чистими продуктами має позитивний психоемоційний вплив на здобувачів з ментальними порушеннями [9, с. 67].

Ми створюємо адаптовані інструкційні карти з піктограмами енергозбереження та екологічного маркування, що робить навчальний матеріал доступним для всіх категорій здобувачів професійної освіти.

Впровадження зеленої освіти у підготовку кухарів у Комунальному закладі «Чернігівський центр професійно-технічної освіти» Чернігівської обласної ради доводить, що екологічні компетенції є невід’ємною частиною професійної майстерності. Це не просто теоретичний напрям, а практична філософія, що забезпечує:

- економічну вигоду закладу (заощадження ресурсів);
- конкурентоспроможність випускника на ринку праці;
- соціальну адаптацію здобувачів в умовах інклюзивного навчання через залучення до суспільно значущих екологічних ініціатив.

Отже, впровадження зеленої освіти як інноваційної педагогічної технології в умовах інклюзивного навчання є важливим напрямом модернізації професійної освіти. Інтеграція екологічних знань, енергоефективних практик і принципів сталого розвитку у підготовку майбутніх кухарів забезпечує

формування не лише професійних, а й соціально відповідальних компетентностей.

Практична спрямованість зеленої освіти, використання сучасного обладнання, проєктних методів навчання та цифрових інструментів сприяють підвищенню якості освітнього процесу, розвитку підприємницького мислення та готовності здобувачів освіти до реальних викликів ринку праці.

Водночас в умовах інклюзивного середовища зелена освіта виступає ефективним засобом соціалізації, розвитку життєвих навичок і формування позитивної мотивації до навчання у здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Таким чином, зелена освіта є не лише актуальним освітнім трендом, а дієвим інструментом підготовки конкурентоспроможного, екологічно свідомого фахівця, здатного працювати відповідно до принципів сталого розвитку та активно інтегруватися у сучасне професійне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безденежних О. С. Інклюзивна освіта в закладах ПТО: методичні рекомендації. Київ: Основа, 2024. 156 с.
2. Голодюк Л. С. Проєктні технології у професійному навчанні. Кропивницький : Ексклюзив, 2025. 240 с.
3. Екологізація професійної освіти : концептуальні засади / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2023. 312 с.
4. Зелені навички для майбутнього : посібник для викладачів ПТО. Львів: Світ, 2024. 128 с.
5. Кулікова О. М. Гігієна та санітарія в закладах ресторанного господарства : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2025. 344 с.
6. Методика професійного навчання : інноваційні підходи / упоряд. Н. І. Антонова. Чернігів : Десна, 2026. 210 с.
7. Новітнє устаткування закладів ресторанного господарства : навчальний посібник / С. М. Довгань та ін. Харків : Колегіум, 2024. 288 с.
8. Сталий розвиток та екологічна безпека в харчових технологіях. Одеса : Технолог, 2025. 195 с.

9. Шевченко В. В. Педагогіка інклюзії : навчально-методичний комплекс. Тернопіль : Підручники і посібники, 2023. 176 с.

10. Green Skills in Vocational Education and Training. UNESCO-UNEVOC Report. 2025. 85 p.

Ірина САХНЕВИЧ,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
методист Навчально-методичного кабінету
професійно-технічної освіти
у Житомирській області,
Україна, Житомирська область*

ІНКЛЮЗИВНА КУЛЬТУРА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Сьогодні інклюзія, інтегруючись у всі сфери життя, вносить трансформаційні зміни у суспільні процеси і суспільні відносини, що визначає новий вектор подальшого розвитку суспільства – повноцінне включення людей з обмеженими можливостями здоров'я в соціум [10].

У законі України «Про освіту» інклюзивне навчання визначається як система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників, а інклюзивне освітнє середовище трактується як сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [4].

У Національній стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року аналізується поточний стан суспільної та громадянської безбар'єрності і відмічається низький рівень культури усвідомлення сутності і важливості створення безбар'єрного простору. «Згідно з дослідженням Київського міжнародного інституту соціології до

топ-категорій населення, які зіштовхуються з бар'єрами несприйняття, 58 відсотків респондентів вказали осіб з інвалідністю, 28 відсотків – осіб у віці 55 років і старше, 27,4 відсотка – маломобільних осіб. Така ситуація зумовлена низьким рівнем культури усвідомлення сутності і важливості створення безбар'єрного простору, а також забезпечення рівності в українському суспільстві (як серед суб'єктів прийняття управлінських рішень всіх рівнів, так і окремих громадян). Крім того, спостерігається брак культури спілкування та сприйняття в суспільних групах тих людей, які за певними ознаками (стать, раса, фізичні можливості, вік, досвід тощо) відрізняються від інших» [8].

Інклюзивна культура є важливою складовою інклюзивної освіти, суть якої полягає в ціннісному ставленні до осіб з обмеженими можливостями здоров'я, з особливими освітніми потребами. Інклюзивна культура особистості формується за принципами визнання різноманітності, рівності та справедливості, співробітництва, участі, спільності. Авторський колектив навчально-методичного посібника «Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад» зазначає: «... серед реформ і змін у напрямі інклюзії, які проводяться у школі, аспект «розвиток інклюзивної культури» є, на наш погляд, визначальним, бо та увага, яка приділяється потенціалу позитивного чи негативного впливу культури навчального закладу на характер і динаміку реформ освіти, є абсолютно недостатньою. Культура навчального закладу якраз і є основою реформ і змін, що проводяться в ньому. Розвиток загальних інклюзивних цінностей і можливостей співпраці може призвести до змін і в інших аспектах. Саме інклюзивна культура, яка формується в навчальному закладі, змінює політику та практику освіти й навчання, її можуть активно підтримувати педагоги та учні школи, а також інші працівники, батьки та інші члени місцевих громад...» [5, с. 16].

Теоретичні аспекти формування інклюзивної культури досліджували вітчизняні науковці: С. Альохіна, О. Боряк, І. Дмитрієва, А. Єкушевська, С. Миронова, Т. Качалова, а також зарубіжні дослідники: М. Ейнскоу, Дж. Корбетт, М. Дарсі,

Г. Зіглер, М. Форест, Н. Клегг, Д. Бішоп, Б. Крауф, Д. Річлер, Д. Кларк, Д. Фрайз, Д. Попой та інші.

Інклюзивна культура – найважливіша складова інклюзивної освіти. Її несформованість негативно позначається на освітньому процесі в цілому й не дає високих результатів. Отже, «створення інклюзивної культури передбачає формування такої ціннісної системи, яка забезпечує виникнення у закладі освіти атмосфери доброзичливості, безпеки та прийняття, яка б стимулювала усіх учасників освітнього процесу до співпраці і взаємодопомоги. Така інклюзивна культура сприяє створенню єдиної системи цінностей, що приймається і поділяється усіма членами суспільства [9, с. 14]. Формування інклюзивної культури – це створення атмосфери прийняття, поваги та цінності кожної дитини, де потреби всіх учасників освітнього процесу враховуються. Основою є розвиток толерантності, педагогіка партнерства, адаптація середовища та активна співпраця з батьками, що забезпечує рівний доступ до якісної освіти без дискримінації.

Українська науковиця Груць Г. М розглядає інклюзивну культуру як такий рівень розвитку суспільства, який виражається в толерантному, гуманному, терпимому, безпечному ставленні людей одне до одного. При цьому підтримуються ідеї співпраці, стимулюється розвиток усіх учасників освітнього процесу, а цінність кожного є основою загальних досягнень. Таким чином усіма членами спільноти формуються інклюзивні цінності. Варто зазначити, що інклюзивні цінності – найважливіші компоненти інклюзивної культури водночас із поведінковими нормами, етичними правилами та ідеалами [2, с. 63-66].

На думку зарубіжних науковців інклюзивна культура – це особлива філософія, згідно з якою цінності, знання про інклюзивну освіту і відповідальність прийняті і розділені між всіма учасниками освітнього процесу; – частина загальної культури закладу освіти, спрямованої на забезпечення підтримки спільних цінностей інклюзії, високий рівень якої сприяє підвищенню ефективності процесу інклюзії в цілому; – унікальний мікроклімат довіри, який сприяє розвиткові взаємозалежних відносин учасників освітнього процесу; –

особлива інклюзивна атмосфера, в якій впроваджуються модифікації, адаптовані до потреб закладу освіти і органічно вплетені в його загальну структуру; – фундаментальна основа для створення культури інклюзивного суспільства, в якому різноманіття потреб вітається, підтримується, акумулюється суспільством, забезпечуючи можливість досягнення високих результатів відповідно до цілей інклюзивної освіти та забезпечуючи збереження, прийняття, співпрацю і стимулювання безперервного вдосконалення педагогічної спільноти і суспільства в цілому [6, с. 35-44].

Отже, інклюзивна культура виражається в гуманному, толерантному, бережливому ставленні людей один до одного; будується на ідеях цінності кожної особистості, співпраці на основах партнерства, створенні умов для розвитку усіх учасників освітнього процесу; спирається на інклюзивні цінності, які, в свою чергу, стають основою для інклюзивної освіти [10].

Організація освітнього середовища закладу освіти будується на таких пріоритетах інклюзивного навчання, як інклюзивна культура, інклюзивна політика та інклюзивна практика. Інклюзивна культура несе філософію інклюзивної освіти будується на інклюзивних цінностях та є загальною для всіх учасників освітнього процесу. Спосіб впровадження інклюзивної освіти стає відчутним для всіх учасників співтовариства. Інклюзивна політика повинна відображати інклюзію у всіх документах закладу освіти, стратегіях та інституційному розвитку. Документи, розроблені закладом, мають передбачати чіткі стратегії розвитку дитини та інклюзивного простору, в якому вона знаходиться. Інклюзивне навчання ставить серйозні завдання перед освітньою системою і функціонуванням закладу освіти, мобілізує до злагодженості роботи колективу, удосконалення програм і методів навчання, стимулюючи розвиток компетенції педагогів та інших фахівців [7, с.125-127].

Основними складовими формування інклюзивної культури є:

- ціннісна система (формування ідеології, що виключає дискримінацію та базується на повазі до різноманітності);
- спільні цінності (створення безпечного, толерантного середовища, де кожен відчуває себе включеним);
- освітня політика (впровадження інклюзивних практик у внутрішні нормативні документи закладу);
- підвищення обізнаності (подолання бар'єрів, пов'язаних із низькою поінформованістю про інклюзію);
- партнерство з батьками (організація інклюзивних груп на підставі заяв батьків, що є ключовою правовою підставою).

Формування інклюзивної культури вимагає взаємодії педагогічного колективу, дітей та їхніх батьків для створення атмосфери, де кожен почувається прийнятим.

Етапи формування культури в закладі освіти проходить декілька етапів:

- просвітницька робота: підвищення рівня обізнаності педагогів та батьків щодо потреб дітей з особливими освітніми потребами (ООП);
- розвиток компетентностей: навчання вчителів методам інклюзивного викладання та роботі з асистентами;
- залучення громади: активна участь батьків у житті закладу та прийнятті рішень щодо освітнього процесу;
- створення інклюзивного середовища: адаптація не лише фізичного простору, а й змісту навчання та методів оцінювання.

Формування інклюзивної культури є багатоплановим завданням, вирішення якого спрямоване на значне розширення меж освітнього простору освітньої організації. Під формуванням інклюзивної культури слід розуміти побудову такого освітнього простору, в якому кожен учасник освітнього процесу буде почуватися комфортно, де людина розуміє, що її шанують та цінують. Цей процес передбачає: набуття знань з інклюзивної культури, формування ціннісної свідомості і ціннісного ставлення з урахуванням принципів інклюзії, отримання досвіду спільної діяльності, позитивного ставлення до кожного [10].

Практика українських закладів освіти показує, що в процесі запровадження інклюзивної освіти виникає безліч проблем, зокрема соціальних, етичних, правових. Актуальною проблемою залишається формування толерантного, тактовного ставлення до людей з особливими освітніми потребами та обмеженими можливостями здоров'я як у суспільстві в цілому, так і в освітній організації, зокрема Все це вимагає певної культури у суспільстві. [1, с. 1-5; 3, с. 117-121].

Основними викликами та перешкодами формування інклюзивної культури в закладі освіти є:

- низька поінформованість: міфи про інклюзію можуть викликати опір або негативізм серед батьківського колективу;
- психологічні бар'єри: страх перед новими підходами або труднощі у сприйнятті відмінностей;
- брак ресурсів: потреба у фаховій підтримці та постійному професійному розвитку вчителів.

Важливо відзначити, що отримання якісної освіти на будь-якому ступені навчання й ефективної соціальної та психологічної адаптації в соціумі необхідно не тільки дітям з обмеженими можливостями здоров'я, щоб активно вступати у взаємодію з іншими дітьми, але й не менш важливим є дане спілкування для дітей, які не мають обмежень у своєму розвитку та здоров'ї. Не викликає сумніву, що повага до кожного, гуманне ставлення, емпатія та чуйність важливі для будь-якої людини. Тому інклюзивна культура має інтегруватись у весь освітній простір, будь-якої освітньої організації, її мають дотримуватися всі учасники освітнього процесу, що є важливою основою розвитку інклюзивного середовища [10].

Узагальнюючи все сказане вище, можна зробити висновки, що інклюзивна культура є важливою складовою інклюзивної освіти, суть якої полягає в ціннісному ставленні до осіб з обмеженими можливостями здоров'я, з особливими освітніми потребами. Формування інклюзивної культури в освітньому середовищі будь-якої освітньої організації є складним та суперечливим процесом, що передбачає прийняття та поділ цінностей інклюзії, розуміння всіх особливостей інклюзивної освіти. Несформованість інклюзивної культури

негативно позначається на самому освітньому процесі та його результатах. Можна створити ідеальні умови для навчання осіб з обмеженими можливостями здоров'я на всіх щаблях освіти, але виключити людський фактор неможливо.

Таким чином, інклюзивна культура – це необхідність і потреба сучасних освітніх закладів. Формування інклюзивної культури в освітньому середовищі має бути безперервним процесом, побудованим на дотриманні таких інклюзивних цінностей, як-от: визнання цінності різноманітності людей; відкритості освітньої організації всім здобувачам освіти; пріоритетності принципу рівноправності; цінності співробітництва [10].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ашиток Н. Суперечності становлення інклюзивної освіти в Україні. *Молодь і ринок*. 2019. № 1 (178), С. 1-5.

2. Груць Г. Інклюзивна освіта як фактор розвитку полікультурної освіти в Україні. *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат : матеріали I Всеукр. міждисципл. наук.-практ. конф., 8 квітня 2021 р.* Тернопіль, 2021. С. 63-66.

3. Губарь О. Рівень сформованості інклюзивної культури суспільства в сучасних умовах. *Освіта осіб з особливими потребами в умовах миру і війни : матеріали ІХ міжнар. конгресу зі спеціальної педагогіки та психології*. Київ, 2023. С. 117-121. URL :

<https://ispukr.org.ua/articles/23/2023%20%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%95%D0%97.pdf> (дата звернення: 24.03.2026).

4. Про освіту : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 10.03.2026).

5. Індекс інклюзії : загальноосвітній навчальний заклад : навч.-метод. посіб. / заг. ред. В. І. Шинкаренко. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2011. 96 с.

6. Качалова Т. В. Формування інклюзивної культури закладу вищої освіти. *Наукові записки Ніжинського державного*

університету імені Миколи Гоголя. Сер. Психолого-педагогічні науки. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. № 3. С. 35-44.

7. Мельничук О, Ярощук Н. Місце інклюзивної культури в освітньому середовищі. *II Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція «Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат»*, 20.10.2022, С. 125-127.

8. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 02.03.2026).

9. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : Україна, 2019. 300 с.

10. Рашидова С. С. Інклюзивна культура здобувачів педагогічної освіти як показник їхньої професійної культури. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* 3 (110)-2024. С. 116-124. URL : <file:///C:/Users/%D0%9D%D0%9C%D0%9A%20%D0%9F%D0%A2%D0%9E/Downloads/%D0%A0%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf> (дата звернення 12.03.2026).

Алла ГОРДІЙЧУК,

методист

Навчально-методичного центру

професійно-технічної освіти

у Вінницькій області

Україна, Вінницька область

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВІД БАР'ЄРІВ ДО ГНУЧКИХ МОДЕЛЕЙ

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації, українська система освіти зіткнулася з безпрецедентними викликами. Однак, незважаючи на постійні загрози, повітряні тривоги та руйнування, організація

інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) залишається пріоритетом.

Війна змусила перевести навчання в дистанційний або змішаний формат, що значно ускладнює інклюзію. Здобувачі освіти з ООП, які потребують постійної підтримки та індивідуального підходу, опинилися в особливо вразливому становищі. Це пов'язано не лише з технічними проблемами (відсутність стабільного інтернету, необхідного обладнання), а й з психологічними травмами, пережитими внаслідок бойових дій та евакуації.

Організація інклюзивного навчання для здобувачів освіти з ООП в умовах воєнного стану в Україні є надзвичайно складним і багатогранним завданням. Дослідження, проведені Міністерством освіти і науки України, міжнародними та вітчизняними освітніми організаціями, а також окремими науковцями, виокремлюють ключові виклики та ефективні рішення.

Ключові виклики.

Перевантаження та стрес. Одним із найбільших викликів є психологічний та емоційний стан усіх учасників освітнього процесу – здобувачів освіти, їхніх батьків, викладачів та асистентів. Діти з ООП особливо вразливі до стресу, що впливає на їхній навчальний прогрес та соціалізацію.

Відсутність безпечного середовища. Не всі навчальні заклади мають доступні та обладнані укриття, що робить очне навчання неможливим для багатьох дітей з ООП. Це змушує переходити на дистанційний формат.

Кадрова проблема. Через внутрішнє переміщення населення багато кваліфікованих фахівців (логопеди, психологи, асистенти вчителя) опинилися в інших регіонах або за кордоном. Це призводить до нестачі кадрів та перевантаження ІРЦ (інклюзивно-ресурсних центрів), особливо в західних регіонах, куди переїхало багато внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [1, с. 122].

Технічні та організаційні перешкоди. Дистанційне навчання ускладнюється перебоями з електропостачанням та доступом до інтернету, що є критичним для використання

онлайн-платформ. Багато сімей не мають необхідної техніки (ноутбуків, планшетів), що створює «цифровий розрив».

Ефективні рішення.

Гнучкі освітні моделі. Дослідження підкреслюють важливість застосування змішаної форми навчання, яка поєднує очні консультації (за можливості в укриттях або безпечних місцях) з асинхронним дистанційним навчанням. Асинхронний підхід, коли учні працюють у зручний для себе час, є особливо важливим в умовах частих повітряних тривоги.

Психосоціальна підтримка. Пріоритетом стає надання психологічної допомоги як дітям, так і педагогам. Проводяться тренінги з травмо-інформованого підходу в освіті, що дозволяє вчителям краще розуміти поведінку дітей та надавати їм необхідну підтримку.

Використання інноваційних технологій. Активно розробляються та впроваджуються адаптовані онлайн-платформи, що враховують потреби дітей з ООП. Це включає інтерактивні вправи, субтитри до відеоуроків, альтернативні формати подання інформації (наприклад, аудіо та відео).

Міжнародна співпраця. Дослідження вказують на важливість залучення міжнародних організацій та благодійних фондів для фінансування та забезпечення закладів освіти необхідним обладнанням. Така співпраця допомагає подолати нестачу ресурсів, спричинену перерозподілом бюджету на військові потреби.

Коригування індивідуальних планів. Аналіз показує, що ІПР (індивідуальні плани розвитку) повинні бути гнучкими та регулярно коригуватися з урахуванням нових реалій. Головний акцент зміщується з академічних досягнень на підтримання психологічного благополуччя та збереження зв'язку з освітнім процесом.

Проаналізувати виклики, з якими стикається інклюзивна освіта під час війни, та запропонувати ефективні стратегії для забезпечення безперервного та якісного навчання дітей з ООП, розглянемо адаптивні підходи до освітнього процесу, роль психосоціальної підтримки, а також можливості використання сучасних технологій для подолання наслідків воєнної агресії.

Мета організації інклюзивного навчання для здобувачів освіти з ООП в умовах воєнного стану полягає у забезпеченні безперервності та доступності освіти, а також у підтримці психосоціального благополуччя дітей, незважаючи на постійні загрози та обмеження.

Ключові завдання:

Адаптація освітнього процесу. Розробка та впровадження гнучких моделей навчання (дистанційна, змішана, асинхронна), які враховують потреби кожної дитини з ООП в умовах перебоїв з електропостачанням та частих повітряних тривог.

Створення безпечного середовища. Забезпечення фізичної та психологічної безпеки учнів. Це включає організацію навчального процесу в укриттях або створення умов для навчання вдома, а також надання першої психологічної допомоги [2].

Забезпечення ресурсами. Подолання «цифрового розриву» шляхом надання техніки, доступу до інтернету та адаптованих навчальних матеріалів для дітей з ООП.

Психосоціальна підтримка. Надання кваліфікованої психологічної допомоги дітям, які пережили травму війни, а також їхнім сім'ям та педагогам.

Підтримка соціалізації. Сприяння збереженню соціальних зв'язків між учнями та з педагогічним колективом, що є критично важливим для їхнього розвитку.

В умовах воєнного стану організація інклюзивного навчання для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (ООП) вимагає комплексного підходу та адаптації до нових реалій.

Розглянемо ключові аспекти цього процесу: від вибору формату навчання до забезпечення психологічної підтримки. Основним завданням є забезпечення безперервності навчання в умовах, коли очний формат не завжди можливий.

Дистанційне навчання. Найпоширеніша форма, що дозволяє проводити заняття з будь-якого безпечного місця. Однак, для дітей з ООП воно має свої складнощі, оскільки їм може бути важко концентрувати увагу та взаємодіяти з матеріалом без особистого контакту з викладачем.

Змішана форма. Застосовується в регіонах з відносною безпекою. Вона поєднує дистанційні уроки з очними консультаціями та груповими заняттями. Це дозволяє підтримувати соціальні зв'язки та надавати індивідуальну допомогу.

Асинхронний режим. Здобувачі освіти працюють з матеріалами у зручний для себе час, що є надзвичайно важливим в умовах частих повітряних тривог та перебоїв з електропостачанням.

Психологічна травма. Багато дітей та їхні сім'ї пережили евакуацію, втрату житла, а також постійний стрес. Це значно ускладнює навчальний процес, вимагаючи від педагогів особливої емпатії та психологічної підтримки.

Відсутність необхідного обладнання. Не всі сім'ї мають доступ до стабільного інтернету, комп'ютерів чи смартфонів, що є критичним для дистанційного навчання.

Обмежений доступ до фахівців. Через переміщення населення багато асистентів вчителя, логопедів, психологів та інших фахівців опинилися далеко від своїх учнів.

Війна спричинила масову травматизацію, що впливає на всіх учасників освітнього процесу. Психосоціальна підтримка стає невід'ємною частиною інклюзивного навчання.

– *Для здобувачів освіти.* Навчання має бути травмоорієнтованим. Важливо не акцентувати увагу лише на академічних досягненнях, а насамперед на стабілізації емоційного стану дитини. Заняття мають включати елементи арт-терапії, ігор та психологічних розвантажень.

– *Для педагогів.* Вчителі та асистенти потребують спеціалізованих тренінгів з надання першої психологічної допомоги та роботи з дітьми, які пережили травму.

– *Для батьків.* Важливо підтримувати постійний зв'язок з батьками, надавати їм консультації та поради щодо організації навчального процесу вдома та психологічної підтримки дитини.

Цифровий розрив є однією з головних перешкод. Багато сімей не мають необхідної техніки (ноутбуків, планшетів) або доступу до стабільного інтернету. Вирішення цієї проблеми включає:

– залучення благодійних фондів (співпраця з міжнародними та національними організаціями для забезпечення дітей з ООП необхідною технікою);

– оптимізація контенту (використання освітніх платформ, які можуть працювати офлайн, а також адаптація навчальних матеріалів для мобільних пристроїв);

– інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ) продовжують відігравати ключову роль. Вони надають індивідуальні консультації, допомагають у складанні індивідуальних програм розвитку (ІПР) та координують роботу фахівців. Незважаючи на переміщення персоналу, вони продовжують консультивати родини дистанційно.

Застосовуються різні підходи до навчання.

Змішаний формат. За можливості, організовувати індивідуальні консультації або невеликі групові заняття в укриттях або інших безпечних місцях. Це дозволяє зберегти особистий контакт та надати необхідну підтримку.

Індивідуальні плани розвитку (ІПР). Важливо регулярно переглядати та адаптувати ІПР з урахуванням нових реалій. Це може включати зміну навчальних цілей, скорочення обсягу матеріалу та акцент на психологічному благополуччі.

Навчання педагогів. Вчителі, асистенти та інші фахівці повинні пройти тренінги з надання першої психологічної допомоги. Розуміння впливу травми на психіку дитини є надзвичайно важливим для ефективної роботи.

Співпраця з батьками. Батьки є ключовими партнерами в освітньому процесі. Необхідно підтримувати з ними постійний зв'язок, надавати консультації та допомагати організувати навчальне середовище вдома [3].

Використання освітніх платформ. Створення та використання адаптованих онлайн-ресурсів, які відповідають потребам здобувачів освіти з ООП. Це можуть бути інтерактивні вправи, відеоуроки з жестовою мовою, аудіокниги тощо.

Організація інклюзивного навчання для здобувачів освіти з ООП в умовах воєнного стану вимагає надзвичайної стійкості, гнучкості та інноваційності від усієї освітньої системи. Незважаючи на безпрецедентні виклики – від фізичних загроз до психологічних травм – українська освіта демонструє здатність

до швидкої адаптації. Неможливості стабільного очного навчання змушують перейти до змішаних та асинхронних форм, що дозволяє підтримувати освітній процес навіть під час повітряних тривог та відключень світла. Надання психологічної допомоги стає ключовим елементом інклюзії. Це стосується не лише дітей, а й їхніх батьків та педагогів, які потребують спеціалізованих знань для роботи в умовах війни [7, с. 65]. Подолання «цифрового розриву» та впровадження адаптованих онлайн-платформ є критично важливим для забезпечення доступу до освіти для всіх дітей. Ефективність інклюзивного навчання в умовах війни залежить від тісної співпраці між батьками, вчителями, асистентами, фахівцями ІРЦ та благодійними організаціями.

Загалом, досвід України доводить, що навіть у найскладніших обставинах інклюзивне навчання не зупиняється, а лише змінює свої форми. Це підтверджує, що кожна дитина має право на освіту, а забезпечення цього права є одним з найважливіших інвестицій у майбутнє країни. Війна змусила перевести освітній процес у дистанційний або змішаний формат. Для дітей з ООП це стало особливим випробуванням, оскільки багато з них потребують безпосереднього спілкування, тактильного контакту та індивідуальної роботи з фахівцями.

Незважаючи на всі труднощі, українська освіта демонструє дивовижну стійкість та адаптивність. Організація інклюзивного навчання в умовах воєнного стану вимагає від усіх учасників освітнього процесу (вчителів, батьків, адміністрації) неабиякої витримки, креативності та відданості. Кожна дитина має право на освіту, і наш обов'язок – зробити все можливе, щоб це право було реалізовано, навіть у найскладніших умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баклаженко В. М., Кокун О. М. Психологічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка*, 2022. 1(50), С. 122-127.
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (в редакції від 29.07.2023) URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 21.03.2026).

3. Про внесення змін у методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні : Наказ МОН України від 20.08.2025 № 1162. URL : <https://mon.gov.ua/npa/provnesennia-zmin-u-metodychni-rekomendatsii-shchodo-okremykh-pytan-zdobuttia-osvity-v-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity-v-u> (дата звернення: 11.03.2026).

4. Рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу осіб з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році : Лист МОН від 26.08.2025 № 1/17666-25 URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/dlya-fakhivtsiv/metodychni-rekomendatsii-2/list-mon-26082025-117666-25-rekomendaciyi.pdf> (дата звернення: 05.03.2026).

5. Примірне Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини особливими потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ МОН України від 08.06.2018 № 609 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text> (дата звернення: 05.03.2026).

6. Інклюзивна освіта. URL : <https://sqe.gov.ua/diyalnist/inkluzivna-osvita/> (дата звернення: 15.04.2026).

7. Таранченко О. М. Інклюзивна освіта в умовах воєнного стану: виклики та шляхи подолання. *Педагогіка і психологія*, 2023. 2(81). С. 65-71.

8. Про професійну освіту : Закон України №4574–IX від 21.08.2025 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення 16.03.2026).

9. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 12.03.2026).

Ірина ШЕВЧУК,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності А Початкова освіта
Житомирського державного університету
імені Івана Франка*

Наталія МИРОНЧУК,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальних технологій
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
Україна, Житомирська область*

ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКА З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДО УМОВ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси в системі освіти України, зокрема впровадження концепції Нової української школи та розвиток інклюзивної освіти, актуалізують проблему забезпечення успішної адаптації дітей до початкового етапу шкільного навчання. Особливої наукової та практичної значущості набуває питання адаптації першокласників з порушеннями мовленнєвого розвитку, адже мовлення є провідним засобом навчальної діяльності, соціальної взаємодії та особистісного розвитку дитини.

Початок систематичного навчання супроводжується зміною провідної діяльності дитини, соціального статусу, кола спілкування та вимог до поведінки. Для дітей із мовленнєвими порушеннями цей період ускладнюється недостатньою сформованістю комунікативних умінь, труднощами сприймання та відтворення навчальної інформації, підвищеною емоційною напруженістю, що може призводити до дезадаптаційних проявів. Це обумовлює потребу в науково обґрунтованій педагогічній підтримці, спрямованій на оптимізацію процесу адаптації таких дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема адаптації першокласників досліджувалася у працях вітчизняних та зарубіжних науковців у галузі педагогіки, психології та

спеціальної освіти. Наукові основи адаптації особистості розкрив у своїх працях Г. Балл, Г. Черевко досліджувала соціально-психологічну адаптацію учнів до навчання, В. Шищенко та Я. Вельможна присвятили свої праці підготовці майбутніх учителів до адаптації першокласників, А. Діхтяренко, Л. Кравчук, Г. Крупник, Т. Лемешова та О. Максим розглядали психологічні й педагогічні аспекти адаптації першокласників, С. Лісовець та D. Zhang висвітлювали зарубіжні дослідження шкільної адаптації, зокрема її соціально-психологічний аспект та значення для мотивації дітей.

Метою статті є аналіз та обґрунтування комплексної педагогічної програми адаптації першокласників із порушеннями мовлення, яка забезпечує ефективний розвиток мовленнєвих, когнітивних та соціально-комунікативних навичок дітей, сприяє їхній успішній інтеграції у шкільне середовище та формує позитивне ставлення до навчання.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літератури засвідчує недостатню розробленість цілісних моделей педагогічної підтримки адаптації першокласників саме з порушеннями мовлення, що поєднували б освітні, корекційно-розвиткові та соціалізаційні аспекти.

Адаптація першокласників із порушеннями мовлення є складним багатовимірним процесом, що включає фізіологічну, психологічну, навчальну та соціально-педагогічну сфери. Розуміння особливостей цього процесу є ключовим для розробки ефективних педагогічних умов та засобів підтримки.

1. Фізіологічні та психофізіологічні аспекти адаптації. Фізіологічна адаптація охоплює пристосування організму дитини до нового режиму навчання, включаючи тривале перебування в школі, зміни режиму харчування, сну та рухової активності. Дослідження О. Максим та Л. Кравчук свідчать, що порушення мовлення часто супроводжуються підвищеною стомлюваністю, зниженням концентрації уваги та чутливістю до стресових ситуацій, що ускладнює успішну фізіологічну адаптацію.

Педагогічна підтримка на цьому рівні передбачає оптимізацію режиму дня, включення перерв на відпочинок, фізичні вправи та релаксаційні техніки, що сприяють

відновленню працездатності та стабілізації емоційного стану дитини.

2. Психологічні аспекти адаптації. Психологічна адаптація включає розвиток мотивації до навчання, довільної поведінки, емоційної стабільності та когнітивних процесів. Діти з порушеннями мовлення зазвичай мають труднощі у фонематичному сприйманні, формуванні словникового запасу та граматичних структур, що негативно впливає на пізнавальні функції.

Науковці, зокрема О. Віщак, виокремлюють кілька ключових психологічних компонентів адаптації:

1) мотиваційний компонент – готовність дитини навчатися та позитивне ставлення до школи;

2) інтелектуальний компонент – базові знання та розвиток основних психічних процесів;

3) особистісний компонент – внутрішня позиція дитини та здатність до саморегуляції;

4) вольовий компонент – здатність довільно регулювати поведінку;

5) емоційний компонент – позитивне емоційне налаштування на школу.

Ефективна педагогічна підтримка передбачає створення безпечного та сприятливого емоційного середовища, системну роботу з позитивної мотивації та розвиток довільної поведінки. Важливим є також індивідуальний підхід з урахуванням рівня мовленнєвого розвитку і психоемоційних особливостей дітей.

3. Соціально-педагогічні аспекти. Соціальна адаптація першокласників з порушеннями мовлення пов'язана з входженням у нове соціальне середовище, налагодженням контакту з однолітками та дорослими, освоєнням правил шкільного життя. Дослідження Т. Лемешевої та І. Подавільнікової [5] демонструють, що недостатня соціальна готовність спричиняє конфлікти, уникання спільної діяльності та зниження навчальної мотивації.

Педагогічна підтримка на цьому рівні включає формування навичок спільної діяльності, розвиток комунікативних умінь, рольові ігри, групові заняття та

взаємодію з батьками для забезпечення єдиної системи виховання.

4. Навчальна адаптація та корекційно-розвиткова робота. Навчальна адаптація передбачає здатність дитини засвоювати навчальний матеріал, працювати за інструкцією, підтримувати увагу та розуміти пояснення вчителя. Діти з порушеннями мовлення часто відстають у засвоєнні грамоти та вербальних навичок, що потребує спеціальної логопедичної підтримки.

Ефективними є такі методи:

- 1) індивідуальні та групові логопедичні заняття;
- 2) використання наочних посібників, картинок, схем, комунікативних ігор;
- 3) технології інтерактивного навчання для розвитку слухового сприймання та фонематичного аналізу;
- 4) комплексні вправи на розвиток мовленнєвої моторики, ритму та темпу мовлення.

Аналіз наукових джерел свідчить про існування декількох моделей підтримки адаптації: інтегрована модель, що поєднує навчальні, корекційні та соціалізаційні аспекти, забезпечуючи взаємодію вчителя, логопеда, психолога та батьків; етапна модель, яка враховує поетапний характер адаптації – від адаптаційного періоду до формування стійкого позитивного ставлення до навчання; індивідуалізована модель, орієнтована на потреби конкретної дитини, її рівень мовленнєвого розвитку та психоемоційні характеристики.

Упровадження цих моделей у практику початкової школи дозволяє системно підтримувати адаптацію дітей із порушеннями мовлення, мінімізувати прояви дезадаптації та сприяти успішній інтеграції у шкільне середовище.

У рамках дослідження було розроблено авторську програму педагогічної підтримки адаптації першокласників із порушеннями мовлення, яка включає:

- 1) системні логопедичні заняття для розвитку фонематичного слуху та мовленнєвої моторики;
- 2) психологічну підтримку через ігрові методики, вправи на розвиток саморегуляції та соціальних навичок;

3) залучення батьків до процесу адаптації через консультації, спільні завдання та поради щодо розвитку мовлення вдома;

4) використання інтерактивних та наочних методів навчання для розвитку когнітивних навичок та підвищення навчальної мотивації.

Попередні результати експериментальної перевірки демонструють підвищення рівня соціальної та навчальної адаптації, поліпшення мовленнєвих навичок, зменшення проявів тривожності та емоційної напруженості серед дітей.

Висновки. Таким чином, адаптація першокласників із порушеннями мовлення включає фізіологічні, психологічні, соціальні та навчальні компоненти і визначає успішність їх входження в шкільне середовище. Ефективна педагогічна підтримка сприяє розвитку мовлення, комунікативних навичок та позитивного ставлення до навчання, знижуючи ризик дезадаптації. Запропонована авторська програма показала свою ефективність у формуванні адаптаційних умінь дітей і може бути використана в практичній роботі вчителів, логопедів та психологів. Подальші дослідження можуть уточнити диференційовані підходи для дітей із різними формами мовленнєвих порушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алендарь Н. І. Адаптація першокласників до навчання в школі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. 2013. № 7. С. 20-23. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnup_2013_7_6 (дата звернення: 10.02.2026).

2. Белова О. Б. Характеристика особливостей розвитку психічних процесів у дітей з нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2010. № 10 (197). С. 92-101.

3. Віщак О. О. Можливості забезпечення адаптації першокласника у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі. *Наукові записки Ніженського державного*

університету. 2016. № 33. С. 27-30. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2016_133_9 (дата звернення: 17.03.2026).

4. Максим О. В. Вплив психічних станів учнів на процес адаптації першокласників. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/2109/1/2012.Pdf>. (дата звернення: 10.02.2026).

5. Лемешева Т. Є., Подавільнікова І. М. Етапи соціалізації дитини: підготовка до школи та адаптація першокласників. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 4. С. 270-277. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2013_4_47 (дата звернення: 14.02.2026).

6. Шищенко В. О. Формування в молодших школярів позитивної мотивації до навчально-пізнавальної діяльності. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2016. № 39. С. 150-157. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ttmniv_2016_39_20 (дата звернення: 10.02.2026).

7. Zhang D. The Role of School Adaptation and Self-Concept in Influencing Chinese High School Students' Growth in Math Achievement. URL : <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2018.02356/full> (дата звернення: 10.03.2026).

Таліна КОВАЛЬЧУК,

методист

*Навчально-методичного
кабінету професійно-технічної
освіти у Житомирській області
Україна, Житомирська область*

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК ЗАСІБ ДОПОМОГИ ЗДОБУВАЧАМ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ОВОЛОДІННІ ПРОФЕСІЄЮ

На сучасному етапі розвитку в Україні продовжується впровадження нових форм господарювання, демократичних моделей соціально-економічних стосунків. Успішне вирішення

цих складних процесів можливе лише тоді, коли в центрі всіх перетворень перебуватиме особистість з її проблемами, турботами, прагненнями реалізувати свої плани, творчі здібності. Це стосується усіх без винятку громадян країни, в тому числі й осіб з особливими потребами. Сучасні реалії нового типу гуманістично-інноваційної освіти, проголошеного Національною доктриною розвитку освіти, визначають стратегію як забезпечення доступу до якісної освіти протягом життя, виховання особистості, формування громадянської позиції, національного характеру, інформатизацію та індивідуалізацію навчання, досягнення конкурентоспроможності української освіти у європейському та світовому освітньому просторі [1]. Реалізацію цих завдань в умовах сучасних викликів передбачає Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, метою якої є формування безперешкодного середовища для всіх суспільних груп, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, суспільної, громадянської та економічної складових. Розвиток громадянської освіти, коректність мови спілкування, оновлення застарілих методик і підходів до роботи, системний моніторинг кращих освітніх практик та їх інтеграції в освітню систему, підвищення рівня компетентностей педагогічних працівників щодо роботи із здобувачами з особливими освітніми потребами спрямований на досягнення головної стратегічної цілі: «Кожна людина має можливість розкрити свій потенціал та отримати професію завдяки інклюзивній освіті» [5].

Наразі у світі функціонують чотири основні типи освіти: північно-американський (США, Канада); західно-європейський (Англія, Німеччина, Франція); східно-європейський (Болгарія, Польща, Румунія, Угорщина, Чехія, Словаччина, Україна, країни Балтії, Молдова); східно-азійський (Японія, Китай, Південна Корея). Вони різняться за фінансуванням, строками навчання, темпами реформування. Але головне, що об'єднує усі ці освітні системи – це усвідомлення необхідності модернізації освіти у бік її гуманізації, тенденції руху від «школи знань» до «школи розуміння».

Надважливий цей процес для осіб з особливими потребами, інвалідів. Підготовка таких здобувачів професійної освіти в Житомирській області в даний час здійснюється за різними професіями, навчання яких потребує вирішення суттєвих проблем, а саме: створення позитивного клімату в освітньому середовищі; організація освітнього процесу, який би задовольняв навчальні потреби здобувачів освіти. Вказані проблеми виділені в одне концептуальне положення, що стоїть на першому місці у Білій книзі під назвою «Навчання й учіння: на шляху до суспільства, яке навчається», розробленій Європейською комісією у 1996 році – гуманізація підготовки працівника й громадянина. У цій книзі закладено ідею навчання впродовж життя та переходу до «суспільства знань».

Сучасні праці іноземних науковців розвивають ці ж ідеї, але вже з урахуванням цифровізації, нейронаук і глобалізації. Одна з найвпливовіших сучасних книг про освіту «Visible Learning» (Джон Гетті) [7] ґрунтується на аналізі десятків тисяч досліджень навчання і доводить – ефективне суспільство те, що навчається. «Lessons for the 21st Century» (Ювал Ной Харарі) [8] пропагує головне у світі змін – вміння вчитися, адаптуватися, мислити критично. «The Fourth Education Revolution» (Ентоні Селдон) [9], висвітлює трансформацію ролі викладача і навчання через AI технології. Найближча за духом до Білої книги «Lifelong Learning and the Learning Society» (Девід Аспін) [10], розкриває концепцію безперервної освіти як основи суспільства.

Питання орієнтації навчання на особистість здобувача освіти вивчають українські вчені. Гуманна педагогіка є предметом аналізу досліджень А. Алексюка, Л. Гриневич, В. Кременя, Н. Ничкало, Т. Поніманської, О. Савченко, А. Сущенко, М. Ярмаченка. І. Беха,

Велику увагу проблемі поширення людяності, поваги до особистості приділяв В. О. Сухомлинський. Він висував багато ідей щодо утвердження гуманістичних принципів у житті, вказував на необхідність диференційованого підходу до дітей з особливими потребами, бо «ці діти не потворні, а найтендітніші, найніжніші квіти в безмежно різноманітному квітнику людства».

Здобувачі освіти з обмеженими фізичними можливостями приходять до закладів професійної освіти не

маючи чіткої життєвої орієнтації. Усні бесіди, опитування свідчать, що їх найбільше страхає у житті невизначеність у майбутньому, осуд з боку одногрупників, стосунки із студентами інших закладів, вимоги викладача, які в більшості випадків не збігаються з їх інтересами, що негативно впливає на формування взаємин «викладач – здобувач». Довіритись викладачеві здобувач професійної освіти зможе лише тоді, коли той матиме високий рівень коректної мови спілкування. Адже найглибші враження у душах молодих майбутніх професіоналів залишає спілкування, від якого вони отримують не тільки інформацію, а й долучаються до внутрішнього світу іншої людини, її цінностей, переживань, устремлінь [3].

Оскільки діалогічне спілкування виступає необхідною умовою діяльності здобувача професії, сприяє розвитку поваги до особистості, в процесі навчання та виховання слід використовувати лише коректну термінологію. Мовна майстерність викладача сприятиме поліпшенню мікроклімату в групі, встановленню доброзичливих стосунків між одногрупниками, дозволить уникнути конфліктних ситуацій. Спілкування в закладі професійної освіти несе в собі більш високий зміст, ніж просто контакти між людьми. Високого рівня професіоналізму в культурі взаємовідносин, зокрема із здобувачами, які мають певні вади, досягне той викладач, який розглядає спілкування як двобічний процес, коли самі здобувачі стають рівноправними партнерами.

Другою особливістю роботи з такими студентами є гуманний підхід на основі індивідуалізації освітнього процесу, створення особливих сприятливих умов навчання, врахування психологічних особливостей. Досягти цієї мети можна, використовуючи педагогічні спостереження, анкетування, на підставі яких вивчається рівень адаптації здобувачів, формулюються загальні висновки і рекомендації.

У кожному закладі професійної освіти формується власне бачення та особливий професійний погляд на предмет своєї роботи – особистість здобувача. Незважаючи на складну освітню ситуацію, спричинену війною, освіта дітей з ООП продовжується. У навчальній роботі широко застосовуються AI технології, такі активні форми навчання як проблемні уроки,

семінари, прес-конференції, семінари-диспути, бесіди за круглим столом, тести-питання, тести-завдання тощо [4].

Пропоновані освітні формати сприяють тіснішому спілкуванню викладачів із здобувачами, здобувачів між собою за темами занять, допомагають стерти грань між здобувачами професії, створити умови для спілкування, побудованого на довірі.

Критично важливу роль у створенні ефективного інклюзивного середовища відіграє оновлення застарілих методик і підходів до роботи. Це не просто необхідність часу, а життєва потреба для забезпечення сталого розвитку, соціалізації та реалізації потенціалу кожного молодого професіонала [2].

Не менш значущим також є моніторинг кращих освітніх практик та їх інтеграція в освітню систему. Кожен громадянин України, включаючи осіб з обмеженими можливостями, має право реалізувати свою потребу в набутті професійних знань і навичок. Підготувати, налаштувати таких осіб на подолання труднощів, переконати їх в тому, що вони зможуть досягти своєї мрії, незважаючи на обмежені ресурси, можливо шляхом розвитку громадянської освіти. Соціалізації, розумінню прав людини, толерантному ставленню та взаємодії сприятиме навчання в змішаних групах, розробка персональних планів та адаптованих завдань з громадянської освіти, соціально-побутового орієнтування та правової грамотності, робота психологів, соціальних педагогів, майстрів виробничого навчання з метою допомоги в адаптації.

Для ефективного засвоєння базових громадянських знань і якостей доцільно застосовувати активні та інтерактивні методи, пристосовані до можливостей майбутніх висококваліфікованих робітників: моделювання життєвих ситуацій, що вчать соціальній взаємодії, формують навички жити в соціумі; розуміння національних цінностей, особливостей роботи в умовах воєнного стану, що сприяють адаптації до життя в правовій державі, виробленню психологічної стійкості; розробка соціальних проєктів, які дозволяють таким здобувачам освіти відчувати себе корисними громадянами; участь у посильних громадських заходах, що виховують почуття відповідальності та патріотизму; застосування відеоматеріалів, картинок та

емоційних карток для кращого сприйняття громадянських понять, навчання алгоритмів безпечної поведінки. Вагомим чинником в даному контексті є проведення занять з елементами тренінгу «Я серед людей», практичних семінарів за темою: «Толерантність – запорука безконфліктного спілкування», бесід-роздумів «Ваше життя, ваше майбутнє – у ваших руках».

На основі створених доброзичливих, довірливих відносин, глибоких знань особистісних рис майбутнього фахівця, викладач, майстер виробничого навчання, практичний психолог, соціальний педагог, вихователь зможуть обрати найраціональніший спосіб допомоги йому в опануванні теоретичних знань, практичної підготовки, не зачіпаючи при цьому вразливих сторін. Така опіка не буде зайвою, навпаки - опорою у дворічному чи трирічному житті студента під час навчання у закладі професійної освіти, ствердженням того, що навіть обмежені фізичні можливості не можуть завадити бажанню жити повноцінно. Це ще раз засвідчує визначальну роль правильної організації навчання. Бо ж саме у процесі навчання розвивається, або навпаки, нівелюється відповідальність, самоповага, переконаність. Виходячи з цього маємо пам'ятати – те, як ми навчаємо, має не менше значення ніж те, чого ми навчаємо. Шлях до реалізації цього завдання – гуманізація підготовки працівника й громадянина, яка покликана змінити суть і характер ставлення до молодого покоління, особливо тих, хто має обмежені можливості. Вона повинна сприяти підвищенню поваги до особистості здобувача освіти, його гідності, розуміння його власних цілей, запитів та інтересів. Гуманізація орієнтована на приведення педагогічних цілей освітнього процесу у відповідність до життєвих цілей, органічне поєднання професійної освіти з гармонійним розвитком особистості.

Викладений матеріал охоплює лише окремі думки щодо гуманізації освітнього процесу в професійній освіті. Та все ж їх застосування додасть молодому поколінню з обмеженими можливостями повноти справжнього людського існування, вбереже від негативних проявів, підготує до дорослого життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маліновська Н. В. Гуманістичний вимір сучасної спеціальної освіти. URL : <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/428/13829/31236-1> (дата звернення : 28.04.2026)
2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в країні. Освіта дітей з особливими потребами : від інституалізації до інклюзії. URL : <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/166230/1/nac%20dopovid%202016.indd%20smal.pdf> (дата звернення:27.04.2026)
3. Найда Ю., Тараненко О. Як допомогти учням з особливими потребами. *Профтехосвіта*. 2010. № 6. С. 34-37.
4. Колупаєва А. А. Освіта дітей з ООП в Україні : ретроспективний аналіз розвитку та виклики воєнного часу. URL : <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/428/13828/31235-1> (дата звернення: 28.04.2026).
5. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 № 366-р URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 24.04.2026).
6. Саламанкська декларація. Рамки дій з освіти людей з особливими потребами, прийняті Всесвітньою конференцією з освіти осіб з особливими потребами: доступність і якість. Саламанка, Іспанія, 7-10 червня 1994р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_001-94 (дата звернення: 28.04.2026).
7. Гетті Джон. Visible Learning. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B6%D0%BE%D0%BD_%D0%93%D0%B5%D1%82%D1%82%D1%96 (дата звернення 12.04.2026)
8. Харарі Ювал. 21 урок для XXI століття. URL : [https://www.google.com/search?q=%C2%ABLessons+for+the+21st+Century%C2%BB+\(%D0%AE%D0%B2%D0%B0%D0%BB+%D0%9D%D0%BE%D0%B9+%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%80%D1%96\)&rlz=1C1GCEA_enUA1061UA1061&oq=%C2%ABLessons+for+the+21st+Century%C2%BB+\(%D0%AE%D0%B](https://www.google.com/search?q=%C2%ABLessons+for+the+21st+Century%C2%BB+(%D0%AE%D0%B2%D0%B0%D0%BB+%D0%9D%D0%BE%D0%B9+%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%80%D1%96)&rlz=1C1GCEA_enUA1061UA1061&oq=%C2%ABLessons+for+the+21st+Century%C2%BB+(%D0%AE%D0%B)

2%D0%B0%D0%BB+%D0%9D%D0%BE%D0%B9+%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%80%D1%96)+&aqs=chrome..69i57j33i67112.2358j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:d82ade49 (дата звернення 12.04.2026).

9. Селдон Ентоні. The Fourth Education Revolution URL :https://www.google.com/search?q=%D0%BF%D1%80%D0%BE+%D1%89%D0%BE+%D0%B9%D0%B4%D0%B5%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F+%D0%B2+%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D1%96+%22The+Fourth+Education+Revolution%C2%BB+%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B0+%D0%95%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD%D1%96+%D0%A1%D0%B5%D0%BB%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B0&scala_esv=1432227f7e5641c8&rlz=1C1GCEA_enUA1061UA1061&sxsrfr=ANbL-n408FURZmcWLYUqexZ20tmXJEFiHg%3A1777884012906&ei=bFv4aapNo3QwPAP8cKb2QE&ved=0ahUKEwirj6mInp-UAxUNKBAlHXHhJhsQ4dUDCBE&uact=5&oq=%D0%BF%D1%80%D0%BE+%D1%89%D0%BE+%D0%B9%D0%B4%D0%B5%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F+%D0%B2+%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D1%96+%22The+Fourth (дата звернення 12.04.2026).

10. Девід Аспін «Lifelong Learning and the Learning Society URL :
<https://www.google.com/search?q=%D0%BF%D1%80%D0%BE+%D1%89%D0%BE+%D0%B9%D0%B4%D0%B5%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F+%D1%83+%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96+%C2%ABLifelong+Learning+and+the+Learning+Soci> (дата звернення 12.04.2026).

11. Про професійну освіту : Закон України №4574–IX від 21.08.2025 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення 16.03.2026).

12. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення 16.03.2026).

Олена ЧЛЕК,
*завідувач інструктивно-методичним відділом
Комунального закладу позашкільної освіти
«Обласний еколого-натуралістичний центр»
Житомирської обласної ради
Україна, Житомирська область*

ОСОБЛИВОСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сучасна українська освіта переживає період глибоких трансформацій, зумовлених воєнними подіями, гуманітарними викликами, економічними змінами та необхідністю швидкого відновлення соціальної інфраструктури в умовах невизначеності. У цей час освіта стає не лише інструментом передачі знань, а й важливим чинником формування громадянської стійкості, екологічної свідомості, патріотизму й відповідальності за довкілля. Попри втрати, в умовах воєнного часу позашкільна освіта – найбільш мобільна освітня ланка, яка швидко реагує на соціальні запити, національні виклики, упроваджує актуальні освітні практики [1, с. 5; 3]. Від педагогів вимагається новий підхід – поєднання академічної глибини з практичністю, гнучкістю та творчим баченням. Особливої ваги набуває взаємодія формальної та неформальної освіти, зокрема інтеграція позашкільної еколого-біологічної освіти з позаурочною діяльністю у школах, громадах і закладах позашкільної освіти. Це дозволяє створити спільний простір для учнів, педагогів, батьків і місцевої спільноти, де навчання виходить за межі класної кімнати та наповнюється реальними життєвими змістами.

Позашкільна освіта у цьому контексті виступає каталізатором розвитку активності, самостійності та творчого мислення, допомагає учням застосовувати отримані знання у практичних ситуаціях, пов'язаних із доглядом за природою, екологічним моніторингом, озелененням територій, участю в місцевих екоакціях. Інтеграція цих напрямів формує цілісне освітнє середовище, де знання, здобуті на уроках біології, географії чи екології, логічно переходять у практичну діяльність

– дослідницькі експедиції, природоохоронні акції, волонтерські ініціативи, участь у всеукраїнських конкурсах і польових практикумах. Вона забезпечує зв'язок теорії з реальним життям, дає змогу дітям бачити результати своєї праці, усвідомлювати вплив власних дій на стан довкілля та громади. Такий підхід сприяє вихованню екологічно грамотної, соціально активної особистості, готової брати участь у відбудові України на засадах сталого розвитку та гуманізму. Еколого-біологічна освіта в умовах війни набуває особливого гуманістичного значення, виконуючи не лише навчально-виховну, а й терапевтичну, соціально-реабілітаційну та мотиваційну функції. Вона стає потужним інструментом підтримки дітей і підлітків, які пережили стрес, втрату, переселення або тривале перебування в умовах невизначеності. Через спілкування з природою, участь у спільних практичних справах і спостереження за живими об'єктами діти відновлюють почуття безпеки, віру у власні сили та цінність життя [1, с. 26].

Діти з особливими освітніми потребами мають право на якісну позашкільну освіту. Відповідно до абзацу шостого частини другої статті 18 Закону України «Про позашкільну освіту» заклади позашкільної освіти за потреби утворюють інклюзивні та/або спеціальні групи та інші організаційні форми для навчання осіб з особливими освітніми потребами (ООП) [5]. Постановою КМУ № 779 від 21.08.2019 «Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти» визначено вимоги до організації інклюзивного навчання у закладах позашкільної освіти незалежно від типу та форми власності з метою забезпечення рівних прав та можливостей осіб з особливими освітніми потребами на якісну позашкільну освіту, розвитку їх здібностей та обдарувань з урахуванням індивідуальних потреб та інтересів, зокрема потреб у професійному визначенні, соціалізації та інтеграції в суспільство. Організація навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти включає забезпечення: безперешкодного доступу до будівель, споруд і приміщень згідно з будівельними нормами, державними стандартами та правилами; принципів універсального дизайну в освітньому процесі; розумного пристосування (за потреби);

відповідної матеріально-технічної та навчально-методичної бази, у тому числі інформаційно-комунікаційними технологіями, навчально-дидактичним обладнанням та матеріалами; допоміжними засобами навчання (за потреби); доступності інформації в різних формах (шрифт Брайля, збільшений шрифт, електронний формат тощо); індивідуалізації освітнього процесу для вихованців, учнів, слухачів (далі - здобувачі позашкільної освіти) з особливими освітніми потребами, зокрема складення індивідуальної програми розвитку [4].

З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами заклади позашкільної освіти адаптують навчальні програми та плани, методи і форми навчання, використання існуючих ресурсів, партнерство з громадою, до індивідуальних потреб вихованців. Основними принципами інклюзивної освіти є те, що діти мають навчатись в одному колективі, заклади повинні приймати запит стосовно різноманітних потреб учнів та забезпечувати якісний освітній процес аби задовольнити їх потреби.

Гурток (секція, клуб, творче об'єднання) є основною, традиційною формою реалізації змісту позашкільної освіти і виховання здобувачів освіти (у тому числі й особи з особливими освітніми потребами) як у процесі вивчення окремого навчального предмета чи їх сукупності, так і різноманітних інтегрованих курсів у межах навчальних програм, затверджених МОН України чи адаптованих навчальних програм. Сутність гуртка виявляється у створенні специфічної (за напрямом діяльності) спільноти здобувачів освіти, яка ґрунтується насамперед на добровільності, спільності інтересів, спрямованості на певний вид навчальної та практичної діяльності. Водночас, це середовище, де забезпечуються умови інтелектуального, духовного і фізичного розвитку дітей та молоді, реалізація їхнього творчого потенціалу в галузі позашкільної освіти і виховання та створюються комфортні умови соціальної адаптації до умов реального життя [7, с. 12].

Гурткова робота – це логічне продовження навчання, що дозволяє учням розвивати свої таланти та інтереси поза межами шкільної програми. Вона надає більше свободи для творчості та самореалізації, допомагаючи підліткам готуватися до дорослого

життя і захищаючи їх від негативного впливу. Дитина з особливими освітніми потребами включається у навчальний процес в якості активного суб'єкта власних дій, пошуків, рішень, творчих ідей. У результаті він визначається з власною позицією щодо шляхів вирішення конкретних завдань, прагне до самостійного творчого вирішення проблемних навчальних ситуацій та розкриває творчу індивідуальність у виготовленні виробів. Творче навчальне середовище характеризується розширенням можливостей пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами. Навчання в інклюзивних освітніх закладах корисне як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родин та суспільства в цілому. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань і вмінь. Взаємодія між гуртківцями з особливими освітніми потребами та іншими дітьми в інклюзивних групах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків. Завдяки такій взаємодії діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги. Але така взаємодія досягається не відразу. Необхідний певний адаптаційний період для звикання дітей один до одного.

Кожний педагог має усвідомити, що інклюзивне навчання – основний шлях корекції та соціалізації дітей з особливими потребами, оскільки воно перебуває у нерозривній єдності з вихованням і розвитком. Дитина з особливими освітніми потребами не повинна займати особливого становища у групі, вона має почуватися природно, досягти самостійності, наскільки це можливо.

Одним з головних завдань позашкілья є розвиток творчих здібностей здобувачів освіти, тому для його успішної реалізації необхідно: використовувати різноманітні форми і методи організації навчальної діяльності; створювати атмосферу, що сприяє зацікавленості кожного здобувача освіти в роботі гуртка;

стимулювати здобувачів освіти до розмірковування та використання різних способів виконання завдань без страху помилитися, дати неправильну відповідь; використовувати в процесі роботи дидактичний матеріал, що дозволяє здобувачеві освіти обирати найбільш прийнятні для нього вид і форму навчального матеріалу; оцінювати діяльність здобувачів освіти не тільки за кінцевим результатом та процесом його досягнення, але й за поступом його власних досягнень; заохочувати намагання здобувачів освіти знаходити власні способи виконання завдань, аналізувати способи роботи однолітків в процесів заняття; створювати такі педагогічні ситуації спілкування на занятті, які дозволяють кожному здобувачеві освіти проявляти ініціативу для досягнення позитивного результату; створювати атмосферу, що сприятиме самовираженню та самореалізації [7, с. 12].

Комунальний заклад позашкільної освіти «Обласний еколого-натуралістичний центр» Житомирської обласної ради є профільним закладом позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку діяльності, що передбачає оволодіння вихованцями знаннями про навколишнє середовище, формування екологічної культури особистості, набуття знань і досвіду розв'язання екологічних проблем. Основними напрямками діяльності закладу є еколого-природоохоронний, дослідно-експериментальний, реабілітаційно-оздоровчий, декоративно-прикладний, інформаційно-просвітницький, допрофесійної підготовки і національно-патріотичного виховання.

Центр, під час воєнного стану в Україні продовжує повноцінну позашкільну роботу з дітьми за різними напрямками та формами. Діє 70 груп гуртків, у яких займається 1022 вихованця на початковому, середньому та вищому рівнях. Освітня діяльність в закладі здійснювалася в очній, дистанційній, змішаній формах, у залежності від безпекової ситуації в регіоні.

У Комунальному закладі позашкільної освіти «Обласний еколого-натуралістичний центр» Житомирської обласної ради працюють наступні гуртки: *еколого-натуралістичні: «Природознавство», «Природа рідного краю», «Любителі*

домашніх тварин», «Юні охоронці природи», «Юні квітникарі», «Юні рослинники», «Юні ботаніки», «Юні орнітологи», «Юні зоологи», «Юні акваріумісти», «Акваріумний дизайн», «Юні кінологи», «Лікарські рослини», «Юні знавці лікарських рослин», «Основи генетики», «Юні цитологи», «Біологія людини засобами STEM-освіти», «Горщечкові рослини», «Відповідальне споживання», «Еко-арт»; *декоративно-прикладні*: «Плетення та аплікація соломкою», «Гончарство», «Екологічний дизайн», «Художня кераміка», «Флористика та фітодизайн інтер'єру», «Фітодизайн», «Захоплююче лозоплетіння», «Чарівний світ соломи»; *оздоровчі*: «Оздоровча гімнастика»; *соціально-реабілітаційні*: «Вийди за межі», «Школа майбутніх батьків», «Основи сучасного батьківства», тощо.

Вихованці закладу приймають участь у щорічних обласних заходах: фестиваль патріотичних дій «Патріот-Fest»; конкурс з акваріумістики та мистецтва аквадизайну «Aquascapе»; великий екологічний квест «Захисник природи»; фестиваль екологічного кіно «Кіно-Еco-Fest»; дитяча науково-практична конференція «Спостерігаємо. Досліджуємо. Експериментуємо»; «Юннатівський Оскар»; обласний дитячий «ЕКОФОРУМ»; освітній івент «Емоції природи»; обласні екохаби.

Участь у екологічних гуртках сприяє не лише збагаченню знань про природу, але й стимулює творче мислення, уяву та креативність дітей. В екологічних гуртках діти можуть: досліджувати природу (вивчаючи рослини, тварин, екосистеми, діти розвивають дослідницькі навички та вчать ставити перед собою питання, шукати відповіді, робити висновки); займатися творчістю (екологічна тематика є надзвичайно багатою для творчих занять: малювання, ліплення, створення екологічних плакатів та композицій дозволяють дітям виразити своє бачення світу природи); організовувати заходи (підготовка та проведення екологічних акцій, виставок, конкурсів розвиває організаційні здібності та вміння працювати в команді); розробляти проєкти (участь у проєктній діяльності сприяє розвитку аналітичного мислення, планування, креативного підходу до вирішення екологічних проблем). На заняттях гуртків екологічного профілю в дітей поліпшується когнітивний, моторний, мовний,

соціальний та емоційний розвиток. Важливу роль в освітньому процесі відіграють ровесники, які слугують моделлю для наслідування. Оволодіння новими вміннями та навичками відбувається функціонально, навчання проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси дітей. У вихованців є можливості для налагодження дружніх стосунків з однолітками й участі у громадському житті.

Під час занять керівник гуртків реалізовує мету і завдання: ознайомлює дітей з видами екологічного дизайну, формує бережливе та гуманне ставлення до об'єктів живої природи, сприяє оволодінню навичками створення виробів з природного матеріалу, набутті елементарних правил поведінки у природі, розвиває пізнавальний інтерес до озеленення домашнього інтер'єру, вчить використовувати натуральні компоненти у миловарінні, при фарбуванні писанок і декупажу, розвиває художній смак, творчу уяву, фантазію, виробляє у дітей індивідуальний стиль роботи, сприяє самореалізації дітей в соціумі засобами мистецтва.

Еколого-біологічна освіта у воєнний і повоєнний час стає важливим елементом стратегії відновлення суспільства, оскільки поєднує пізнання, творчість і гуманність. Вона виховує любов до життя, підтримує духовну рівновагу, а також допомагає дітям та молоді зберегти віру в майбутнє, у свою країну та в силу природи як джерела надії і відновлення [2, с. 27].

В умовах воєнного часу підвищується роль і значення позашкільної освіти України, яка завдяки власній специфіці мобільно реагує на виклики й національні запити, вирішує найбільш важливі освітні і соціальні завдання (створення середовища українських національних цінностей; надолуження освітніх втрат; формування актуальних компетентностей здобувачів освіти, культури безпеки життєдіяльності, екологічної свідомості для подолання екологічних наслідків війни; соціальний розвиток і творча самореалізація; професійна орієнтація та профільна освіта та інші). В умовах воєнних загроз заклади позашкільної освіти реалізують значну кількість актуальних навчальних програм, соціальних і творчих проєктів, форумів, змагань, таборвань, конкурсів тощо; залучають українських дітей та молодь до соціальних практик,

волонтерства; вирішують завдання щодо соціальної реабілітації та психосоціальної підтримки, зокрема дітей, які постраждали внаслідок війни, із сімей внутрішньо переміщених осіб та дітей, які мають освітні труднощі [2, с. 33].

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти цінні і активні учасники суспільного життя. Навчання в інклюзивних освітніх закладах є корисним для всіх учасників освітньо-виховного процесу, родин та суспільства вцілому. Досягнення позитивного ставлення з боку освітянської спільноти є головною передумовою забезпечення інклюзивної освіти [7, с. 23].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко А. Е., Вербицький В. В., Корнієнко А. В., Литовченко О. В., Мачуський В. В. Інтеграція змісту позашкільної освіти та позаурочної діяльності для безбар'єрного доступу дітей до якісних освітніх послуг : Препринт (аналітичні матеріали центральним органам виконавчої влади України) / за ред. О. В. Литовченко. Київ : Генеза, 2025. 40 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746668/> (дата звернення 12.02.2026).

2. Бойко А. Е., Вербицький В. В., Корнієнко А. В., Литовченко О. В., Мачуський В. В. Інтеграція змісту позашкільної освіти та позаурочної діяльності в умовах повоєнного відновлення країни : методичний посібник / за ред. О. В. Литовченко. Київ : Генеза, 2025. 132 с. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747687/1/Посібник_2025_%28ред._О._Литовченко%29.pdf (дата звернення 22.02.2026).

3. Литовченко О. Зміст соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти : специфіка в умовах воєнного стану. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Вип. 28. Кн. 1. 2024. С. 283-291.

4. Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти : Постанова Кабінету України від 21 серпня 2019 р. №779. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2019-%D0%BF> (дата звернення 12.03.2026).

5. Про позашкільну освіту : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення 22.03.2026).

6. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text> (дата звернення 23.02.2026).

7. Квітка Н. О., Лалін А. В. Організація інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти : методичні рекомендації. Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України 2023. 60 с. URL : <https://ispukr.org.ua/?p=11797> (дата звернення 15.03.2026).

8. Колупаєва А. А. Освіта дітей з ООП в Україні : ретроспективний аналіз розвитку та виклики воєнного часу. URL : <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/428/13828/31235-1> (дата звернення: 21.04.2026).

Ірина ГОРБАЧЕВСЬКА,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності А Початкова освіта Житомирського державного університету імені Івана Франка

Наталія МИРОНЧУК,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальних технологій Житомирського державного університету імені Івана Франка

Україна, Житомирська область

МОДЕЛЮВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ УЧНЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Положеннями Державного стандарту початкової загальної освіти одним із ключових пріоритетів освітнього процесу визначено спрямованість на особистість дитини, врахування її індивідуальних особливостей, потреб, інтересів та

потенційних можливостей розвитку. Освітній процес має бути організований таким чином, щоб забезпечити не лише передачу знань, а й створення сприятливих умов для всебічного становлення особистості, формування її життєвих компетентностей, ціннісних орієнтацій і здатності до самореалізації.

Сучасна початкова школа функціонує в умовах дитиноцентризму, що передбачає переорієнтацію освітньої діяльності з процесу викладання на процес навчання і розвитку учня. Основною метою її діяльності є забезпечення гармонійного розвитку кожної дитини, який охоплює інтелектуальну, соціальну, моральну та фізичну сфери. Інтелектуальний розвиток передбачає формування пізнавальних інтересів, логічного мислення, мовленнєвих умінь і здатності до навчання протягом життя. Соціальний розвиток пов'язаний із формуванням навичок взаємодії, комунікації, співпраці та адаптації в соціальному середовищі. Моральний розвиток спрямований на виховання цінностей, норм поведінки, відповідальності та поваги до інших. Фізичний розвиток забезпечує зміцнення здоров'я, розвиток рухових умінь і формування основ здорового способу життя. Особливої актуальності це набуває у роботі з учнями із затримкою психічного розвитку (ЗПР), які потребують спеціально організованого освітнього процесу з урахуванням їхніх когнітивних, емоційних та поведінкових особливостей. У цьому контексті важливого значення набуває моделювання індивідуальної освітньої траєкторії як ефективного інструменту забезпечення якісної інклюзивної освіти [1].

Згідно з положеннями сучасного законодавства України [2], індивідуальну освітню траєкторію визначено як персональний шлях реалізації потенціалу здобувача освіти, що враховує його здібності, інтереси, потреби, мотивацію та можливості. Таким чином, індивідуальна освітня траєкторія є не лише педагогічною категорією, але й важливим правовим механізмом реалізації принципу дитиноцентризму, закріпленого у концепції Нової української школи.

Наукові дослідження українських учених, зокрема С. Алексеевої, свідчать, що побудова індивідуальної освітньої

траєкторії передбачає створення психолого-педагогічних умов, орієнтованих на індивідуальні особливості дитини, її здібності та освітні потреби. Це набуває особливої значущості стосовно дітей із затримкою психічного розвитку, оскільки такі учні характеризуються уповільненими темпами формування пізнавальних процесів, недостатнім рівнем довільності поведінки, труднощами у засвоєнні навчального матеріалу та потребують постійної педагогічної підтримки [3].

Особливості психічного розвитку дітей із ЗПР зумовлюють необхідність застосування індивідуалізованих підходів до навчання. Такі діти часто мають труднощі з концентрацією уваги, обмежений обсяг оперативної пам'яті, недостатній рівень розвитку мовлення та мислення. Це зумовлює потребу адаптувати зміст навчання, темп подання матеріалу, методи і форми організації освітнього процесу. Відповідно, індивідуальна освітня траєкторія постає як модель організації навчання, що дозволяє враховувати ці особливості та забезпечувати ефективний розвиток дитини.

Моделювання індивідуальної освітньої траєкторії передбачає поетапний процес, який включає діагностику, планування, реалізацію та моніторинг результатів. На етапі діагностики здійснюється комплексна оцінка розвитку дитини, яка включає аналіз її когнітивних можливостей, емоційно-вольової сфери, рівня соціалізації та навчальних досягнень. Важливу роль у цьому процесі відіграє команда психолого-педагогічного супроводу, яка забезпечує всебічне вивчення особливостей дитини та визначення її освітніх потреб [4].

Наступним етапом є розробка індивідуальної програми розвитку (ІПР), яка є основним інструментом реалізації освітньої траєкторії. ІПР визначає цілі навчання, зміст, методи та форми роботи, а також критерії оцінювання досягнень учня. Ефективність ІПР залежить від її індивідуалізації, гнучкості та системності, а також від рівня взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу.

Важливим аспектом моделювання індивідуальної освітньої траєкторії є міждисциплінарний підхід, який передбачає співпрацю вчителя, психолога, логопеда, дефектолога та батьків. Такий підхід дозволяє забезпечити

комплексний вплив на розвиток дитини та створити сприятливі умови для її навчання та соціалізації. Особливо важливою є роль батьків, які виступають активними учасниками освітнього процесу та сприяють закріпленню навчальних досягнень у домашньому середовищі.

У процесі реалізації індивідуальної освітньої траєкторії значну увагу приділяють адаптації та модифікації навчального матеріалу. Адаптація передбачає зміну способів подання інформації без зміни її змісту, тоді як модифікація передбачає зміну самого змісту навчання відповідно до можливостей учня. Для дітей із ЗПР доцільним є використання наочних матеріалів, інтерактивних методів, ігрових технологій, а також поетапного подання інформації.

Сучасні українські дослідження також підкреслюють важливість використання цифрових технологій у процесі індивідуалізації навчання. Зокрема, адаптивні освітні системи дозволяють враховувати індивідуальні особливості учнів та забезпечувати персоналізований підхід до навчання. Це особливо актуально для дітей із ЗПР, оскільки такі технології дозволяють регулювати темп навчання, рівень складності завдань та обсяг інформації [3].

Моніторинг та оцінювання результатів є важливим етапом реалізації індивідуальної освітньої траєкторії. Він передбачає систематичне відстеження динаміки розвитку дитини, аналіз її навчальних досягнень та коригування освітньої програми. Такий підхід дозволяє забезпечити гнучкість освітнього процесу та своєчасно реагувати на зміни у розвитку дитини.

Ефективність моделювання індивідуальної освітньої траєкторії значною мірою залежить від професійної компетентності педагогів. Вони повинні володіти знаннями у сфері спеціальної педагогіки, психології, інклюзивної освіти, а також вміти застосовувати сучасні методики навчання. Крім того, важливим є формування у педагогів навичок командної роботи та міжособистісної комунікації.

Разом з тим, у процесі реалізації індивідуальних освітніх траєкторій існують певні труднощі. Серед них можна виділити недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення,

перевантаженість педагогів, недостатню підготовку фахівців, а також обмежену взаємодію між учасниками освітнього процесу. Подолання цих проблем потребує комплексного підходу на рівні освітньої політики та практики [1].

Отже, моделювання індивідуальної освітньої траєкторії учня початкової школи із затримкою психічного розвитку є складним, багатокомпонентним процесом, що вимагає врахування психофізіологічних особливостей дитини, її освітніх потреб та соціального контексту. Воно забезпечує реалізацію принципу індивідуалізації навчання, сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу та створює умови для всебічного розвитку особистості дитини.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці моделей індивідуалізації навчання, удосконаленні методик педагогічного супроводу дітей із ЗПР, а також у впровадженні інноваційних технологій у процес реалізації індивідуальних освітніх траєкторій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Формальна, неформальна та інші форми безперервної освіти. URL : <https://kdpo.kpnu.edu.ua/formalna-neformalna-ta-informalna-osvita-shcho-vybraty-ta-iak-poiednaty/> (дата звернення: 23.03.2026).

2. Про освіту : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 23.03.2026).

3. Алексєєва С. Методологічний аспект формування індивідуальної освітньої траєкторії учня початкової школи. *Диференціація роботи учнів початкової школи з навчальними текстами: від читання до текстотворення : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції*. м. Київ, 20-21 квітня 2021 року. Київ -Харків : АССА, 2021. С. 5-9. URL : <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/ZBIRNYK-MATER-KONF-Dyferents.pdf> (дата звернення: 13.03.2026).

4. Індивідуальна освітня траєкторія : запитання й відповіді для директора школи. 2022. URL : <https://sqe.gov.ua/individualna-osvitnya-traiektoriya/> (дата звернення: 17.03.2026).

Ріта СІКАЛЮК,
*заступник директора
з навчально-виховної роботи
Любарського професійного ліцею
Україна, Житомирська область*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ НА ЗДОБУТТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ ЯК ШЛЯХ ВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ДО ПОВНОЦІННОГО ВКЛЮЧЕННЯ

Питання інклюзивної освіти в умовах сучасної України набуває особливої актуальності. Сучасна освіта спрямована на забезпечення рівного доступу до знань для всіх здобувачів освіти, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Право кожної людини на освіту, незалежно від стану здоров'я чи наявності обмежень життєдіяльності, закріплене в Конституції України, Законі України «Про освіту» та ратифікованій Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю [1; 2; 3]. Водночас практична реалізація цього права, особливо у закладах професійної освіти (далі – ЗПО) сільських регіонів, залишається предметом дискусій та наукового пошуку.

Поняття «інклюзія» у педагогічній науці розглядається не лише як фізична присутність осіб з особливими освітніми потребами (далі – ООП) у освітньому середовищі, але й як їхня повноцінна участь у навчальному процесі, соціальна взаємодія та набуття професійних компетентностей [4; 5]. Відтак ключовим стає перехід від забезпечення формальної доступності (архітектурної, інформаційної, організаційної) до повноцінного включення – стану, за якого здобувач з ООП є рівноправним учасником освітнього процесу.

Особливо гострою ця проблема постає в умовах сільського регіону, де ЗПО нерідко є єдиним доступним місцем здобуття професії для осіб з ООП. Обмеженість транспортної інфраструктури, брак спеціалістів, недостатнє фінансування – все це створює додаткові бар'єри на шляху до якісної інклюзивної освіти [6].

Любарський професійний ліцей (Житомирська область) є прикладом ЗПО, що цілеспрямовано реалізує інклюзивну модель навчання в умовах сільської місцевості. У закладі функціонує спеціальна навчальна група для осіб з особливими освітніми потребами (розумово-фізичні вади). Нозологічний спектр охоплює осіб із порушеннями інтелектуального розвитку різного ступеня вираженості, у тому числі з варіативними особливостями поведінкової сфери. Клінічна картина характеризується поєднанням психопатологічних, неврологічних і соматичних проявів. Зниження інтелектуального рівня та своєрідність емоційно-вольової сфери зумовлюють труднощі у встановленні причинно-наслідкових зв'язків, що ускладнює виконання навіть простих практичних завдань. Найвні соматичні порушення, загальна фізична ослабленість, порушення моторики, а також особливості характеру та поведінки обмежують можливості професійно-трудової діяльності та потребують відповідної психолого-педагогічної підтримки.

Здобувачі навчаються за адаптованою програмою за професією «Плодоовочівник» на базі базової середньої освіти за спеціальною програмою. Термін навчання становить 1 рік, що відповідає принципу розумного пристосування програм до можливостей і потреб учнів [5].

Вибір професії «Плодоовочівник» є педагогічно обґрунтованим: практична діяльність, робота з рослинами і природним середовищем створює сприятливі умови для навчання різних категорій здобувачів. Така діяльність не лише формує професійні вміння, а й позитивно впливає на емоційний стан, розвиває моторику, увагу та відповідальність. Відтак ця професія дає кожному здобувачу з ООП реальний шанс відчувати власну успішність і підготуватися до самостійного дорослого життя [4; 7].

Невід'ємною частиною освітнього процесу є виробниче навчання – практичні заняття під керівництвом майстрів виробничого навчання, де здобувачі безпосередньо відпрацьовують і вдосконалюють фахові навички. Поєднання теоретичної підготовки з практикою забезпечує формування стійких професійних компетентностей, необхідних для подальшої трудової діяльності.

Заклад має власну розвинену навчально-виробничу базу. У теплиці здобувачі виконують посів насіння, доглядають за рослинами, пікірують і поливають розсаду, а також вирощують зелені культури для приготування салатів. На навчальній ділянці вони сіють та доглядають овочеві культури у відкритому ґрунті, а в молодому фруктовому саду успішно поєднують теоретичні знання з практичними навичками.

На навчальному господарстві здобувачі набувають досвіду вирощування моркви, капусти, столового буряка та картоплі. Результати їхньої праці мають пряму практичну цінність: вирощена продукція використовується для забезпечення їдальні ліцею екологічно безпечними овочами.

Важливим елементом підготовки є також співпраця з агропідприємством АТК у форматі дуальної освіти. Укладений договір про дуальне навчання забезпечує здобувачам можливість проходження практики на реальному виробництві, що суттєво підвищує їхню готовність до виходу на ринок праці.

Інклюзивний підхід передбачає адаптацію завдань відповідно до можливостей кожного здобувача. На уроках виробничого навчання застосовується диференціація: для здобувачів з порушеннями опорно-рухового апарату використовуються підняті грядки та спеціально пристосований інвентар; для тих, хто має труднощі у навчанні, – покрокові інструкції, наочні матеріали та демонстрації; для здобувачів з порушеннями зору – великі написи та тактильні матеріали.

Найефективнішими методами є навчання через практичну діяльність, робота в парах або малих групах, а також метод наставництва – коли більш підготовлені здобувачі допомагають іншим. Це сприяє не лише засвоєнню знань, а й розвитку комунікативних навичок та культури взаємопідтримки. Особлива роль у цьому процесі належить майстру виробничого навчання, який створює безпечне, доброзичливе середовище та мотивує кожного здобувача до розвитку власних можливостей.

Важливою складовою інклюзивної моделі ліцею є психолого-педагогічний супровід здобувачів з ООП. Супровід передбачає індивідуалізацію навчального процесу, систематичний моніторинг динаміки розвитку кожного здобувача, взаємодію педагогічного колективу з батьками та

фахівцями у сфері реабілітації [8]. Комплексний підхід відповідає вимогам Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та забезпечує дотримання індивідуальних освітніх траєкторій.

Реалізація права на освіту неможлива без відповідного фізичного середовища. Ліцей послідовно виконує вимоги Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [9]. Заходи з адаптації охоплюють навчальний корпус, гуртожиток, укриття та навчальні лабораторії.

У навчальному корпусі та гуртожитку забезпечено:

- пандуси та двері нормативної ширини;
- універсальні вбиральні;
- поручні на сходах;
- адаптовані їдальня та медпункт;
- місця паркування для маломобільних груп населення;

– інформаційну навігацію: знаки, піктограми, мова легкого читання, аудіоповідомлення.

Укриття також облаштоване відповідно до потреб маломобільних груп населення. Такий комплексний підхід до архітектурної доступності відповідає концепції «універсального дизайну» [6; 9].

Повноцінне включення осіб з ООП неможливе без цілеспрямованої роботи з формування інклюзивної культури в освітньому середовищі. У ліцеї систематично проводяться позакласні заходи, спрямовані на виховання поваги до осіб з особливими потребами, культури коректної мови та недискримінаційних установок серед усіх здобувачів освіти [10]. Ці заходи є частиною системної роботи з подолання стигматизації та формування атмосфери взаємної підтримки.

Попри здобутки, ліцей стикається з низкою системних викликів:

- обмеженість кадрового ресурсу;
- різний рівень підготовки здобувачів та необхідність постійної диференціації завдань;
- психологічні бар'єри, подолання яких потребує системної виховної роботи;

– необхідність постійного підвищення кваліфікації педагогічного колективу у сфері інклюзивної освіти.

Перспективними напрямками розвитку є: розширення переліку доступних професій для осіб з ООП, розбудова партнерства з роботодавцями для забезпечення виробничої практики та подальшого працевлаштування, поглиблення міжвідомчої взаємодії з органами соціального захисту та охорони здоров'я [8; 10].

Досвід Любарського професійного ліцею засвідчує, що перехід від формальної доступності до повноцінного включення осіб з ООП у процес здобуття професійної освіти є реальним навіть в умовах сільського регіону з обмеженими ресурсами. Ключовими умовами успіху є: адаптація освітніх програм до реальних потреб здобувачів, комплексний психолого-педагогічний супровід, розвинена навчально-виробнича база (теплиця, фруктовий сад, навчальне господарство), партнерство з роботодавцями у форматі дуальної освіти, формування безбар'єрного фізичного середовища та цілеспрямована робота з інклюзивною культурою всього колективу.

Найважливішим результатом інклюзивної моделі є не лише здобуття освіти, а й реальне працевлаштування випускників: після завершення навчання здобувачі з ООП, завдяки набутим знанням, умінням і навичкам, здатні самостійно вирощувати та доглядати врожай, забезпечувати себе продуктами харчування, а також успішно працевлаштуватися – завдання, яке ліцей послідовно реалізує завдяки тісній співпраці з соціальними партнерами [4; 5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 17.04.2026).

2. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII (зі змінами). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> (дата звернення: 10.04.2026).

3. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю : ратифікована Законом України від 16.12.2009 № 1767-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 23.04.2026).

4. Колупасва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.

5. Луценко І. В. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Педагогіка і психологія*. 2018. № 3. С. 45-52.

6. Мартиненко І. В. Безбар'єрне освітнє середовище як умова реалізації права осіб з інвалідністю на освіту. *Спеціальна освіта*. 2020. № 2. С. 12-19.

7. Романенко О. В. Підготовка педагогічних працівників до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 4. С. 33-38.

8. Савченко С. О. Організація психолого-педагогічного супроводу осіб з особливими потребами у закладах професійної освіти. *Вісник Житомирського державного університету*. 2021. Вип. 2. С. 78-85.

9. Стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80> (дата звернення: 10.04.2026).

10. Шевченко В. М. Інклюзивна культура освітнього закладу : сутність та умови формування. *Освіта і суспільство*. 2022. № 1. С. 55-62.

Надія ПЕЩАНЮК,

викладач

*Відокремленого структурного підрозділу
Кам'янець-Подільського фахового коледжу
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
Україна, Хмельницька область*

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЧЕРЕЗ КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується активним впровадженням інклюзивного підходу та орієнтацією на формування ключових компетентностей здобувачів освіти. Однією з провідних серед них є творча компетентність, яка забезпечує здатність особистості до самореалізації, нестандартного мислення та ефективного вирішення життєвих і професійних завдань. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток критичного мислення як інструменту формування творчої компетентності, особливо в умовах інклюзивного освітнього середовища, що передбачає врахування індивідуальних особливостей кожного здобувача освіти [1; 3].

Інклюзивне навчання ґрунтується на принципах рівного доступу до освіти, недискримінації та поваги до різноманітності. Воно передбачає створення таких умов, за яких кожен здобувач освіти, незалежно від своїх психофізичних особливостей, має можливість повноцінно брати участь в освітньому процесі. У цьому середовищі особливо важливо використовувати педагогічні технології, що сприяють розвитку як інтелектуальних, так і творчих здібностей здобувачів. Критичне мислення виступає одним із ключових механізмів такого розвитку, оскільки воно передбачає здатність аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, формулювати власну позицію та аргументовано її відстоювати [5]. Творча компетентність розглядається як інтегрована характеристика особистості, що включає креативність, уяву, здатність до генерування нових ідей та їх практичного застосування. Її формування в умовах інклюзивного навчання потребує особливих педагогічних підходів, які враховують різний рівень підготовки здобувачів освіти, їхні пізнавальні можливості та індивідуальні освітні потреби. Важливу роль у цьому процесі відіграє розвиток критичного мислення, яке забезпечує основу для творчої діяльності, оскільки дозволяє не лише сприймати

інформацію, а й трансформувати її, знаходити нові смисли та зв'язки [2].

Застосування технологій розвитку критичного мислення в інклюзивному освітньому середовищі передбачає використання таких методів, як проблемне навчання, дискусії, аналіз ситуацій, робота з текстами, проектна діяльність. Ці методи сприяють активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти, формуванню навичок аналізу, синтезу та оцінювання інформації. Водночас вони створюють умови для прояву творчості, оскільки здобувачі мають можливість висловлювати власні думки, пропонувати альтернативні рішення та брати участь у колективному обговоренні [6].

Особливого значення набуває використання критичного мислення на заняттях гуманітарного циклу, зокрема зарубіжної літератури, де аналіз художнього тексту відкриває широкі можливості для розвитку творчої компетентності. Здобувачі можуть інтерпретувати твори, аналізувати образи, порівнювати різні точки зору, що сприяє розвитку їхньої уяви та креативності. В умовах інклюзії важливо адаптувати ці завдання відповідно до можливостей кожного здобувача, забезпечуючи доступність навчального матеріалу та підтримку з боку викладача [4]. Критичне мислення також сприяє формуванню емоційного інтелекту, який є важливою складовою творчої компетентності. У процесі аналізу літературних творів студенти вчаться розуміти емоції персонажів, співпереживати їм, що розвиває їхню здатність до емпатії та міжособистісної взаємодії. Це особливо важливо в інклюзивному середовищі, де взаєморозуміння та підтримка є ключовими чинниками успішного навчання [7]. Водночас реалізація зазначених підходів потребує відповідної підготовки педагогів, які мають володіти сучасними методиками навчання, вміти організовувати інклюзивне середовище та застосовувати інноваційні педагогічні технології. Важливим є також використання цифрових ресурсів, які розширюють можливості для розвитку критичного мислення та творчої компетентності, забезпечуючи доступ до різноманітної інформації та інтерактивних форм навчання [8].

Слід зазначити, що розвиток творчої компетентності через критичне мислення в інклюзивному освітньому

середовищі має системний характер і потребує комплексного підходу. Він включає не лише використання відповідних методів і технологій, а й створення сприятливого психологічного клімату, який стимулює активність здобувачів освіти, їхню самостійність та впевненість у власних силах. Такий підхід сприяє формуванню особистості, здатної до творчого самовираження та успішної соціалізації [3].

Отже, розвиток творчої компетентності здобувачів освіти у сучасному освітньому просторі є одним із пріоритетних завдань педагогіки. Критичне мислення виступає ефективним інструментом досягнення цієї мети, особливо в умовах інклюзивного навчання, де важливо забезпечити індивідуальний підхід до кожного здобувача. Поєднання інноваційних педагогічних технологій, адаптованого навчального середовища та професійної майстерності викладача створює умови для гармонійного розвитку особистості, здатної до творчої діяльності та активної участі в суспільному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : теоретичні засади та практичні аспекти. Київ : Освіта, 2015. 112 с.
2. Пометун О. І. Розвиток критичного мислення учнів : теорія і практика. Київ : Освіта, 2016. 192 с.
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення : 20.04.2026).
4. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої освіти. Київ : МОН України, 2016. 40 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
6. Сисоєва С. О. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2005. 324 с.
7. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання : теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
8. Морзе Н. В. Інформаційні технології в освіті : навч. посіб. Київ: Видавнича група ВНЗ, 2004. 352 с.

РОЗДІЛ 2

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Лілія ГАВРІШКО,
методист
Вищого професійного училища № 25
м. Хмельницького
Україна, Хмельницька область

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Сучасний розвиток професійної освіти в Україні відбувається в умовах трансформаційних змін, пов'язаних із цифровізацією, реформуванням освітньої галузі, впровадженням компетентнісного підходу та розширенням принципів інклюзивності. У цих умовах особливого значення набуває проблема формування інноваційних педагогічних компетентностей, які забезпечують здатність педагогічних працівників ефективно організовувати інклюзивне освітнє середовище, орієнтоване на потреби кожного здобувача освіти [7, с. 42].

Актуальність проблеми посилюється сучасними соціальними викликами, зокрема зростанням кількості осіб з особливими освітніми потребами, внутрішньо переміщених осіб, молоді з травматичним досвідом та ветеранів, які потребують професійної підготовки або перекваліфікації. За таких умов заклади професійної освіти мають стати не лише простором здобуття фахових компетентностей, а й середовищем рівних можливостей, соціальної підтримки та професійної самореалізації.

Інклюзивне освітнє середовище у закладах професійної освіти – це система організаційних, психолого-педагогічних, методичних і технологічних умов, що забезпечують доступність

освітнього процесу, урахування індивідуальних потреб здобувачів освіти та створення сприятливих умов для їх навчання, розвитку і професійного становлення.

Ефективність організації такого середовища значною мірою залежить від рівня професійної підготовленості педагогічних працівників, зокрема сформованості їхніх інноваційних педагогічних компетентностей. У сучасному науковому дискурсі інноваційні педагогічні компетентності розглядаються як інтегрована характеристика особистості педагога, що охоплює готовність до впровадження нових технологій, методів, підходів і моделей навчання з метою підвищення якості освітнього процесу [10, с. 15].

У контексті інклюзивної освіти до ключових інноваційних педагогічних компетентностей доцільно віднести інклюзивну, цифрову, проєктувальну, комунікативну, адаптивну та рефлексивну компетентності. Інклюзивна компетентність передбачає знання принципів інклюзивного навчання, розуміння особливостей психофізичного розвитку здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, вміння адаптувати зміст навчання, добирати методи та форми роботи відповідно до індивідуальних можливостей учнів [6, с. 112].

Особливої значущості набуває цифрова компетентність, що забезпечує використання сучасних цифрових інструментів, платформ і ресурсів для створення доступного освітнього контенту. Це застосування адаптивних електронних матеріалів, інтерактивних симуляторів, технологій штучного інтелекту, сервісів автоматичного субтитрування, екранних читців, цифрових платформ із функціями доступності [10, с. 28].

Важливим чинником є проєктувальна компетентність, яка проявляється у здатності педагога моделювати індивідуальні освітні траєкторії, розробляти адаптовані освітні програми, створювати навчальні кейси та впроваджувати елементи універсального дизайну в освітньому процесі [8, с. 14].

Не менш важливою є адаптивна компетентність, що визначає готовність педагога оперативно реагувати на освітні потреби учнів, змінювати методики навчання, адаптувати освітнє середовище до конкретних умов і викликів.

Комунікативна компетентність забезпечує ефективну взаємодію з усіма учасниками інклюзивного освітнього процесу: здобувачами освіти, батьками, асистентами, практичними психологами, соціальними педагогами, роботодавцями.

Рефлексивна компетентність пов'язана зі здатністю педагога аналізувати власну діяльність, оцінювати ефективність застосованих методик, коригувати педагогічні дії та здійснювати професійне самовдосконалення.

Практика свідчить, що ефективна організація інклюзивного освітнього середовища неможлива без використання інноваційних педагогічних технологій. Серед них особливу роль відіграють технології змішаного навчання, проєктного навчання, технології розвитку критичного мислення, кейс-метод, STEM-підхід, технології віртуального моделювання, цифрові симулятори та адаптивні освітні платформи.

Використання технологій змішаного навчання створює можливості для індивідуалізації освітнього процесу, надання студентам різного темпу засвоєння матеріалу, використання альтернативних форматів подання навчальної інформації. Проєктні технології сприяють розвитку соціальної взаємодії, формуванню професійних та соціальних компетентностей, залученню здобувачів освіти до спільної діяльності незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Перспективним напрямом є використання технологій штучного інтелекту в інклюзивній освіті. Сервіси на основі штучного інтелекту дають змогу адаптувати навчальні матеріали, генерувати візуальні схеми, спрощувати тексти, створювати персоналізовані освітні завдання, що сприяє підвищенню доступності навчання.

Особливої уваги потребує питання формування інклюзивної культури закладу професійної освіти. Інноваційні педагогічні компетентності реалізуються не лише в навчальному процесі, а й у створенні атмосфери підтримки, партнерства, толерантності та взаємоповаги.

Ефективна організація інклюзивного середовища передбачає командний підхід, за якого викладач, майстер виробничого навчання, асистент, практичний психолог та інші фахівці працюють у тісній взаємодії. Саме міждисциплінарна співпраця є важливою умовою реалізації індивідуального

підходу та забезпечення якості освітнього процесу. Водночас розвиток інноваційних педагогічних компетентностей потребує системної підтримки на рівні закладу освіти. Йдеться про організацію підвищення кваліфікації педагогів, участь у тренінгах, вебінарах, професійних спільнотах, стажуваннях, поширення кращих практик інклюзивного навчання.

Важливим ресурсом є методична робота в закладі освіти, спрямована на формування готовності педагогів до інноваційної діяльності. Ефективними формами такої роботи можуть бути педагогічні майстерні, методичні студії, творчі групи, воркшопи, професійні консультації.

Одним із важливих напрямів розвитку інноваційних компетентностей є впровадження принципів універсального дизайну в освіті. Його реалізація дає змогу проектувати освітнє середовище таким чином, щоб воно було доступним для всіх учасників освітнього процесу без потреби додаткової адаптації.

Слід зазначити, що інноваційні педагогічні компетентності є не лише професійною характеристикою педагога, а й стратегічним ресурсом модернізації професійної освіти в умовах інклюзивних трансформацій.

Таким чином, інноваційні педагогічні компетентності виступають важливим чинником ефективної організації інклюзивного освітнього середовища в закладах професійної освіти. Їх розвиток забезпечує готовність педагогічних працівників до впровадження сучасних підходів, технологій і методів, спрямованих на створення доступного, безпечного та результативного освітнього середовища.

Для підвищення ефективності цього процесу доцільно:

- удосконалювати систему підвищення кваліфікації педагогічних працівників з питань інклюзивної та інноваційної діяльності;
- розширювати використання цифрових і асистивних технологій у закладах професійної освіти;
- упроваджувати принципи універсального дизайну та індивідуалізації навчання;
- розвивати командну взаємодію фахівців супроводу в організації інклюзивного освітнього процесу;

– популяризувати успішні практики використання інноваційних педагогічних компетентностей в умовах інклюзивного навчання.

Отже, інноваційні педагогічні компетентності є важливою передумовою формування сучасного інклюзивного освітнього середовища, у якому забезпечуються рівні можливості, якісна професійна підготовка та успішна самореалізація кожного здобувача освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами та доповненнями) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 21.03.2026).

2. Про професійну освіту : Закон України №4574–IX від 21.08.2025 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення 16.03.2026).

3. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення 16.03.2026).

4. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 12.03.2026).

5. Державний стандарт професійної (професійно-технічної) освіти : нормативно-правова база України. URL : <https://mon.gov.ua> (дата звернення 14.03.2026).

6. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. Харків: Ранок, 2019. 304 с.

7. Ничкало Н. Г. Інклюзивне навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти : методичні рекомендації. Київ : СПОД НАПН України, 2021. 156 с.

8. Красюкова-Еннс О. Універсальний дизайн в освіті. Київ : Видавничий дім «Плеяди», 2015. 110 с.

9. Бойчук Ю. Д. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя: монографія. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020. 408 с.

10. Биков В. Ю. Цифрова трансформація освіти і педагогічні інновації в умовах сучасних викликів. URL : https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718692/1/Microsoft%20Word%20-%20%D0%91%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2%20%D0%92_2019_2.pdf (дата звернення 12.03.2026).

Світлана ФІЛЬШИНА,

*заступник директора з
навчально-виробничої роботи*

Надія ПОЛІВОДА,

методист

*Професійного коледжу індустрії краси і
технологій міста Житомира*

Україна, Житомирська область

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ В РЕАЛІЯХ СУЧАСНОСТІ: ВИКЛИКИ ТА ДОСВІД УСПІШНОЇ ПРАКТИКИ

Професійний коледж індустрії краси і технологій міста Житомира має досвід роботи із здобувачами освіти з особливими освітніми потребами (ООП) з 2017 року. Саме тоді вперше до нас прийшли на навчання 14 здобувачів освіти з ООП. Навчання проводилося з професії «В'язальник трикотажних виробів і полотна». У 2025/2026 навчальному році у нас навчаються 60 студентів з ООП («Кравець», «Складальник верху взуття», «Складальник взуття»). Статистика зростання з 3 % до 12 % відображає загальноукраїнську тенденцію до інклюзії. Робота педагогічного колективу з інклюзивного навчання стала одним з пріоритетних напрямів розвитку коледжу.

Інклюзивна професійна освіта вимагає адаптації середовища, навчальних програм та методів викладання для забезпечення рівного доступу осіб з особливими освітніми потребами. Освітній простір закладу забезпечує фізичний і цифровий доступ до знань. У коледжі наявні пандуси, ліфт, належне освітлення. Принципи універсального дизайну та розумного пристосування допомагають створити в закладі безпечно, підтримувальне й інклюзивне середовище, де кожен здобувач освіти зможе розвиватися, почуватися комфортно, реалізувати унікальні здібності й нахили, проявити власний пізнавальний інтерес і долучитися до створення простору навколо.

Освітній простір майстерень організовано з мінімізацією відволікаючих факторів. Забезпечено зонування майстерень: робочі місця, зона відпочинку, гігієнічна кімната. Кабінети і майстерні мають сучасне обладнання, інтерактивні дошки, магнітні стіни. Магнітна стіна – це не просто декоративний елемент, а справжній інтерактивний майданчик для освітнього процесу, простір для візуалізації, наочної демонстрації тематичних, дидактичних матеріалів, виставки робіт й творчих завдань. Навчальні матеріали та обладнання адаптуються до типу порушення. Наявна зона для індивідуальних занять із психологом та корекційними педагогами.

У кожній групі навчається 8 осіб з різними нозологіями, єдиний підхід не працює. Тому ми будуємо індивідуальну освітню траєкторію, фокусуємось на сильних сторонах здобувача, це командна робота спільно з психологом, медичним працівником та батьками.

На запит часу відбулася методична трансформація колективу, яка викликана особливостями інклюзії у закладах професійної освіти. Головну увагу приділили специфіці професійної підготовки: поєднанню теоретичного навчання з практичними навичками, дотриманню вимог безпеки праці, формуванню професійної компетентності. З'явилися нові методи освітньої діяльності при дотриманні вимог якості. Навчальний матеріал подається у різних форматах (текстовий, аудіо, відео, інфографіка тощо) за необхідності одночасно. Залежно від потреби студента з ООП маємо можливість замінити письмовий

тест на усну відповідь або практичне завдання. Використовуємо безкоштовні онлайн-сервіси для адаптації матеріалів (Наприклад, Linguix або LanguageTool (субтитрування відео для студентів з дислексією або розладами мовлення), Canva (шаблони візуалізації для студентів з розладами аутичного спектра або порушеннями концентрації), Speechify або вбудований «Екранний диктор» (для студентів з порушеннями зору або тих, хто втомлюється від читання)). Ці сервіси полегшують процес здобуття знань і педагогам, і студентам. Запровадили моніторинг успішності для надання своєчасної підтримки за принципом «малих перемог», адже емоційна підтримка студентів з ООП є потужним стимулом для навчання.

Особлива увага приділяється візуалізації як потужному інструменту інклюзивної освіти. Викладачі, майстри виробничого навчання використовують алгоритмізовані картки-інструкції, покрокові фото- та відео інструкції для кожної операції, чек-листи тощо. Алгоритмізовані картки-інструкції для такої категорії студентів ефективно працюють: картка має мінімум тексту, здобувач/здобувачка освіти бачить чітку послідовність дій, може самостійно звіритися з картою, не чекаючи підказки майстра, що дозволяє працювати у власному темпі без постійного перепитування. А це знижує рівень тривожності та підвищує самооцінку. Крім того, така робота дає швидкий психологічний фідбек («я зміг/змогла це зробити»).

Впровадження принципу модульності дозволяє студенту краще засвоїти технологію. Поділ програми на мікро-кваліфікації (обробка кишень, обробка спідниці тощо) сприяє набуттю стійких навчальних навичок і кращому засвоєнню технології. Усі технологічні процеси (наприклад, з великою кількістю деталей, складних або рельєфних ліній) розбивають на окремі операції (наприклад, тільки обметування чи оздоблення), які студент має опанувати. Викладачі при відпрацюванні технології пропонують студентам з ООП використання кольорового паперу і клею, що суттєво мінімізує страх помилки. Частіше почали використовувати відео уроки, симуляції виробничих ситуацій та раннє залучення до практичних завдань для розвитку професійної мобільності.

Професійно-практична підготовка з елементами дуальної освіти для студентів з ООП за професією «Складальник взуття» організована на взуттєвій фабриці. Така форма навчання допомагає зануритися у професійну діяльність, поглибити свої знання і практичні навички з професії. Через відсутність вітчизняних підручників з професії «Складальник взуття» педагоги створюють власні електронні збірки, посібники, глосарії, зошити.

Забезпечення педагогічними кадрами, які володіють методиками роботи із студентами з ООП, – ключ до успіху. Освітній процес у групах, в яких навчаються студенти з ООП, забезпечують викладачі першої і вищої категорії, майстри виробничого навчання другої і першої категорії. Викладачі і майстри обов'язково проходять стажування і звітуються про проходження.

Педагогу теж потрібна підтримка, щоб мати ресурс допомагати іншим. Для забезпечення ефективної роботи педагога, яка б не призводила до його вигорання, у 2024-2026 роках було організовано навчання за темами «Інклюзія в освіті», «Інклюзія та ментальне здоров'я: нові сенси в освіті», «Інклюзія: життя без бар'єрів» за програмою ДНУ «ІМЗО». У коледжі систематично проводяться семінари-практикуми, круглі столи, дискусії, фокус-групи щодо особливостей інклюзивного навчання та комунікації з студентами з різними нозологіями. Створено папку зі спільним доступом «Банк інклюзивних лайфхаків» на Google-диску з алгоритмізованими картками-інструкція, покроковими фото інструкціями, адаптованими тестами, короткими відео з демонстрацією окремих операцій, власними напрацюваннями педагогів. Розроблені критерії оцінювання ефективності роботи педагога з організації інклюзивного навчання. Коледж презентував свій досвід роботи на Всеукраїнському вебінарі «Інклюзивна освіта та психосоціальна підтримка здобувачів освіти: від теорії до практики» (Запоріжжя, 17.12.2024) та на XVII Міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти» (Київ, 27.03.2026)

Професійного коледжу індустрії краси і технологій міста Житомира – одне з місць у громаді, де студенти проводять багато часу, і який може «охопити», адаптувати, соціалізувати

студентів з ООП до викликів сучасності. Студенти активно залучаються до позакласних заходів, гуртків, конкурсів тощо. Нерідко стосунки, які формуються у коледжі, впливають на ставлення, цінності та переконання, що продовжуються в старшому віці. Формування нового типу суспільних відносин, де кожна людина, незалежно від її фізичних чи психічних особливостей, має рівні можливості для самореалізації – це складна робота. Успіх залежить від скоординованої роботи усіх учасників освітнього процесу: адміністрації, педагогів, майстрів виробничого навчання, медичних працівників, психологів, батьків та, звісно, самих студентів.

Навчання студентів з ООП – це не акт благодійності, а стратегія національної стійкості. Кожен студент/студентка, здобувши робітничу професію, стає платником податків. В умовах дефіциту кадрів на ринку праці наші випускники стають реальним ресурсом для легкої промисловості міста. У 2025 році 87 % випускників з особливими освітніми потребами були працевлаштовані у постійних наших роботодавців (ТОВ «РІФ-1», УТОГ, фабрика «Тусмо»). Ринок послуг (ремонт одягу, взуття) дозволяє нашим випускникам працювати ще й у форматі самозайнятості.

Ми не просто вчимо студентів з ООП шити одяг чи виготовляти взуття – ми даємо їм інструмент, за допомогою якого вони зможуть самостійно будувати своє життя. Це і є найвища мета нашої роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гордійчук А. В., Фурман В. В., Фадєєва М. С. Інклюзивне навчання в закладах професійної освіти: організація, методи та очікувані результати. Вінниця : НМЦ ПТО у Вінницькій області, 2025. 34 с.

2. Колупаєва А., Таранченко О. Освіта дітей з особливими потребами за часів незалежності України : етапність у стратегічному вимірі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2016. № 3. С. 7-18.

3. Інклюзивне навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в сучасних умовах: проблеми та

перспективи розвитку: зб. наук. праць : *матеріали Всеукр.наук.-практ. конф. (м. Житомир, 07 червня 2023 р.)*. / за ред. І. Д. Сахневич. Житомир : ТОВ «Видавничий дім "Бук-Друк"», 2023. 195 с.

4. Універсальний дизайн у професійній освіті : посібник для педагогів / за ред. І. М. Кобель. Київ : НМЦ ПТО у Київській області, 2024. 80 с.

Тетяна ЛЯХОВА,

в.о.директора ;

Юлія КАМЛУК,

заступник директора з навчальної роботи;

Людмила КОВАЛЕНКО,

майстер виробничого навчання

Комунального закладу «Дніпровський центр професійно-технічної освіти туристичного сервісу»

Дніпровської міської ради

Україна, Дніпропетровська область

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

В умовах реформування системи професійної освіти особливого значення набуває впровадження інноваційних педагогічних технологій, спрямованих на забезпечення якісного та доступного навчання для всіх категорій здобувачів освіти, зокрема осіб з особливими освітніми потребами (ООП). Інклюзивне навчання передбачає створення освітнього середовища, яке враховує індивідуальні можливості кожного студента та сприяє його соціалізації, професійному становленню та особистісному розвитку [1].

У Комунального закладу «Дніпровський центр професійно-технічної освіти туристичного сервісу» Дніпровської міської ради навчаються дві групи здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (ООП) за професією «Квітникар. Декоратор вітрин». З метою підвищення їх

конкурентоспроможності на ринку праці з 2026 року впроваджено додаткові компетентності за професією «Кондитер». Це зумовило необхідність пошуку нових підходів до організації освітнього процесу, які б поєднували професійну підготовку з психоемоційною підтримкою студентів.

Одним із ефективних рішень стало впровадження таких інноваційних педагогічних технологій, як казкотерапія та арттерапія, що дозволяють створити безпечне, емоційно комфортне освітнє середовище та активізувати навчальну діяльність здобувачів освіти [2, с. 45].

Практичний досвід застосування казкотерапії та арттерапії. У процесі виробничого навчання за професією «Квітникар. Декоратор вітрин» кожне заняття будується у форматі окремої казкової історії. Такий підхід дозволяє перетворити освітній процес на захопливу подорож, у якій студенти виступають активними учасниками подій.

На початку заняття кожен здобувач освіти отримує певну роль у казці (наприклад, «майстер флорист», «декоратор», «помічник чарівника»), що сприяє розвитку комунікативних навичок та формуванню відповідальності за виконання завдань. Через сюжет казки подається новий навчальний матеріал, який сприймається значно легше та викликає зацікавленість.

Важливим доповненням до казкотерапії стала розробка авторської арттерапевтичної методики у вигляді спеціальної книги-розмальовки «Квіти», створеної у співпраці з художницею. Структура розмальовки має три рівні складності: перша сторінка містить коротку розповідь про квітку та її кольорове зображення, друга сторінка – схематичний малюнок для розфарбовування, третя сторінка – чистий аркуш для самостійного відтворення образу квітки. Такий підхід забезпечує поступовий перехід від сприйняття до відтворення і творчості, що є надзвичайно важливим для студентів з ООП.

Методика проведення заняття з виробничого навчання включає три основні етапи:

– мотиваційний етап (казкотерапія): створення емоційного настрою через казковий сюжет, розподіл ролей між студентами, формування навчальної мети через історію;

– основний етап (арттерапія + практика): робота з розмальовками, створення ескізів, виконання практичних завдань, використання мольбертів, карток настрою, тематичних матеріалів;

– рефлексивний етап: обговорення результатів, аналіз власної діяльності, позитивне підкріплення.

Додатково використовуються елементи костюмів, що підсилює занурення в сюжет, а також мапи, створені самими студентами, що сприяє розвитку просторового мислення та креативності.

Використання зазначених технологій дало вагомі результати: підвищення якості виробничого навчання на 40 %, зниження рівня тривожності у студентів з ООП, підвищення мотивації до навчання, формування стійкого інтересу до професії, покращення виконання домашніх завдань без сторонньої допомоги, розвиток самостійності та впевненості. Студенти почали активно чекати кожного заняття, сприймаючи його не як обов'язок, а як цікаву діяльність, що є ключовим показником ефективності освітнього процесу.

Отже, впровадження інноваційних педагогічних технологій, зокрема казкотерапії та арттерапії, у процес виробничого навчання в умовах інклюзивної освіти є ефективним інструментом підвищення якості підготовки здобувачів освіти. Запропонований підхід дозволяє не лише формувати професійні компетентності, а й забезпечувати психоемоційну підтримку студентів, що є надзвичайно важливим у роботі з особами з ООП. Така модель навчання відповідає сучасним освітнім тенденціям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 23.03.2026).

2. Колупаєва А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи : монографія. Київ : «Саміт-Книга», 2008. 272 с.

3. Деркач О. Арт-терапія на допомогу школі. *Мистецтво та освіта*. 2010. № 2. С. 25-28.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mtao_2010_2_6 (дата звернення 11.03.2026).

4. Арт-технології : навч.-методич. посібн. / Уклад. : О. А. Мірошниченко. Житомир : ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк», 2024. 180 с.

Олена МОРГУН,

методист

Житомирського професійного ліцею

Житомирської обласної ради

Україна, Житомирська область

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглянуто сутність та значення інноваційних педагогічних технологій у контексті інклюзивного навчання. Проаналізовано основні підходи до організації освітнього процесу з урахуванням індивідуальних потреб здобувачів освіти. Висвітлено роль диференційованого та індивідуалізованого навчання, інформаційно-комунікаційних, асистивних технологій, змішаного навчання, а також методів проєктної діяльності у створенні ефективного інклюзивного середовища. Обґрунтовано необхідність підвищення професійної компетентності педагогів для успішного впровадження інноваційних підходів. Зроблено висновок про важливість комплексного використання сучасних педагогічних технологій задля забезпечення рівного доступу до якісної освіти.

Ключові слова: *інклюзивне навчання, інноваційні педагогічні технології, диференційоване навчання, індивідуалізація, освітній процес, інформаційно-комунікаційні технології, змішане навчання.*

Постановка проблеми. Сучасна система освіти України перебуває на етапі активної трансформації, що зумовлено впровадженням принципів інклюзивності та забезпеченням

рівного доступу до якісної освіти для всіх здобувачів. Інклюзивне навчання передбачає врахування індивідуальних особливостей кожної дитини, створення сприятливого освітнього середовища та забезпечення умов для повноцінної участі в освітньому процесі. Водночас традиційні підходи до навчання не завжди відповідають цим вимогам, оскільки орієнтовані на уніфіковану модель викладання [3, с. 45].

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема впровадження інноваційних педагогічних технологій, які дозволяють адаптувати освітній процес до потреб різних категорій здобувачів освіти. Практика свідчить, що педагоги часто стикаються з труднощами у реалізації інклюзивного підходу через недостатній рівень методичної підготовки та обмеженість ресурсного забезпечення [2]. Це зумовлює необхідність наукового осмислення ролі інновацій у системі інклюзивної освіти.

Метою статті є дослідження сутності та ролі інноваційних педагогічних технологій у забезпеченні ефективності інклюзивного навчання, а також визначення основних напрямів їх практичного застосування.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивне навчання ґрунтується на принципах доступності, рівності та поваги до індивідуальних особливостей кожної дитини, незалежно від їхніх освітніх потреб, стану здоров'я чи соціального статусу. Його ефективність значною мірою залежить від використання сучасних педагогічних технологій, що забезпечують адаптацію навчального матеріалу та створення сприятливого освітнього середовища, гнучкості та варіативності освітнього процесу [3, с. 45].

До ключових інноваційних педагогічних технологій, які використовуються в умовах інклюзії, належать:

- диференційоване навчання, що передбачає врахування індивідуальних можливостей і потреб учнів;
- технології змішаного навчання, які поєднують традиційні та цифрові методи;
- проєктне навчання, спрямоване на розвиток критичного мислення та самостійності;

– інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), що дозволяють адаптувати навчальний контент [7, с. 112].

Технологія диференційованого навчання передбачає адаптацію змісту, форм і методів навчання відповідно до індивідуальних особливостей здобувачів освіти. Такий підхід дозволяє забезпечити доступність навчального матеріалу та підвищити рівень засвоєння знань [6, с. 112].

Важливу роль відіграє також індивідуалізація навчання, яка передбачає розроблення індивідуальних освітніх траєкторій. Це може включати створення індивідуальних програм розвитку, використання спеціальних дидактичних матеріалів та адаптацію навчальних завдань. У контексті інклюзивної освіти індивідуалізація є необхідною умовою успішної соціалізації здобувачів освіти [4, с. 78].

Особливе значення в інклюзивному освітньому процесі має використання інформаційно-комунікаційних технологій. Вони забезпечують доступ до навчальних матеріалів у різних форматах (аудіо, відео, текст), що є важливим для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Використання мультимедійних засобів, інтерактивних платформ та цифрових ресурсів дозволяє урізноманітнити навчальний процес, підвищити мотивацію здобувачів освіти та забезпечити доступ до навчання для осіб з особливими освітніми потребами. Наприклад, застосування інтерактивних платформ дозволяє індивідуалізувати темп навчання та підвищити мотивацію здобувачів освіти. Суттєвим компонентом інноваційного освітнього середовища є застосування програм синтезу мовлення або візуалізації інформації, що значно полегшує сприйняття навчального матеріалу [6, с. 78].

Не менш важливою є технологія універсального дизайну навчання, яка передбачає створення такого освітнього середовища, що є доступним для всіх учнів без необхідності додаткової адаптації [1, с. 29]. Вона базується на принципах варіативності подання матеріалу, способів діяльності та форм оцінювання.

Технологія змішаного навчання поєднує традиційні та дистанційні форми освіти, що дає змогу враховувати індивідуальний темп засвоєння знань. Це особливо важливо в

умовах інклюзивного навчання, де кожен здобувач освіти має різний рівень підготовки та можливостей [5, с. 134].

Окремої уваги заслуговують методи проектного та проблемного навчання, які сприяють розвитку критичного мислення, творчих здібностей і навичок співпраці. У процесі виконання спільних завдань формуються соціальні компетентності, що є важливими для інтеграції учнів у суспільство [7, с. 187].

Ефективним інструментом підтримки інклюзивного навчання є формувальне оцінювання, яке дозволяє відстежувати індивідуальний прогрес учнів та своєчасно коригувати освітній процес. Такий підхід сприяє підвищенню навчальної мотивації та формуванню позитивної самооцінки.

Водночас впровадження інноваційних технологій потребує належного рівня професійної підготовки педагогів. Учитель має володіти сучасними методиками, бути готовим до постійного саморозвитку та співпраці з іншими фахівцями – психологами, логопедами, асистентами вчителя і т. п.

Висновки. Таким чином, інноваційні педагогічні технології є важливим чинником забезпечення ефективного інклюзивного навчання. Вони сприяють адаптації освітнього процесу до індивідуальних потреб учнів, забезпечують рівний доступ до освіти та підвищують якість навчання.

Ефективність їх використання залежить від комплексного підходу, що включає підготовку педагогічних кадрів, удосконалення матеріально-технічної бази та формування інклюзивної культури в закладах освіти. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні практичних рекомендацій щодо впровадження інноваційних технологій у різних освітніх умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В. І. Інклюзивна освіта: теорія і практика. Київ : Освіта, 2020. 120 с.
2. Про освіту : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.03.2026).

3. Колупаєва А. А. Основи інклюзивної освіти. Київ : Педагогічна думка, 2019. 256 с.
4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи : монографія. Київ : «Самміт-Книга», 2009. 272 с.
5. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні: інноваційні аспекти. Стратегія. Розвиток. Результати. Київ : Грамота, 2005. 448 с.
6. Малофєєв М. М. Сучасні освітні технології в умовах інклюзії. Харків : Ранок, 2021. 198 с.
7. Сучасні педагогічні технології в освіті : навч.-метод. посіб. / за ред. О. І. Пометун. Київ : Освіта, 2020. 312 с.
8. Таранченко О. М. Інноваційні технології навчання. Львів : Світ, 2022. 210 с.

Марина ВЛАСЮК,
*заступник директора
з навчально-виховної роботи
Житомирського професійного ліцею
Житомирської обласної ради
Україна, Житомирська область*

ІНКЛЮЗІЯ ЯК ВИМОГА ЧАСУ: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ В ЖИТОМИРСЬКОМУ ПРОФЕСІЙНОМУ ЛІЦЕЇ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Процес трансформації професійної освіти в Україні вимагає створення гнучкого освітнього середовища, здатного оперативно реагувати на потреби кожного здобувача освіти. В умовах воєнного стану та соціальної нестабільності, реалізація принципів інклюзії стає не лише законодавчим обов'язком, а й гуманітарною місією. Житомирський професійний ліцей Житомирської обласної ради (далі – ЖПЛ ЖОР) виступає як територія рівних можливостей, де впроваджується модель «Освіта, доступна кожному». Головною метою закладу є надання професійних навичок та впевненості у собі незалежно від фізичних можливостей людини.

ЖПЛ ЖОР позиціонує себе як сучасний освітній хаб, що поєднує багаторічні традиції підготовки кадрів із новітніми європейськими стандартами інклюзії. Основним структурним підрозділом, що забезпечує реалізацію інклюзивного навчання, є Центр інклюзивної професійної освіти. Досвід закладу дозволяє виокремити ключові компоненти успішної практики професійної підготовки осіб з особливими освітніми потребами (ООП).

1. *Психолого-педагогічний супровід та сенсорна інтеграція.* У професійному ліцеї реалізовано модель комплексного супроводу: від адаптації першокурсників до виходу випускників на ринок праці. Ключовим інструментом є сенсорна інтеграція – робота через відчуття (дотик, звук, світло). Для стабілізації емоційного стану студентів використовується обладнання ресурсної кімнати: світлові колони для зорової стимуляції, сухий басейн для зняття м'язової напруги та пісочна терапія для розвитку дрібної моторики й вербалізації внутрішніх переживань [2, с. 34].

2. *Специфіка професійної підготовки.* Навчання здійснюється за затребуваними напрямками:

Сфера ІТ та адміністрування: «Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення» (використання асистивних технологій та програм екранного доступу);

Сфера послуг: «Кухар. Кондитер», «Кухар дитячого харчування» (використання візуальних алгоритмів та адаптованих робочих місць);

Технічний напрямок: «Слюсар-електрик з ремонту електроустаткування», «Електромеханік з ремонту та обслуговування лічильно-обчислювальних машин». Особливістю навчання є дуальна форма освіти, що передбачає поєднання теоретичної бази в професійному ліцеї з практичним відпрацюванням навичок безпосередньо на підприємствах Житомирщини [5, с. 110].

3. *Соціалізація засобами медіапросвіти.* Інноваційним методом виховної роботи в ЖПЛ ЖОР є співпраця з кіноклубом медіапросвіти з прав людини Docudays UA. Використання документального кіно як інструменту діалогу дозволяє обговорювати теми рівності та толерантності. Це сприяє

подоланню стигматизації та формуванню інклюзивної культури всередині студентського колективу.

4. *Ігрова терапія та розвиток soft skills.* Для підготовки до реальних умов праці застосовуються рольові ігри, що імітують робочі процеси та конфліктні ситуації. Настільні ігри для розвитку уваги та пам'яті допомагають студентам покращувати когнітивні функції в ненав'язливій формі [4, с. 115].

Реалізація інклюзивної моделі в умовах сьогодення супроводжується низкою викликів:

архітектурна доступність: необхідність постійного вдосконалення простору (пандуси, SMART-бібліотека);

психологічна травматизація: зростання рівня стресу вимагає від психологів закладу володіння техніками кризової інтервенції;

комунікація з роботодавцями: подолання упереджень бізнесу щодо найму працівників з ООП та створення захищених робочих місць.

Досвід Житомирського професійного ліцею Житомирської обласної ради свідчить, що інклюзія в професійній освіті – це цілісна система, де архітектурна доступність поєднується з глибокою психологічною підтримкою та гнучкими освітніми програмами. Створення Центру інклюзії та впровадження технік сенсорної й ігрової терапії є запорукою успішної професійної реалізації молоді з ООП та їхньої повноцінної інтеграції в суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутенко Н. І., Шеремет М. К. Сучасні асистивні технології в інклюзивному освітньому просторі : монографія. Київ : Видавничий дім «Слово», 2023. 248 с.

2. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта : від теорії до практики : навч. посіб. Київ : Атопол, 2021. 192 с.

3. Логвінова І. П. Психолого-педагогічний супровід дітей з обмеженими можливостями здоров'я в умовах інклюзії. *Актуальні питання спеціальної освіти.* 2021. Вип. 12. С. 85-94.

4. Мартинчук О. С. Підготовка майбутніх педагогів до роботи в інклюзивному середовищі : досвід та інновації. *Освітологічний дискурс*. 2022. № 3 (38). С. 108–124.

5. Інклюзія в умовах професійної (професійно-технічної) освіти : зб. наук. праць: *матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 18 квіт. 2019 р.)*. / за ред. І. Д. Сахневич. Житомир : Євенок О.О., 2019. 230 с.

6. Інклюзивне навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти в сучасних умовах: проблеми та перспективи розвитку: зб. наук. праць : *матеріали Всеукр.наук.-практ. конф. (м. Житомир, 07 червня 2023 р.)*. / за ред. І. Д. Сахневич. Житомир : ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк», 2023. 195 с.

Тетяна ЛИСИЦЯ,
*заступник директора
з навчально-виховної роботи
Державного навчального закладу
«Богуславський центр професійно-технічної освіти»
Україна, Київська область*

РОЛЬ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПІДТРИМКИ, АДАПТАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ЗАКЛАДІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах реформування освіти особливого значення набуває створення інклюзивного освітнього середовища, яке забезпечує рівні можливості для всіх здобувачів освіти, зокрема осіб з особливими освітніми потребами. Важливу роль у цьому процесі відіграє не лише навчальна, а й системна виховна робота, яка спрямована на формування особистості, соціалізацію та професійне становлення здобувачів освіти.

Як заступник директора з навчально-виховної роботи, я розглядаю виховну систему закладу як ключовий інструмент

забезпечення підтримки, адаптації та всебічного розвитку студентів.

Виховна робота у закладі професійної освіти – це цілісна система організаційних, педагогічних та соціально-психологічних заходів, спрямованих на розвиток особистості студента.

В умовах інклюзивного навчання вона передбачає:

– створення безпечного та підтримуючого середовища;

- формування толерантності та культури прийняття;
- розвиток соціальних і життєвих компетентностей;
- попередження дискримінації та булінгу [7; 9].

Психологічна підтримка здобувачів з ООП реалізується через систему виховних заходів, таких як виховні години, тренінги для підвищення самооцінки, розвиток комунікації, подолання стресу; а також через індивідуальну роботу. Як результат отримуємо підвищення впевненості студентів, зниження тривожності, формування довіри.

Адаптація здобувачів з ООП є одним із найважливіших етапів їхнього навчання. Успішний перебіг цього процесу сприяє формуванню позитивного мікроклімату в колективі, зниження ізоляції, налагодженню ефективної взаємодії та розвитку комунікативних навичок. Адаптація здобувачів освіти з особливими освітніми потребами є багатовимірним процесом, що охоплює кілька взаємопов'язаних напрямів: адаптацію до навчання, адаптацію до колективу та адаптацію до професійної діяльності. Кожен із цих напрямів потребує цілеспрямованої педагогічної та психологічної підтримки [1, с. 46-52].

1. *Адаптація до навчання* передбачає пристосування здобувача до освітнього процесу, його вимог, темпу та змісту. Основні завдання – це формування навчальної мотивації; розвиток навичок самостійної роботи; зниження рівня тривожності під час навчання; забезпечення доступності навчального матеріалу.

Процес адаптації до навчання ми розділяємо на кроки:

- адаптація навчальних матеріалів (спрощення, візуалізація, поетапність);
- використання індивідуальних освітніх траєкторій;

- застосування інтерактивних методів навчання;
- надання чітких інструкцій і алгоритмів виконання завдань.

2. *Адаптація до колективу.* Цей напрям передбачає інтеграцію здобувача в соціальне середовище групи, формування навичок ефективної комунікації та взаємодії. Основні завдання – подолання соціальної ізоляції; формування навичок спілкування; розвиток емпатії та толерантності; створення сприятливого психологічного клімату.

Для адаптації до колективу студентів з ООП необхідно проведення тренінгів знайомства та згуртованості; використання групових вправ («Я в групі», «Комплімент по колу»); організація спільної діяльності (проекти, заходи); впровадження наставництва.

3. *Адаптація до професійної діяльності* передбачає формування готовності здобувача до майбутньої професії та інтеграції в трудове середовище. Основні завданням – формування професійної мотивації; розвиток практичних навичок; ознайомлення з вимогами професії; розвиток відповідальності та самостійності.

Щоб їх досягти використовуємо практичні підходи:

- моделювання професійних ситуацій («Ситуація на роботі»);
- проведення майстер-класів і практичних занять;
- організація виробничої практики;
- профорієнтаційна робота та індивідуальні консультації.

Це допомагає усвідомленню власного професійного вибору, формуванню впевненості у професійних здібностях, підготовці до реальних умов праці та розвитку soft skills (відповідальність, комунікація, самоконтроль) [6; 7; 9].

Виховна робота у закладі професійної освіти є потужним інструментом забезпечення підтримки, адаптації та розвитку здобувачів з особливими освітніми потребами. Роль заступника директора з виховної роботи полягає у створенні такої системи, яка забезпечує не лише освітній результат, а й розвиток особистості кожного здобувача.

Виховна система створює можливості для всебічного розвитку здобувачів з ООП. Важливо, що саме позаурочна діяльність дає можливість здобувачам проявити себе поза академічними рамками.

Саме через виховні заходи, позаурочну діяльність та системний підхід формується інклюзивне середовище, у якому кожен здобувач має можливість: відчувати підтримку; успішно адаптуватися; реалізувати свій потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бездверна-Хомерікі О. А. Педагогічні умови гуманістичного виховання підлітків у сфері культурно-дозвільної діяльності : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 1997. 216 с.

2. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології : уавч.-метод. посіб. Київ : Ізин, 1998. 112 с.

3. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді у позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору. Автореф. дис. ... доктора пед. наук: 13.00.05. Луганський національний педагогічний ун-т ім. Т.Г. Шевченка. 2004. 61 с.

4. Слюсаренко Н. В., Панагушина О. Є. Організаційно-педагогічні основи соціалізації підлітків у молодіжних організаціях : навч. посібн. Херсон : Айлант, 2006. 146 с.

5. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2003. 502 с.

6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами та доповненнями) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 21.03.2026).

7. Про професійну освіту : Закон України №4574-IX від 21.08.2025 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення 16.03.2026).

8. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р.

№ 636. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text>
(дата звернення 16.03.2026).

9. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: [URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text) (дата звернення 12.03.2026).

Світлана ДЯЧОК,
практичний психолог
Вищого професійного училища № 25
м. Хмельницького
Україна, Хмельницька область

ІНКЛЮЗИВНИЙ ВЕКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ВІД ФОРМАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО РЕАЛЬНОЇ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ

Сучасна реформа професійної освіти в Україні вимагає переходу від моделі «інтеграції» (приспособлення здобувача освіти до системи) до моделі істинної інклюзії (трансформації системи під потреби кожного).

Актуальність теми зумовлена не лише вимогами законодавства, а й викликами воєнного стану: зростанням кількості осіб з інвалідністю серед молоді та ветеранів, які потребують перекваліфікації. Реальна безбар'єрність у ПТО – це не просто наявність пандуса, а створення екосистеми, де професійна самореалізація доступна кожному незалежно від фізичних чи когнітивних особливостей [2, с. 12]. Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю визнано право осіб з інвалідністю мати доступ до загальної вищої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання протягом усього життя без дискримінації та нарівні з іншими [1].

Довгий час інклюзія в закладах професійної освіти мала декларативний характер. Основні ознаки формального підходу:

- архітектурна обмеженість: пандуси, що не відповідають державним будівельним нормам, відсутність облаштованих санвузлів та майстерень;
- методична ригідність: використання типових програм без реальної адаптації (модифікації) під потреби здобувача освіти з ООП;
- психологічна неготовність: сприйняття інклюзії педагогами як додаткового бюрократичного навантаження, а не як гуманістичної місії;
- відсутність супроводу: формальна присутність асистента майстра без чіткого розподілу функцій в освітньому процесі.

Компонентами реальної безбар'єрності у ПТО є: фізична та сенсорна доступність, академічна безбар'єрність, індивідуальна освітня траєкторія, соціально-психологічна і ментальна безбар'єрність.

Реальна безбар'єрність починається з універсального дизайну. Освітній простір має передбачати адаптивні робочі місця, спеціалізовані засоби навчання, доступну навігацію, а також використання цифрових рішень, зокрема екранних читців, субтитрування навчального контенту та адаптованих дистанційних платформ для осіб із порушеннями зору або слуху [7, с. 22-25].

Центральним елементом академічної безбар'єрності є індивідуальна програма розвитку (ІПР), яка в професійній освіті має специфіку:

- адаптація змісту: спрощення теоретичного блоку при збереженні ключових професійних компетентностей;
- адаптація оцінювання: перехід від класичних іспитів до демонстрації навичок у формі портфоліо або виконання практичних кейсів;
- STEM-підхід в інклюзії: використання віртуальних симуляторів та VR-технологій для відпрацювання професійних рухів у безпечному середовищі.

Важливим аспектом залишається ментальна безбар'єрність, що передбачає створення інклюзивної культури в учнівському середовищі, розвиток емпатії, реалізацію спільних

соціальних ініціатив, а також функціонування ресурсних просторів для емоційного та сенсорного розвантаження.

Перехід до реальної безбар'єрності неможливий без «інклюзивної готовності» викладача та майстра виробничого навчання: розвиток емоційного інтелекту та навичок комунікації та медіації, ефективна взаємодія за схемою «викладач – майстер – асистент – практичний психолог», використання штучного інтелекту для швидкої адаптації навчальних матеріалів (переклад у шрифти для дислексиків, генерація візуальних схем тощо) [2].

Отже, реальна безбар'єрність – це процес постійного вдосконалення. Для досягнення результату необхідно:

- провести аудит не лише приміщень, а й освітніх програм на відповідність принципам універсального дизайну;
- забезпечити фінансову автономію закладів для закупівлі асистивних технологій;
- популяризувати історії успіху випускників з особливими освітніми потребами для подолання суспільних стереотипів.

Інклюзивний вектор – це шлях до професійної освіти як простору рівних можливостей, де професія стає інструментом незалежного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю 2009. Ратифіковано Законом України №1667-VI від 16.12.2009. URL : <https://surl.li/sscupb> (дата звернення 21.03.2026).

2. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення 11.03.2026).

3. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.03.2026).

4. Про освіту : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 21.03.2026).

5. Про професійну освіту : Закон України. 2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення 11.03.2026).

6. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навч.-метод. посібн. Харків : «Ранок», 2019. 160 с.

7. Універсальний дизайн в освіті : навч. посібн. / за заг. ред. О. Красюкової-Еннс. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 110 с.

8. Цифрова безбар'єрність в освіті : посібник з використання асистивних технологій у навчальному процесі / кол. авторів. Київ, 2023. 324 с.

9. Інклюзивне освітнє середовище : проблеми, перспективи та кращі практики. *Тези доповідей XXIV Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, 2024. 325 с.

Віктор ШТУЛЬ,

викладач

Житомирського професійного ліцею

Житомирської обласної ради

Україна, Житомирська область

ВІРТУАЛІЗАЦІЯ ТА ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОГО ДОСТУПУ ДО ВИВЧЕННЯ АРХІТЕКТУРИ ПК ТА СЕРВЕРНИХ СИСТЕМ

Сучасна професійна освіта в галузі інформаційних технологій (ІТ) стикається з викликом необхідності надання студентам доступу до дорогавартісного та складного обладнання. В умовах інклюзивного навчання та дистанційних форматів, вивчення таких дисциплін як «Архітектура ПК» та «Конфігурування ПК» потребує нових підходів, що дозволяють нівелювати фізичні та технічні бар'єри. Цифровізація сучасної професійної освіти вимагає впровадження інструментів, що

здатні адаптуватися до фізичних та когнітивних можливостей здобувачів освіти.

У контексті вивчення архітектури ПК та серверних систем особливого значення набувають такі технологічні рішення:

1. Віртуалізація як засіб подолання фізичних бар'єрів.

Традиційне вивчення архітектури ЕОМ передбачає маніпуляції з дрібними компонентами (процесори, модулі пам'яті, кабелі), що може бути складним для студентів з порушеннями моторики. Використання програм-емуляторів та віртуальних машин (наприклад, Oracle VM VirtualBox або VMware Workstation) дозволяє перенести цей процес у цифрове середовище. Це забезпечує:

– *інклюзивність*: керування процесом збирання чи налаштування системи за допомогою альтернативних пристроїв введення (джойстики, спеціалізовані миші);

– *адаптивність*: можливість багаторазового повторення операцій без ризику механічного пошкодження коштовних комплектуючих [3, с. 46].

2. Хмарні лабораторії для забезпечення технічної рівності. Нерівний доступ до потужного обладнання вдома часто стає на заваді опануванню дисциплін з конфігурування серверів. Використання хмарних технологій (наприклад, Microsoft Azure for Students або Google Cloud Platform) дозволяє розгортати складні серверні інфраструктури на віддалених потужностях. Таким чином, студент з будь-яким рівнем достатку та станом здоров'я отримує доступ до повнофункціонального робочого місця адміністратора через звичайний веб-браузер.

3. Програмна діагностика та віртуальний моніторинг. Навчання конфігуруванню ПК передбачає моніторинг показників датчиків (температура, напруга, частоти). Використання віртуалізованих систем моніторингу дозволяє студентам з особливими потребами візуалізувати технічні процеси, що відбуваються «всередині» системного блоку, через графічні інтерфейси з високим рівнем контрастності або за допомогою програмного читання екрана [1; 4, с. 36].

4. Симуляційне моделювання апаратних помилок. Одним із найскладніших етапів навчання є пошук несправностей.

Хмарні тренажери дозволяють викладачу створювати «сценарні помилки» (неправильна конфігурація RAID-масиву, конфлікти переривань у віртуальному BIOS), які студент має усунути. Це формує професійні компетентності без необхідності фізичного доступу до задньої панелі сервера чи системного блоку, що є критично важливим для осіб з обмеженою мобільністю [5, с. 112].

Впровадження віртуалізації та хмарних сервісів у навчальний процес підготовки майбутніх ІТ-фахівців не лише підвищує якість освіти, а й створює безбар'єрне середовище. Це дозволяє забезпечити рівні можливості для професійної самореалізації всіх студентів, незалежно від їх фізичних можливостей чи наявної матеріально-технічної бази. Перетворення вивчення «заліза» з суто фізичного процесу на інтелектуально-цифровий є фундаментом сучасної інклюзивної ІТ-освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биков В. Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2020. Т. 3. № 1. С. 8-20.
2. Литвинова С. Г. Хмарні технології як інструмент розбудови інноваційного освітнього середовища. *Актуальні питання сучасної інформатики*. 2019. С. 44-47.
3. Морзе Н. В., Гладун М. А., Кочарян А. Б. Побудова моделі сучасного цифрового освітнього середовища. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2018. № 5. С. 34-42.
4. Спирін О. М. Інформаційно-комунікаційні технології в інклюзивній освіті : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2021. 156 с.
5. Про професійну освіту : Закон України №4574–ІХ від 21.08.2025 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення 16.03.2026).

Інна БОЙКО,
викладач
Професійного коледжу технічних інновацій
міста Житомира
Україна, Житомирська область

ІНТЕГРАЦІЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Сучасна парадигма професійної освіти в Україні зазнає трансформацій, зумовлених євроінтеграцією та розбудовою безбар'єрного простору. Особливої актуальності ці питання набувають в умовах повномасштабної агресії, що спричинила стрімке зростання кількості осіб з особливими освітніми потребами (ООП) внаслідок отриманих травм і поранень. Забезпечення рівного доступу до освіти є стратегічним завданням держави, оскільки процеси відновлення пошкодженої інфраструктури потребують кваліфікованих кадрів будівельної галузі. Фахівець із ООП має виходити із закладу професійної освіти компетентним робітником, здатним стати частиною кадрового потенціалу для відбудови країни [4].

Однією з ключових проблем в інклюзивних групах є складність сприйняття абстрактних знань без прив'язки до практики. Традиційний поділ навчання на автономні блоки стає бар'єром для здобувачів із ООП. Саме тому інтегрований підхід, що поєднує фахову та загальноосвітню підготовку (зокрема математику), стає дієвим механізмом подолання когнітивних труднощів та швидкої професійної адаптації [4]. Ми розглядаємо професію штукатура не просто як сукупність операцій, а як інструмент відновлення українських міст за найвищими стандартами якості.

Інтегроване навчання дозволяє створити цілісну картину світу. Коли вивчення технології штукатурних робіт відбувається синхронно з математичними розрахунками, предмет перестає бути набором цифр і стає інструментом майстра. Це мінімізує інтелектуальне перевантаження та дає змогу педагогу

диференціювати завдання: доки один здобувач фокусується на нанесенні розчину, інший виконує розрахунки за алгоритмом [4].

Така реалізація ґрунтується на компетентнісному підході. Для професії «Штукатур» розрахунок об'єму розчину ($V = S \times d$) формує у здобувачів професійну логіку та відповідальність за ресурси. Це сприяє розвитку інформаційної, комунікативної та особистісної компетентностей, даючи впевненість у власних силах через досягнення реального результату, що є важливим етапом повернення до мирного життя [1].

Практика доводить, що дидактично вивірена взаємодія компонентів навчання суттєво підвищує рівень засвоєння матеріалу та допомагає знизити рівень тривожності здобувачів освіти. Використання адаптованих методик, як-от «Алгоритми розрахунків» та візуалізація шарів, робить навчання доступним і результативним для кожного, закладаючи фундамент для подальшого працевлаштування та участі у відбудові України [4].

Психолого-педагогічні прийоми створення інклюзивного середовища. Створення інклюзивного середовища в закладі професійної освіти виходить далеко за межі архітектурної доступності. У сучасних умовах повномасштабної війни найважливішим компонентом стає психологічна безбар'єрність. Вона забезпечується спеціальними прийомами, спрямованими на подолання внутрішньої напруги, тривожності та відчуття відчуження, які можуть бути викликані як вродженими особливостями розвитку здобувачів з ООП, так і набутими внаслідок воєнних дій психотравмами [3]. Для реалізації інтегрованого уроку, де складні штукатурні роботи поєднуються з математичними розрахунками, критично важливою є стабілізація емоційного стану групи на початковому етапі.

Одним із найефективніших методів налаштування є вправа «Майстри успіху». Вона слугує інструментом психологічного розвантаження та актуалізації позитивного професійного досвіду, що особливо важливо для соціально-психологічної реабілітації здобувачів у кризовий час. Фокусуючись на сильних сторонах особистості («Ти – професіонал у виборі інструменту»), здобувачі з ООП отримують стимул до підвищення самооцінки. Це створює

надійний фундамент для навчання, знижуючи рівень тривожності перед складними завданнями та формуючи відчуття безпеки в освітньому просторі [4].

Специфіка інклюзивної групи вимагає методів дидактичної фасилітації – поділу технології на дрібні, легко засвоювані кроки. Важливу роль відіграє візуалізація: замість тривалих монологів викладач використовує опорні конспекти, кольорові схеми шарів штукатурки та картки-підказки з формулами. Така наочність виконує функцію когнітивної підтримки для осіб із труднощами пам'яті чи концентрації уваги, що часто є наслідком пережитих стресових подій [4].

Використання аркушів самоконтролю є ключовим для формування суб'єктної позиції здобувача. Традиційне оцінювання в умовах загального напруження часто сприймається як додатковий стрес-фактор, тоді як чіткі критерії в аркушах дозволяють кожному відчувати відповідальність за власний прогрес. Навчання перетворюється на процес саморозвитку та особистісної стійкості, де головним орієнтиром є індивідуальне зростання («сьогодні я вже зміг обчислити площу стіни») [2].

Завершальна рефлексія («Мікрофон», «Кошик знань») дозволяє кожному проговорити свій успіх. У інклюзивній групі це закріплює позитивний досвід і формує «ситуацію успіху», яка є критичною для інтеграції ветеранів чи постраждалих від війни у цивільні професії. Коли здобувач з ООП публічно заявляє про свої досягнення, він долає бар'єр власної обмеженості та відчуває себе корисним для суспільства. Таким чином, дидактично вивірена взаємодія психологічних прийомів та професійного змісту забезпечує не лише засвоєння фаху, а й глобальну мету інклюзії – виховання впевненого майстра, здатного відбудовувати країну[3].

Прикладна математика у професії штукатура: від абстрактних обчислень до професійної практики. У сучасному будівництві якість штукатурних робіт залежить не лише від майстерності, а й від точності розрахунків. Математика тут виступає прикладним апаратом професії «Штукатур», що особливо важливо для здобувачів з особливими освітніми потребами (ООП), для яких абстрактні поняття часто є

бар'єром [4]. Ключовим етапом є визначення робочої площі стін за вирахуванням прорізів. В інклюзивних групах ми застосовуємо метод дидактичного структурування, розбиваючи процес на логічні кроки: вимірювання периметра, обчислення загальної площі, розрахунок площ прорізів та визначення чистої площі. Така послідовність допомагає здобувачам з когнітивними труднощами візуалізувати процес та уникати помилок [3]. Центральне місце посідає формула об'єму $V = S \times d$ де (S – площа, d – товщина шару). Вона стає інструментом визначення економічної доцільності та запобігання перевитратам матеріалів. Важливим аспектом є навчання переведенню одиниць виміру (наприклад, 12 мм = 0,012 м). Для полегшення цього процесу ми використовуємо візуальні корелятори та порівняльні таблиці [4].

Незамінним інструментом є авторський «Алгоритм математичного розрахунку матеріалів». Як когнітивний навігатор, він дозволяє здобувачу рухатися за готовими формулами-шаблонами, знімаючи психологічне напруження та страх перед «складною математикою». Це дозволяє зосередитися на суті професійної задачі [6].

Практичне застосування демонструється через виробничі кейси (наприклад, розрахунок потреби мішків суміші на певну площу). Розв'язання таких задач розвиває аналітичне мислення та забезпечує ситуацію суб'єктної самореалізації, коли здобувач бачить реальний результат своїх обчислень.

Отже, системний синтез математичних знань та технологічних навичок забезпечує формування високої професійної компетентності. Адаптовані інструменти дозволяють здобувачам з ООП стати конкурентоспроможними майстрами, здатними до самостійного планування та виконання складних робіт, що є необхідною умовою для якісної відбудови українських міст за стандартами безбар'єрності [4].

Інноваційні методи контролю та актуалізації знань в умовах інклюзивного навчання. У сучасній спеціальній педагогіці етап актуалізації знань перетворився на засіб когнітивної стимуляції. Інтерактивні вправи дозволяють реалізувати принцип індивідуалізації, де складність завдань адаптується до можливостей кожного здобувача. Це створює динамічний простір, у якому особи з особливими освітніми потребами

(ООП) стають повноправними учасниками навчального процесу [3].

Ефективним методом є гейміфікація, зокрема «Інструментальний квест» та професійні кросворди. Замість сухого переліку, здобувачі ідентифікують інвентар штукатурки (наприклад, «сокіл») за функціональним описом. Така дидактично вивірена активність активізує довготривалу пам'ять і знімає страх перед помилкою, що є критично важливим для інклюзивного середовища [7].

Диференційована робота з картками-завданнями дозволяє варіювати рівень абстракції. Для здобувачів з ООП використовуються візуальні підказки або частково заповнені алгоритми розрахунків. Це забезпечує «точку опори» та ситуацію успіху для кожного, підвищуючи навчальну мотивацію та сприяючи формуванню позитивної професійної «Я-концепції» [2].

Розвиток логічного мислення відбувається через метод проблемних запитань. Наприклад, обговорення питання «Чому важливо переводити міліметри у метри перед розрахунком об'єму розчину?» змушує здобувача простежити зв'язок між математичною операцією та фізичним результатом. Це формує увагу до деталей та прискіпливість до точності – ключові якості конкурентоспроможного штукатура [2].

Інноваційний контроль в інклюзії завершується не оцінкою, а рефлексією. Методи самооцінювання («Що вдалося найлегше?», «Де виникли труднощі?») навчають здобувачів усвідомлювати свій освітній шлях. Системний синтез ігрових методів, проблемного навчання та візуального контролю забезпечує глибоке засвоєння матеріалу та професійну стійкість майбутніх кваліфікованих робітників [2].

Висновки. Проведений аналіз та практичний досвід впровадження інтегрованого навчання у Професійному коледжі технічних інновацій міста Житомира підтверджують, що дидактично вивірена інтеграція професійної та загальноосвітньої підготовки є одним із найбільш дієвих інструментів реалізації інклюзивного підходу. Поєднання технології штукатурних робіт із прикладними математичними розрахунками дозволяє не лише забезпечити формальне виконання навчальної програми, а й

створити умови для глибокої професійної адаптації здобувачів з особливими освітніми потребами [1].

Завдяки системному синтезу знань абстрактні математичні категорії трансформуються у зрозумілі професійні алгоритми, що нівелює страх перед складними обчисленнями та дозволяє здобувачам з ООП усвідомити практичну цінність знань через формулу економічної доцільності робіт, що особливо важливо для раціонального використання ресурсів у сучасних умовах. Використання елементів тренінгових технологій та вправ на емоційну деблокацію забезпечує створення безпечного освітнього простору, де ситуація успіху, сформована через диференційовані картки-завдання та методи самооцінювання, сприяє розвитку впевненості у власних силах та підвищує мотивацію до праці. Інтегрований урок стає моделлю реального виробничого процесу, де точність розрахунків прямо впливає на якість результату, готуючи фахівця до самостійної діяльності в умовах сучасного ринку праці та майбутньої відбудови держави.

Для подальшого вдосконалення освітнього середовища доцільно розширювати базу візуальних кореляторів та адаптованих алгоритмів, залишаючи акцент на міжпредметній взаємодії педагогів. Таким чином, конвергенція змісту фахової та математичної підготовки виступає життєво необхідною стратегією підтримки здобувачів, що дозволяє трансформувати освітній процес у простір професійного зростання. Це дає можливість кожному здобувачу, незалежно від початкових можливостей, стати кваліфікованим робітником, успішною особистістю та активним учасником професійного відродження України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Добровольський Г. М. Штукатурні і облицювальні роботи : підруч. для учнів проф.-техн. навч. закладів освіти. Київ: Техніка, 1997. 304 с. URL : <https://drive.google.com/file/d/1bRmblh6HLAbWd573DgjsOUHL1fUkewHJ/view> (дата звернення : 13.03.2026).

2. Істер О. С. Математика (алгебра початки аналізу та геометрія, рівень стандарту) : підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2018. 384 с. URL : <https://surl.li/mgdyqn> (дата звернення : 10.03.2026).

3. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзія: покроково для педагогів : навч.-метод. посібн. Київ, 2023. 232 с. URL : <https://surl.li/bpresu> (дата звернення: 17.04.2026).

4. Кучерак І. В. Інклюзивне навчання в закладах професійної освіти : навч.-метод. посібн. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ, 2022. 70 с. URL : <https://surl.li/tsucxy> (дата звернення : 10.04.2026).

5. Мерзляк А. Г., Номіровський Д. А., Полонський В. Б. Математика : алгебра і початки аналізу та геометрія, рівень стандарту : підруч. для 11 кл. закл. заг. середн. освіти. Харків : Гімназія, 2019. 208 с. URL : <https://surl.li/pisuxf> (дата звернення : 11.03.2026).

6. Нікуліна А. С., Заславська С. О, Ничкало Н. Г., Томашенко В. В., Паньков Д. В., Свіріденко А. І. Штукатурні роботи (інтегрований курс модульного навчання) : підручн. для проф.-техн. навч. закладів : В 2 ч. Ч. І. Київ : Вікторія, 2004. 384 с. URL : <https://lnk.ua/WJ7cuUGEA> (дата звернення : 10.03.2026).

7. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посібн. Київ : ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с. URL : <https://surl.li/xjmnfs> (дата звернення : 13.04.2026).

Олена ЧЕРНИШ,

викладач

Житомирського професійного ліцею

Житомирської обласної ради

Україна, Житомирська область

**ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ
ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ІСТОРІЇ
В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ**

Інклюзивну освіту сьогодні по праву можна вважати одним із пріоритетів державної освітньої політики України. Перехід до неї зумовлений тим, що наша країна 16 грудня 2009 року ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю і Факультативний протокол, і тим самим взяла на себе зобов'язання забезпечити інклюзивне навчання на всіх рівнях системи освіти, у тому числі на рівні професійної освіти.

Наразі Україна обрала стратегічним напрямком розвитку інтеграцію в європейський освітній простір, де інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами (ООП). За статистичними даними кількість таких дітей в Україні щорічно збільшується, тому впровадження інклюзивної освіти є актуальним і передбачає застосування інноваційних освітніх технологій, створення інклюзивного освітнього середовища для осіб з ООП і доступність закладів освіти.

Інклюзивне освітнє середовище являє собою сукупність освітніх, матеріально-технічних, соціальних, організаційних та психологічних умов, що мають забезпечити повноцінну участь, рівний доступ і належну підтримку всіх здобувачів освіти незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, потреб і життєвих обставин. Таке середовище передбачає не лише присутність дітей з особливими освітніми потребами у загальних навчальних групах, а й цілеспрямовану трансформацію змісту, методів, форм організації навчання та оцінювання, щоб кожен здобувач освіти міг досягнути максимально можливих навчальних результатів і відчути себе соціально інтегрованим у суспільство. Ключовими принципами інклюзивного середовища є повага до різноманітності, рівність доступу, гнучкість навчального процесу, забезпечення психологічної безпеки, принцип універсального дизайну навчання, а також міждисциплінарна підтримка [1, с. 490].

Викладання історії в умовах інклюзивної освіти має певну виражену специфіку, що зумовлена поєднанням високих мовних, когнітивних, а також соціально-емоційних вимог навчальної дисципліни. Це означає, що робота з певними первинними джерелами, аргументаціями, абстрактними поняттями, моральними дилемами та формування громадянської

позиції в інклюзивному навчальному середовищі потребує виважених методичних підходів, спрямованих на зниження бар'єрів і забезпечення психологічної безпеки здобувачів освіти. Відповідно, ефективне викладання історії передбачає системне і послідовне впровадження принципів універсального дизайну навчання, що забезпечують багатоканальну подачу змісту та різні способи демонстрації результатів навчання, а також послідовну диференціацію завдань відповідно до освітніх можливостей і потреб здобувачів освіти. Заради адаптації важливо забезпечити структуровану роботу з джерелами, спростити мовну складність навчального матеріалу, використовувати альтернативні формати відповідей, а також фасилітацію дискусій і групову роботу. За такого підходу історична дисципліна максимально реалізує свій навчальний потенціал як засіб інтелектуального розвитку, емоційної рефлексії та громадянського становлення здобувача освіти в інклюзивному освітньому середовищі [1, с. 490].

Сучасні стратегії навчання здобувачів освіти з ООП передбачають застосування інновацій у ході викладання історичного матеріалу. Історія є засобом передачі моральних і релігійних знань і поглядів новим поколінням. Крім того, історія, як і сьогодні, служить ідеологічним і політичним цілям у кожен епоху. У кожен період історичні джерела використовувалися для того, щоб законодавчо підтвердити право прийти до влади. Водночас історія розглядається як потужний інструмент розвитку особистості. Виокремимо, у минулому, крім того, що це була галузь науки, яка намагалася зрозуміти та інтерпретувати поведінку людей, вона також викладалася як предмет у школах та університетах. Враховуючи категорію здобувачів освіти з ООП, варто розглянути традиційні методики викладання історичного матеріалу і репрезентувати його за рівнем активності здобувачів. Ця відмінність стосується більше загального характеру навчання, ніж методів навчання.

Традиційними методиками викладання історичного матеріалу особам з особливими освітніми потребами є такі як:

- методика вивчення історичних фактів;
- методика вивчення хронології;
- методика вивчення місцевих історичних подій;

- методика формування основних історичних понять;
- методи дослідження причинно-наслідкових зв'язків;
- методи розкриття закономірностей історичного процесу.

Розглянемо деякі інновації у викладанні історичного матеріалу здобувачам освіти з ООП.

Використання *Trench Experience VR* дозволяє здобувачам освіти з особливими освітніми потребами по-справжньому відчувати життя в окопі Першої світової війни. Цей безкоштовний інструмент доступний на iTunes і наповнений картинками та звуками Великої війни, допомагаючи уявити, як це було бути частиною армії трохи більше століття тому [4, с. 138].

Ідея, яка лежить в основі *Classcraft*, полягає в тому, щоб зацікавити присутніх на занятті силою ігор (красиві кольори, кумедні малюнки і різноманітні інтригуючі головоломки) [4, с. 138].

Цікавою інновацією у викладанні історичного матеріалу є використання *навчальної лабораторії* (інтерактивної платформи, що підходить здобувачам з ООП як для навчання в аудиторії, так і для самостійного навчання). Викладачі можуть створювати власні колекції навчальних матеріалів і ділитися ними [4, с. 138].

Викладання історії передбачає застосування *віртуальної реальності (3D Virtual Reality Field Trip Program)*, яка пропонує безкоштовні екскурсії VR багатьма історичними місцями по всьому світу, будь то музеї, художні галереї чи пам'ятки спадщини. Такий досвід для дітей з ООП є безцінним і захоплюючим.

Інновація «*Читання як історик*» розрахована на здобувачів з ООП з різними навичками читання та розуміння. Вона передбачає відходження від навчання за підручниками та зубріння напам'ять, так як покликана навчити критично оцінювати різні точки зору на історичні події та висувати власні обґрунтовані претензії, опрацьовуючи історичні документи [4, с. 139].

Інтерактивна екскурсія не є інноваційною технологією в сучасному викладанні історичного матеріалу, але варто додати її до переліку через зацікавленість здобувачів з ООП. Це

занурення у захоплюючий віртуальний світ з фотографіями, вражаючими фактами, фільмами, що полегшує сприйняття історичного матеріалу [4, с. 139].

«Знайди свідка» – ще одна інновація у сучасному викладанні історичного матеріалу. Вона передбачає запуск проекту «усної історії», в межах якого здобувачі проводять дослідження на тему за своїм вибором і знаходять історичних свідків для опитування. Це може легко стати ідеєю самостійного навчання, яке змінить життя і навчить здобувачів з ООП сприймати історично усталені цінності та уважно прислуховуватись до голосів минулого [4, с. 139].

На думку дослідників, основною метою сучасної освіти має бути самостійна діяльність молодих людей, збалансована командною роботою, організацією середовища для самонавчання, інноваційною та практичною підготовкою, критичним мисленням, ініціативою тощо. Оскільки історія є важливою складовою освіти, викладачі повинні докладати зусиль, щоб зацікавити своїх вихованців і спонукати їх розуміти історію, а не запам'ятовувати її.

Не менш ефективною інновацією є *використання ЗМІ* для навчання. Найпростіший спосіб зацікавити здобувачів освіти з ООП на занятті історії – це разом переглянути фільм. Але використання означеної технології передбачає певну обережність. Не дивлячись на те, що деякі фільми є чудовим навчальним матеріалом, необхідно співвіднести емоційне навантаження з віком дітей та їх особливими освітніми потребами [4, с. 140].

Варто репрезентувати основні методи, які будуть ефективними у поєднанні з вищеописаними інноваціями у процесі викладання історичного матеріалу здобувачам з ООП: *метод екскурсії, гейміфікації, реконструкції тощо».*

Підтримка та позитивна атмосфера – ще один важливий аспект. Здобувачі освіти з ООП потребують заохочення, чітких інструкцій і доброзичливого середовища, де вони не бояться помилитися. Крім того, ефективним є міжпредметний підхід: поєднання історії з мистецтвом, літературою чи географією допомагає краще засвоювати матеріал через різні канали сприйняття. Загалом, викладання історії для здобувачів з ООП

базується на принципах доступності, наочності, системності та підтримки, що дозволяє кожному відчувати успіх у навчанні та сформувати базове розуміння історичних процесів.

Використання різноманітних методів та інноваційних технологій під час викладання історичного матеріалу допоможе не лише виміряти знання здобувачів з особливими освітніми потребами, але й заохотити їх до рефлексії та критичного мислення, а відтак бути причиною розвитку широкого спектру когнітивних та міжособистісних навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гришко В., Цевух А. Методичні підходи до викладання історії та громадянської освіти в інклюзивному освітньому середовищі. URL : <https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/37557> (дата звернення : 20.04.2026).

2. Громадянська освіта : методичний посібник для вчителя. Київ : Видавництво «Етна-1», 2008. 194 с.

3. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

4. Співак Л. А., Гіренко Н. А., Співак Я. О.. Сучасні інновації у викладанні історичного матеріалу учням з особливими освітніми потребами: європейська практика. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. Вип. 2. С. 134-137. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2022_2_14 (дата звернення: 18.04.2026).

5. Про професійну освіту : Закон України №4574–IX від 21.08.2025 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення 16.03.2026).

6. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 12.03.2026).

Тетяна СУШИЦЬКА,
викладач спеціалізації
Житомирського професійного ліцею
Житомирської обласної ради
Україна, Житомирська область

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ КУХАРІВ ТА КОНДИТЕРІВ

Використання інноваційних педагогічних технологій в інклюзії спрямоване на створення безбар'єрного освітнього простору [1; 4]. Це дозволяє кожному здобувачу освіти, незалежно від його психофізичних особливостей, опанувати професійні компетенції та успішно інтегруватися у професійне середовище [5].

Основні напрями впровадження інновацій.

1. Цифровізація та мультимедійна візуалізація.

VR та AR-технології: Створення безпечного цифрового середовища для відпрацювання небезпечних операцій (робота з ножами, тепловим обладнанням), що мінімізує тривожність та ризик травматизації [8].

Інтерактивні технологічні картки: Використання QR-кодів з посиланням на покрокові відеоінструкції, що полегшує сприйняття алгоритмів здобувачами освіти з порушеннями слуху або когнітивними особливостями [4; 5].

2. Адаптивні методики та мікронавчання.

Технологія Microlearning: Деталізація складних технологічних процесів на короткі, завершені етапи, що критично важливо для здобувачів освіти з розладами уваги. [5, ст 43]

Гейміфікація: Використання професійних квестів та симуляторів для підвищення емоційної залученості та розвитку навичок соціальної взаємодії [8].

3. Диференційоване викладання та адитивні засоби

Рівневий підхід: Адаптація практичних завдань, де кожен здобувач освіти виконує посильну частину спільного

технологічного процесу (наприклад, зважування або декорування) [4].

Асистивні технології: Застосування спеціалізованого обладнання (тактильні ваги, ергономічний інвентар) та систем альтернативної комунікації (PECS) для професійної взаємодії на кухні. [5].

4. *Психолого-педагогічна підтримка.*

Технологія «Портфоліо успіху»: Зміщення акценту з контролю помилок на фіксацію індивідуального прогресу майбутнього фахівця [4].

Сенсорна безпека: Організація «ресурсних зон» у навчальних лабораторіях для запобігання емоційному перевантаженню [5].

Інновації в інклюзивній професійній освіті переносять акцент з обмежень здобувача освіти на його потенціал, перетворюючи навчальний процес на інструмент створення рівних можливостей для професійної реалізації [1; 4; 5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 12.03.2026).

2. Про затвердження норм та Порядку організації харчування у закладах освіти та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку : Постанова Кабінету Міністрів України № 305 від 24.03.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.03.2026).

3. Про затвердження Стратегії реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року та затвердження плану заходів з її реалізації у 2023-2024 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2023 р. № 990-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.03.2026).

4. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : навч.-метод. посіб. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2021. 152 с.

5. Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році : Лист МОН України № 1/9-495 від 30.08.2020. URL : <https://mon.gov.ua/npa/shodo-organizaciyi-navchannya-osib-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roc> (дата звернення: 17.03.2026).

6. Клопотенко Є. Збірник рецептур страв для харчування дітей у навчальних закладах. Київ, 2021. 141 с.

7. Платформа «Знаймо» : Державний портал про реформу системи шкільного харчування. URL: <https://znaimo.gov.ua/> (дата звернення: 17.03.2026).

8. Інноваційні технології в інклюзивній освіті : *матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Житомир, 2024. 324 с.

9. Система аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР) : практич. посібн. для закладів освіти. Київ, 2022. 269 с.

10. Сучасні педагогічні технології в освіті : навч.-метод. посіб. / за ред. О. І. Пометун. Київ : Освіта, 2020. 312 с.

11. Малофеев М. М. Сучасні освітні технології в умовах інклюзії. Харків : Ранок, 2021. 198 с.

Ольга СВИРИДА,
*викладач облікових дисциплін
Відокремленого структурного підрозділу
Кам'янець-Подільського фахового коледжу
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
Україна, Хмельницька область*

ЦИФРОВІ НАВИЧКИ БУХГАЛТЕРА МАЙБУТНЬОГО: РІЛЬ ОСВІТИ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрової економіки професія бухгалтера зазнає суттєвих змін. Традиційні

функції, пов'язані з обробкою фінансової інформації, поступово автоматизуються, що зумовлює необхідність формування нових компетентностей у майбутніх фахівців з обліку та оподаткування. Особливу роль у цьому процесі відіграють цифрові технології та штучний інтелект, які трансформують не лише практичну діяльність бухгалтера, а й систему його професійної підготовки. Метою цієї роботи є дослідження ключових цифрових навичок бухгалтера майбутнього та визначення ролі освіти і штучного інтелекту в їх формуванні [1; 2].

Цифровізація економіки призводить до автоматизації значної частини рутинних бухгалтерських операцій, таких як облік господарських операцій, формування фінансової звітності та обробка первинних документів. Сучасні програмні продукти забезпечують швидкість і точність виконання цих завдань, що суттєво змінює функціональну роль бухгалтера. У нових умовах він поступово трансформується з виконавця облікових процедур у фахівця-аналітика, який здійснює оцінку фінансових показників, прогнозує економічні результати діяльності підприємства, бере участь у прийнятті управлінських рішень та забезпечує податкову безпеку. Відповідно, сучасний бухгалтер повинен володіти не лише базовими знаннями з обліку, а й широким спектром цифрових компетентностей.

Серед ключових цифрових навичок бухгалтера майбутнього особливе місце займає вміння працювати з професійним програмним забезпеченням, включаючи облікові системи, ERP-платформи, хмарні сервіси та електронні системи звітності. Важливою складовою є аналітична компетентність, яка передбачає здатність обробляти великі масиви даних, використовувати сучасні інструменти їх аналізу та візуалізації, а також робити обґрунтовані висновки на основі отриманих результатів. Цифрова грамотність також є невід'ємною частиною професійної підготовки, оскільки включає розуміння принципів функціонування інформаційних систем, забезпечення кібербезпеки та захисту даних. Окремої уваги заслуговує здатність застосовувати інструменти штучного інтелекту, які дозволяють автоматизувати рутинні процеси, здійснювати прогнозування та оптимізацію фінансових і податкових рішень.

Важливою характеристикою сучасного фахівця є також готовність до безперервного навчання, оскільки цифрові технології постійно оновлюються та вдосконалюються [5, с.18].

Роль освіти у формуванні зазначених навичок є визначальною. Сучасна система підготовки фахівців з обліку та оподаткування повинна відповідати вимогам цифрової економіки, що передбачає оновлення освітніх програм із включенням дисциплін, пов'язаних з інформаційними технологіями, аналізом даних та штучним інтелектом. Значну увагу слід приділяти практичній підготовці здобувачів освіти шляхом використання реальних кейсів, професійного програмного забезпечення та моделювання бізнес-процесів. Важливим напрямом є впровадження цифрових освітніх платформ, онлайн-курсів та інтерактивних середовищ навчання, які сприяють розвитку цифрових компетентностей. Крім того, ефективною є співпраця закладів освіти з представниками бізнесу, що дозволяє адаптувати зміст навчання до актуальних потреб ринку праці.

Штучний інтелект відіграє значну роль у модернізації освітнього процесу. Його застосування дозволяє реалізувати принципи персоналізованого навчання, адаптуючи зміст і темп засвоєння матеріалу до індивідуальних особливостей здобувачів освіти [3]. Інтелектуальні системи здатні автоматизувати процес оцінювання знань, аналізувати типові помилки та надавати рекомендації щодо їх усунення. Використання чат-ботів і віртуальних асистентів забезпечує оперативну підтримку студентів у процесі навчання, а також сприяє кращому засвоєнню складного матеріалу. Крім того, штучний інтелект дозволяє створювати симуляційні середовища, у яких відтворюються реальні професійні ситуації, що значно підвищує практичну цінність навчання.

Водночас цифрова трансформація освіти та професійної діяльності супроводжується певними викликами. Серед них можна виділити необхідність постійного оновлення знань і навичок, ризики, пов'язані з кібербезпекою, етичні аспекти використання штучного інтелекту, а також нерівномірний доступ до сучасних технологій [4]. Незважаючи на це, перспективи розвитку є значними, оскільки інтеграція цифрових

технологій у освітній процес сприяє підвищенню якості підготовки фахівців і їх конкурентоспроможності на ринку праці.

Отже, цифрова трансформація суттєво змінює професію бухгалтера, висуваючи нові вимоги до його компетентностей. Цифрові навички, включаючи вміння працювати з даними, сучасним програмним забезпеченням і технологіями штучного інтелекту, стають ключовими для успішної професійної діяльності. Освіта відіграє вирішальну роль у формуванні цих навичок, забезпечуючи адаптацію навчального процесу до умов цифрової економіки. Використання штучного інтелекту відкриває нові можливості для підвищення ефективності навчання та його практичної спрямованості, що є основою підготовки бухгалтера майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 12.04.2026).
2. Концепція розвитку цифрових компетентностей від 03.03.2021 № 167-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.04.2026).
3. Биков В. Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти. URL : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt> (дата звернення: 12.04.2026).
4. Мельник О. Г. Цифрові технології в управлінні підприємством. URL : <https://www.inter-nauka.com/ua/issues/economic2023/12/9124> (дата звернення: 12.04.2026).
5. Ситник Н. С., Назаркевич І. Б., Мишишин О. Я. Діджиталізація у фінансах : навч. посібн. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2025. 287 с.
6. Про професійну освіту : Закон України №4574-IX від 21.08.2025 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення 16.03.2026).
7. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти:

Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р.
№ 636. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text>
(дата звернення 16.03.2026).

Марина ШЕВЧУК,
викладач
Житомирського професійного ліцею
Житомирської обласної ради
Україна, Житомирська область

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ: ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ АДАПТАЦІЇ КОНТЕНТУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Сучасний етап розвитку професійної освіти в Україні характеризується стрімкою цифровою трансформацією, що зумовлена необхідністю забезпечення безперервності та доступності навчання. Впровадження інструментів штучного інтелекту (ШІ) стає дієвим механізмом модернізації освітнього процесу, особливо в контексті інклюзивного навчання. Для викладача природничих дисциплін (хімії, біології, екології) та інформатики це відкриває нові горизонти для адаптації складного наукового контенту під індивідуальні можливості кожного здобувача освіти.

Проблема інклюзії в закладах професійної освіти (ПТО) вимагає переходу від моделі «простого доступу» до моделі «цифрової адаптивності». Навчальний матеріал природничого циклу за своєю природою є складним для сприйняття: він містить багато абстрактних понять, специфічну символіку та потребує високої концентрації уваги. Для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (ООП) ці чинники часто стають непереборними бар'єрами.

Штучний інтелект у руках сучасного педагога стає інструментом «когнітивної доступності». Викладач має можливість використовувати генеративні моделі для миттєвої адаптації навчального контенту. Зокрема, алгоритми ШІ

дозволяють автоматично трансформувати складний академічний текст підручника у формат «Easy Read» (легке читання) із використанням піктограм, що є критично важливим для здобувачів освіти із порушеннями інтелектуального розвитку або дислексією.

Як викладач хімії та біології, я можу використовувати ШІ для візуалізації мікросвіту: створення унікальних візуальних моделей біологічних процесів на клітинному рівні або механізмів хімічних реакцій, які неможливо продемонструвати під час звичайного лабораторного досліджу. Це сприяє кращому засвоєнню матеріалу учнями з візуальним типом сприйняття [2, с. 14].

У контексті викладання інформатики, цифрова трансформація дозволяє впроваджувати асистивні технології безпосередньо в освітній процес. Використання інтелектуальних плагінів для перетворення тексту в мовлення (Text-to-Speech) дозволяє здобувачам освіти з порушеннями зору повноцінно працювати з програмним забезпеченням. ШІ виступає в ролі персонального тьютора, який може пояснити алгоритм виконання практичної роботи кілька разів у зручному для учня темпі [1; 3].

Особливої уваги заслуговує інтеграція екологічного компонента через цифрові симуляції. Використання ШІ для моделювання наслідків техногенних катастроф дозволяє учням з ООП брати участь у віртуальних екологічних експедиціях. Це забезпечує реалізацію принципу рівності, де фізичні обмеження не стають перешкодою для науково-дослідної роботи.

Важливим аспектом є формування «інклюзивного цифрового середовища». Професійні компетентності викладача сьогодні обов'язково включають навички промпт-інжинірингу для створення інклюзивних тестів та адаптивних лабораторних робіт, що відповідають принципам універсального дизайну в освіті [5, с. 115].

Таким чином, використання штучного інтелекту в інклюзивному середовищі ПТО не лише спрощує засвоєння природничих дисциплін, а й сприяє соціалізації учнів з інвалідністю, готуючи їх до роботи в сучасному цифровому суспільстві. Подальші дослідження мають бути спрямовані на

створення спеціалізованих ШІ-платформ для професійної підготовки фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биков В. Ю. Цифрова трансформація освіти. Київ : ІТЗН НАПН України, 2023. 45 с.
2. Гуржій А. М., Лапінський В. В. Електронні освітні ресурси в сучасній школі. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2021. № 4. С. 10-15.
3. Інклюзивна освіта : теорія та практика / за ред. О. М. Таранченко. Київ : Атопол, 2022. 210 с.
4. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2020. 486 с.
5. Морзе Н. В. Формування цифрової компетентності вчителів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Т. 88. № 2. С. 101-118.

Катерина СТАРУШКО

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта Житомирського державного університету імені Івана Франка

Наталія БІРУК,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

Україна, Житомирська область

РОЛЬ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Розвиток комунікативних умінь у дітей дошкільного віку розглядається у межах психолого-педагогічних досліджень як

складний багатокомпонентний процес, пов'язаний із формуванням здатності до мовленнєвої взаємодії, опануванням соціально зумовлених форм спілкування та засвоєнням мовленнєвих норм. У дошкільному періоді відбувається інтенсивне становлення мовленнєвої діяльності, що охоплює розвиток фонетичної, лексичної, граматичної та комунікативної сторін мовлення. У межах зазначеного вікового етапу формуються передумови для активної участі дитини у міжособистісній взаємодії, відбувається засвоєння елементарних моделей соціальної комунікації, формуються навички побудови діалогічних висловлювань та реагування на мовлення співрозмовника [1].

Аналіз психолого-педагогічних підходів до проблеми розвитку комунікативних умінь свідчить про наявність тісного взаємозв'язку між характером діяльності дитини та рівнем сформованості мовленнєвої взаємодії. У структурі дошкільного розвитку гра розглядається як особливий вид діяльності, у межах якого відбувається моделювання соціальних відносин, відтворення поведінкових зразків та формування досвіду міжособистісного спілкування [2]. Ігрова взаємодія передбачає використання мовлення як інструменту організації спільної діяльності, узгодження ролей, передачі інформації та регулювання поведінки учасників гри.

У контексті дослідження розвитку мовлення дітей із мовленнєвими порушеннями ігрова діяльність розглядається як педагогічне середовище, у межах якого створюються умови для формування мовленнєвих навичок у природних комунікативних ситуаціях. Включення дитини у ігрову взаємодію супроводжується необхідністю використання мовленнєвих засобів для підтримання спільної діяльності, що стимулює активізацію мовленнєвих реакцій. У ході гри дитина вступає у взаємодію з іншими учасниками, реагує на звернене мовлення, формулює власні висловлювання, коментує дії інших.

Серед різноманітних форм ігрової діяльності значну роль у формуванні комунікативних умінь відіграють сюжетно-рольові ігри. У структурі зазначених ігор відбувається відтворення соціальних ситуацій, що передбачають виконання певних ролей та реалізацію моделей поведінки, характерних для різних сфер

суспільного життя. У межах сюжетно-рольових ігор формуються передумови для розвитку комунікативної ініціативи, здатності до підтримання розмови та використання мовленнєвих форм взаємодії.

Дидактичні ігри посідають значне місце у структурі педагогічної роботи з дітьми дошкільного віку, оскільки поєднують елементи навчальної діяльності з ігровою мотивацією. У межах подібних ігор відбувається цілеспрямоване формування мовленнєвих навичок через виконання завдань, пов'язаних із описом предметів та їхніх властивостей, формулюванням відповідей на запитання, побудовою коротких висловлювань [3]. Використання ігрових правил стимулює участь дітей у спільній діяльності, сприяє активізації мовленнєвих реакцій та формуванню навичок взаємодії у групі.

Особливого значення у контексті розвитку комунікативних умінь набуває театралізована діяльність, яка передбачає використання елементів художньої творчості та мовленнєвої виразності. У процесі відтворення змісту літературних творів діти виконують ролі персонажів, проговорюють репліки, передають емоційний зміст висловлювань. Подібна діяльність сприяє розвитку інтонаційної виразності мовлення, формуванню навичок передачі змісту повідомлення у процесі взаємодії. Участь у театралізованих іграх передбачає узгодження дій між учасниками, обговорення послідовності подій, взаємодію у процесі виконання ролей. Подібні умови сприяють формуванню навичок колективної комунікації та розвитку здатності до побудови розгорнутих висловлювань.

Рухливі ігри з мовленнєвим супроводом поєднують елементи фізичної активності та мовленнєвої взаємодії. У процесі виконання рухових дій діти сприймають словесні інструкції, повторюють короткі мовленнєві формули, реагують на мовлення педагога або інших учасників гри. Подібна організація діяльності сприяє розвитку слухового сприймання мовлення, формуванню здатності до розуміння словесних інструкцій та реагування на мовленнєві стимули [4]. Участь у колективних рухливих іграх супроводжується встановленням

контактів між учасниками, формуванням досвіду співпраці та узгодження спільних дій.

Розгляд ігрової діяльності у контексті розвитку комунікативних умінь дітей із мовленнєвими порушеннями передбачає аналіз її впливу на різні компоненти мовленнєвої діяльності. У процесі ігрової взаємодії відбувається активізація словникового запасу, формування граматичних конструкцій, розвиток діалогічного мовлення. Дитина отримує можливість використовувати мовлення у різних ситуаціях спілкування, що сприяє поступовому формуванню мовленнєвої впевненості та зменшенню комунікативних труднощів. У межах ігрового середовища створюються умови для використання мовлення у функції регуляції поведінки, передачі інформації та вираження власних намірів.

Організація ігрового середовища у закладі дошкільної освіти передбачає створення предметно-просторового оточення, яке стимулює мовленнєву активність дітей. Використання різноманітних іграшок, ілюстрацій, дидактичних матеріалів формує передумови для виникнення комунікативних ситуацій, пов'язаних із описом предметів, обговоренням ігрових подій, узгодженням ролей, що супроводжується мовленнєвими діями, спрямованими на передачу інформації, формування запитань, уточнення змісту повідомлень.

Роль дорослого у процесі організації ігрової діяльності полягає у створенні умов для активної мовленнєвої взаємодії між дітьми. Педагог спрямовує ігровий процес, пропонує сюжетні лінії, формує ситуації спілкування, у межах яких виникає потреба використання мовлення. Подібна організація діяльності сприяє активізації мовленнєвої поведінки, формуванню навичок діалогічної взаємодії, розвитку здатності до участі у спільній діяльності.

Участь у різних видах ігрової діяльності сприяє формуванню досвіду комунікативної взаємодії, що охоплює використання мовлення для обміну інформацією, вираження емоційних станів, регулювання поведінки інших учасників. Поступове ускладнення ігрових ситуацій сприяє розвитку здатності до побудови розгорнутих висловлювань, уточнення змісту повідомлень, формування логічної послідовності

мовлення [5]. У межах зазначеного процесу формується досвід використання мовленнєвих засобів у різних соціальних ситуаціях.

Отже, розвиток комунікативних умінь дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями у процесі ігрової діяльності пов'язаний із формуванням мовленнєвої активності, розвитком навичок взаємодії та накопиченням досвіду спілкування у колективі. Систематичне включення дітей у різні види ігор створює умови для розширення мовленнєвої практики, формування здатності до підтримання діалогу, використання мовлення у процесі спільної діяльності. Ігрове середовище виступає соціально-комунікативним простором, у межах якого відбувається становлення мовленнєвої взаємодії та формування комунікативних умінь дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Різник Ю. О. Роль ігрової діяльності у формуванні комунікативної компетентності дошкільників з інтелектуальними порушеннями. *Синергетичний потенціал міждисциплінарного підходу у супроводі осіб з особливими освітніми потребами: зб. матеріалів Всеукр. круглого столу (м. Харків, 20 листоп. 2025 р.)*. 2026. С. 449-451. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/8302fa29-4ccf-48c3-b595-b7aa8278a396> (дата звернення 12.03.2026).

2. Байдюк Л. В. Формування комунікативної компетентності у сучасних умовах. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2022. С. 1-11. URL : https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2022/2/9.pdf (дата звернення 22.03.2026).

3. Кучеренко Д., Мироненко О. Розвиток комунікативної культури засобами ігрової діяльності. *UNIVERSUM*. 2025. (25). С. 486-490. URL : <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/2190> (дата звернення 12.03.2026).

4. Ренкас Б. О., Бутузова Л. П. Особливості розвитку ігрової діяльності дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення. *Materials XXII International scientific and practical*

conference «Modern Scientific Research: Theoretical and Practical Aspects» (May 8-10, 2024). Oslo, Norway. International Scientific Unity, 2024. P. 157-160. URL : https://isu-conference.com/wpcontent/uploads/2024/05/Modern_scientific_research_theoretical_and_practical_aspects_May_8_10_2024_Oslo_Norway.pdf (дата звернення 18.03.2026).

5. Тарасун В. В. *Гра дошкільника з порушеннями мовлення: теорія і практика*: підручник. Київ : «Книга-плюс». 2023. 364 с. URL : <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/9272e59a-dd64-4f2d-a705-19c30a81b177> (дата звернення 12.03.2026).

6. Про професійну освіту : Закон України №4574–IX від 21.08.2025 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення 16.03.2026).

7. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 12.03.2026).

Валентина ЗАГАЛЕВИЧ,
викладач суспільних дисциплін
Відокремленого структурного підрозділу
Кам'янець-Подільського фахового коледжу
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
Україна, Хмельницька область

ПРОЄКТНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

У контексті модернізації сучасної освіти особливого значення набуває впровадження інноваційних педагогічних технологій, орієнтованих на формування ключових компетентностей здобувачів освіти. Однією з таких технологій є

проектне навчання, яке ефективно поєднує теоретичні знання з практичною діяльністю та сприяє активному залученню здобувачів освіти до освітнього процесу. В умовах інклюзивної освіти проектне навчання виступає важливим інструментом забезпечення рівних можливостей для всіх учасників освітнього середовища, зокрема осіб з особливими освітніми потребами [1].

Проектне навчання визначається як організація освітнього процесу, що передбачає самостійну або групову діяльність студентів, спрямовану на розв'язання практично значущих проблем із подальшим представленням результату у вигляді певного продукту. Його сутність полягає у формуванні в здобувачів здатності застосовувати знання у реальних життєвих ситуаціях, розвивати критичне мислення, комунікативні навички та вміння працювати в команді [2].

Структурно технологія проектного навчання реалізується через послідовність взаємопов'язаних етапів. Першим є організаційно-мотиваційний етап, на якому відбувається постановка проблеми, визначення теми проекту, формулювання мети та завдань. Важливою умовою ефективності цього етапу є врахування індивідуальних інтересів, потреб і можливостей здобувачів освіти, що особливо актуально в умовах інклюзивного навчання [5].

Наступним є планувальний етап, під час якого визначаються шляхи реалізації проекту, здійснюється розподіл ролей між учасниками, добираються методи та засоби діяльності, окреслюються джерела інформації. У межах інклюзивного освітнього середовища цей етап передбачає диференціацію завдань відповідно до освітніх потреб студентів, а також забезпечення доступності навчальних матеріалів.

Дослідницько-виконавчий етап є ключовим у реалізації проектної діяльності. Він передбачає активну пізнавальну діяльність учнів, спрямовану на збір, аналіз та інтерпретацію інформації, виконання практичних завдань, формування висновків. Роль педагога на цьому етапі трансформується: він виступає як фасилітатор, консультант і координатор, забезпечуючи підтримку та корекцію діяльності здобувачів освіти.

Презентаційний етап передбачає оформлення та представлення результатів проекту. Це може здійснюватися у формі доповіді, мультимедійної презентації, творчого продукту або іншого виду діяльності. Значущість цього етапу полягає у розвитку комунікативних компетентностей, умінь аргументовано висловлювати власну позицію та презентувати результати роботи.

Завершальним є рефлексивно-оцінювальний етап, який передбачає аналіз процесу та результатів діяльності, самооцінювання та взаємооцінювання учасників проекту, визначення досягнень і труднощів. Такий підхід сприяє формуванню навичок саморефлексії та відповідальності за результати власної діяльності [5].

Методичний інструментарій технології проектного навчання є різноманітним і включає дослідницькі, проблемно-пошукові, інтерактивні та творчі методи. Важливе місце посідає використання інформаційно-комунікаційних технологій, які розширюють можливості доступу до інформації, сприяють організації спільної діяльності та підвищують ефективність навчання [2].

Особливістю проектного навчання в інклюзивному середовищі є можливість гнучкого розподілу ролей між учасниками, що дозволяє кожному здобувачу реалізувати власний потенціал відповідно до його можливостей. Це сприяє формуванню позитивної мотивації, підвищенню самооцінки та розвитку соціальних навичок, зокрема здатності до співпраці, взаємодопомоги та толерантного ставлення до інших.

Водночас, ефективна реалізація технології проектного навчання потребує належного методичного забезпечення, підготовки педагогічних кадрів, а також створення сприятливого освітнього середовища. Серед основних викликів слід виокремити необхідність значних часових ресурсів, складність організації диференційованої роботи, а також потребу в постійному професійному розвитку педагогів.

В умовах інклюзивного навчання проектна діяльність набуває особливого значення, оскільки вона забезпечує індивідуалізацію та диференціацію освітнього процесу. Кожен здобувач, незалежно від своїх можливостей, може долучитися до

виконання проєкту відповідно до власних здібностей, інтересів і рівня підготовки. Такий підхід сприяє підвищенню мотивації до навчання, формуванню позитивної самооцінки та відчуття успішності [1].

Однією з ключових переваг проєктного навчання є його компетентнісна спрямованість. У процесі виконання проєктів у здобувачів освіти формуються як предметні, так і ключові компетентності: уміння вчитися впродовж життя, ініціативність, підприємливість, соціальна та громадянська компетентність, інформаційно-цифрова грамотність. Особливу роль відіграє розвиток комунікативних навичок, адже студенти взаємодіють між собою, обговорюють ідеї, розподіляють ролі та спільно досягають поставленої мети [4].

У межах інклюзивного середовища проєктне навчання сприяє соціалізації осіб з особливими освітніми потребами. Робота в групах допомагає формувати толерантне ставлення до різноманітності, розвиває емпатію, взаємоповагу та навички співпраці. Водночас учні з особливими потребами отримують можливість проявити свої сильні сторони, що позитивно впливає на їхню інтеграцію в колектив [1].

Ефективність проєктного навчання в умовах інклюзії значною мірою залежить від професійної підготовки педагога та його здатності організувати освітній процес з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів освіти. Важливим є використання диференційованих завдань, адаптація матеріалів, гнучке планування діяльності, а також застосування різноманітних методів оцінювання результатів навчання. Педагог виступає не лише джерелом знань, а й фасилітатором, який спрямовує діяльність здобувачів освіти, підтримує їхню ініціативу та створює умови для самореалізації [5].

Значущим аспектом є також залучення міждисциплінарного підходу до реалізації проєктів. Інтеграція знань із різних предметних галузей дозволяє студентам краще розуміти зв'язки між явищами, формує цілісне бачення світу та підвищує практичну значущість навчання. Для осіб з особливими освітніми потребами це створює додаткові можливості для засвоєння матеріалу через різні канали сприйняття [5].

У контексті інклюзивної освіти особливо ефективними є соціальні проекти, спрямовані на вирішення реальних проблем громади, що сприяє розвитку громадянської відповідальності та активної життєвої позиції здобувачів освіти [4].

Водночас впровадження проектного навчання в інклюзивному середовищі супроводжується певними труднощами, серед яких – обмеженість ресурсів, необхідність додаткового часу на підготовку, різний рівень підготовленості здобувачів, а також потреба в постійному професійному розвитку педагогів. Подолання цих викликів потребує системної підтримки з боку адміністрації закладу освіти, удосконалення методичного забезпечення та впровадження сучасних освітніх практик.

Отже, проектне навчання є ефективним інструментом розвитку компетентностей здобувачів освіти в умовах інклюзії. Воно сприяє активізації пізнавальної діяльності, розвитку соціальних і комунікативних навичок, формуванню позитивної мотивації до навчання та забезпечує умови для успішної соціалізації осіб з особливими освітніми потребами. Реалізація цього підходу вимагає комплексного, гнучкого та індивідуалізованого підходу, що відповідає сучасним вимогам до якості освіти та принципам інклюзивності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта : від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708170/1/Інклюзивна%20освіта%20від%20основ%20до%20практики.pdf> (дата звернення : 26.03.2026).

2. Кравчук Л. В. Проектне навчання як інструмент педагогіки партнерства в НУШ. *Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 104-й річниці від дня народження Василя Сухомлинського «Педагогіка партнерства: реалії та перспективи»* (11-12 жовтня 2022 р. м. Кропивницький). URL :

https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41961/1/L_Kravchuk_PPRtP_I_PO.pdf (дата звернення : 12.04.2026).

3. Пометун О. І. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання : навч.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2018. 192 с.

4. Перший всеукраїнський урок про інклюзивність. Проектне навчання. 10-11 класи. URL : https://ed-era.com/wp-content/uploads/my-uploads/page-materials/materials/10-11/proyektne_navchannya_10-11.pdf (дата звернення : 26.03.2026).

5. Михалюк І. М., Михалюк А. М. Проектне навчання як засіб формування дослідницьких навичок здобувачів освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка* Педагогічні науки. 2025. Випуск 55 с.154-160

Жанна КОБЕРНИК,

*методист Навчально-методичного кабінету
професійно-технічної освіти
у Житомирській області
Україна, Житомирська область*

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ВІД ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО АКТИВНОЇ ПІДТРИМКИ

Сучасна професійна освіта в Україні перебуває в умовах активної трансформації, спрямованої на забезпечення рівного доступу до навчання для всіх здобувачів освіти незалежно від їхніх фізичних можливостей, соціального статусу, психологічних особливостей чи життєвих обставин. Докорінна зміна професійної освіти можлива лише через синергію. Цілісна інклюзивна екосистема виникає тоді, коли викладач закладає ціннісний фундамент, а майстер вибудовує безбар'єрне робоче середовище. Шлях до інклюзії в закладах професійної освіти складається з конкретних кроків, що змінює свідомість здобувачів освіти та викладачів і стає важливим показником якості освітнього середовища [1].

Для закладів професійної освіти перехід до інклюзивної моделі передбачає три взаємопов'язані кроки:

1. *Інформаційна грамотність*. Здобувачі освіти мають усвідомлювати, що особливі освітні потреби не є обмеженням професійності. Розуміння специфіки взаємодії з людьми з порушеннями слуху, зору чи іншими особливостями зменшує страх, руйнує стереотипи та формує професійну впевненість.

2. *Спільна професійна діяльність*. Найефективніший спосіб подолання упереджень – це спільна діяльність. Робота над проектами, виготовлення продукції, участь у виробничих завданнях сприяють формуванню взаємної поваги. За таких умов толерантність природно трансформується у визнання професійної майстерності.

3. *Взаємодопомога як професійна етика*. Підтримка колеги має розглядатися як невід'ємна складова професійної культури. Допомога сьогодні – це ефективна командна робота завтра.

Справжня інклюзія неможлива без формування інклюзивної культури – системи цінностей, норм і моделей поведінки, що забезпечують прийняття різноманітності як природної норми, яка базується на принципах поваги до людської гідності, рівності можливостей, недискримінації, партнерства, взаємної відповідальності [4].

Створення умов для повноцінної участі кожного у процесі формування культури рівності та поваги відбувається поетапно і передбачає:

- толерантність (формальне прийняття та дотримання норм безбар'єрності);
- співпрацю та партнерство (розвиток взаємодії та подолання упереджень);
- активну підтримку (створення умов для рівної участі та успіху кожного).

Толерантність є лише початковим етапом інклюзивної взаємодії. Вона передбачає прийняття відмінностей, вміння жити в мирі з іншими, розуміючи, що різноманітність – це нормально, а не привід для конфліктів, але залишається пасивною позицією. Сучасна професійна освіта вимагає більш активної підтримки вчинків, за яких зникають бар'єри, коли,

наприклад, майстер виробничого навчання адаптує верстат під потреби здобувача освіти, а група розробляє спільний проєкт, враховуючи сильні сторони кожного [3].

Активна підтримка включає:

- адаптацію освітнього процесу;
- індивідуальний супровід;
- наставництво;
- психологічну підтримку;
- гнучкі форми навчання.

Це особливо важливо для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, внутрішньо переміщених осіб, дітей-сиріт та інших вразливих категорій.

Практичні кроки для закладу освіти:

- адаптація робочих місць – забезпечення доступності обладнання та інструментів;
- психологічний супровід – тренінги з емоційного інтелекту, профілактика булінгу;
- наставництво – система підтримки «рівний рівному»;
- залучення роботодавців – формування інклюзивного ринку праці;
- універсальний дизайн навчання – врахування різних стилів сприйняття інформації [2].

Формування культури прийняття різноманітності починається з місії закладу освіти. Роль педагогічного колективу у виробленні атмосфери безпеки та підтримки – це спільний проєкт викладача та майстра виробничого навчання, які, працюючи в тандемі, створюють безперервний ланцюг підтримки – концептуальні знання про рівність, отримані в аудиторії, знаходять своє реальне втілення та перевірку на міцність у навчальній майстерні. Викладач є ключовою фігурою у формуванні інклюзивної культури, створенні такої інтелектуальної атмосфери, де кожна думка має цінність, а освітній контент є доступним та релевантним для кожного здобувача освіти. Саме від професійної позиції викладача значною мірою залежить психологічний клімат у групі, рівень мотивації студентів та ефективність освітнього процесу, який через зміст навчальних дисциплін та методик викладання

формує у майбутніх фахівців систему цінностей, що ґрунтується на повазі до людської гідності та різноманіття.

У процесі становлення інклюзивного простору викладач виступає інтелектуальним провідником, що розширює світогляд здобувачів освіти, тоді як майстер виробничого навчання стає практичним наставником, який трансформує ці гуманістичні принципи у щоденну професійну етику та командну взаємодію. Його роль особливо важлива, адже саме в майстерні інклюзія стає практикою, а не теорією. Якщо майстер сприймає адаптацію як звичайне професійне завдання, це формує відповідне ставлення і в здобувачів освіти. Ефективна інклюзія можлива лише за умови тісної взаємодії: викладач закладає ціннісну основу, а майстер реалізує її у практиці. Разом вони формують безперервний освітній простір – від усвідомлення до дії [1].

Важливим ресурсом розвитку інклюзивної культури є самі здобувачі освіти. Саме студентське середовище часто визначає реальний рівень прийняття, підтримки або відторгнення. Формуванню позитивного мікроклімату сприяють: виховні заходи з розвитку емпатії; тренінги з протидії булінгу; волонтерські та соціальні проекти; практика наставництва «рівний – рівному»; залучення молоді до прийняття рішень у закладі освіти [1]. Розвиток інклюзивної культури в закладі професійної освіти – це стратегічний перехід від формального «дозволу бути присутнім» до «створення реальних умов для успіху кожного здобувача освіти».

Формування інклюзивної культури є не лише актуальним напрямом модернізації освітнього середовища, а й необхідною умовою забезпечення рівного доступу до якісної освіти, професійного розвитку та соціальної реалізації кожної особистості. Сучасний заклад професійної освіти має функціонувати як простір відкритості, взаємоповаги, безбар'єрності та партнерської взаємодії, у якому кожен здобувач освіти незалежно від особливостей розвитку, стану здоров'я, соціального статусу, національності чи інших відмінностей відчуває свою цінність, безпеку та підтримку [2].

Інклюзивна культура не обмежується лише формальним забезпеченням права на освіту для осіб з особливими освітніми

потребами. Її сутність полягає у глибокій трансформації освітніх цінностей, підходів і міжособистісних відносин у колективі. Перехід «від толерантності до активної підтримки» означає зміну самої філософії освітнього процесу: від пасивного прийняття відмінностей до свідомого створення умов для повноцінної участі кожного здобувача освіти в житті закладу. У цьому контексті важливо уникати дискримінації, упередженого ставлення, активно сприяти розвитку атмосфери довіри, емпатії, взаємодопомоги та соціальної відповідальності [3].

Особливого значення набуває роль педагогічних працівників, всього освітнього колективу у впровадженні інклюзивних практик. Від рівня професійної компетентності педагогів, їхньої готовності до роботи в умовах різноманітності, здатності використовувати індивідуальний підхід та підтримувати позитивний психологічний клімат залежить формування культури прийняття та підтримки, гуманістичних цінностей, громадянської свідомості та соціальної згуртованості молоді [8]. Виховання здобувачів освіти в інклюзивному середовищі гартує нове покоління фахівців, здатних працювати в безбар'єрних колективах. Це інвестиція в інклюзивний ринок праці, де визначальним критерієм є професійність, а не фізичні чи освітні особливості.

Таким чином, інклюзивна культура в закладі професійної освіти є комплексним і тривалим процесом, який охоплює всі сфери діяльності освітньої установи. Її розвиток сприяє не лише забезпеченню рівних можливостей для здобувачів освіти, а й підвищенню якості освітнього процесу, формуванню демократичного освітнього середовища та підготовці конкурентоспроможних, соціально відповідальних фахівців. Успішне впровадження інклюзивних підходів дозволяє створити освітній простір, у якому різноманітність сприймається не як проблема, а як важливий ресурс для розвитку особистості й суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзія : покровоко для педагогів : навч.-метод. посібн. Київ, 2023. 232 с.

2. Васюк Л. С. Формування інклюзивної культури молоді. URL : <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11907> (дата звернення 25.03.2026).
3. Лещук Г. Інклюзивна комунікація як інструмент формування інклюзивної культури. URL : https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=8Tc_ddMAAAAJ&citation_for_view=8Tc_ddMAAAAJ:j8SEvjWINXcC (дата звернення 1.04.2026).
4. Ярмола Н. Інклюзивне навчання. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2025. 125 с.
5. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527 URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/92321/#google_vignette (дата звернення 31.03.2026)
6. Губарь О. Рівень сформованості інклюзивної культури суспільства в сучасних умовах. *Освіта осіб з особливими потребами в умовах миру і війни : матеріали ІХ міжнар. конгресу зі спеціальної педагогіки та психології*. Київ, 2023. С. 117-121. URL : <https://ispukr.org.ua/articles/23/2023%20%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%95%D0%97.pdf> (дата звернення 07.04.2026).
7. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 366-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 7.04.2026).
8. Організаційно-методичні засади навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах професійної (професійно-технічної) освіти : метод. рек. / уклад. Л. Б. Лук'янова та ін. Київ : Ін-т спец. педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 84 с.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ТА ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Ірина НАГАЄВСЬКА,
*кандидат психологічних наук, методист
Навчально-методичного кабінету
професійно-технічної освіти
у Житомирській області
Україна, Житомирська область*

ПРИНЦИПИ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ФАХІВЦІВ І БАТЬКІВ У СИСТЕМІ ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

***Анотація.** Обґрунтовано актуальність налагодження партнерської взаємодії фахівців і батьків у системі психолого-педагогічного супроводу здобувачів професійної освіти з особливими освітніми потребами. Проаналізовано типові психолого-педагогічні проблеми батьків дітей із особливими освітніми потребами, що впливають на результативність освітнього та корекційно-розвивального процесу. Визначено сутність та зміст основних принципів, зокрема: гуманістичної спрямованості; партнерства і рівноправності; міждисциплінарності; системності та безперервності супроводу; індивідуалізації; відкритої комунікації та довіри; ресурсної підтримки сім'ї; відповідальності та спільного прийняття рішень; позитивного прогнозування розвитку здобувачів освіти із особливими освітніми потребами; етичності та конфіденційності.*

Окреслено модель ефективної взаємодії фахівців і батьків у закладі професійної освіти, що передбачає поетапне залучення батьків до супроводу, спільне планування

індивідуальної освітньої траєкторії. Наголошено на значущості партнерства як ключового чинника успішної соціалізації, професійної адаптації та самореалізації здобувачів професійної освіти із особливими освітніми потребами.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, заклади професійної освіти, принципи партнерської взаємодії, психолого-педагогічний супровід, батьки, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, фахівці.*

Вступ. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується активною імплементацією ідей інклюзії у заклади освіти різних типів, що зумовлює необхідність створення сприятливого освітнього середовища для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Одним із ключових завдань є забезпечення інтелектуального, духовного, фізичного та соціального розвитку особистості, урахування її індивідуальних можливостей і потреб, формування психологічно комфортного освітнього середовища, а також посилення психолого-педагогічної підтримки батьків здобувачів освіти з особливими освітніми потребами та їх активне включення в освітній процес. На сучасному етапі розвитку освіти очевидно, що ключовою умовою ефективної реалізації інклюзивного навчання у закладах професійної освіти є узгоджена діяльність команди психолого-педагогічного супроводу в тісній співпраці з батьками, спрямована на комплексну реалізацію навчально-організаційного, психологічного та соціального компонентів. Це забезпечить індивідуалізацію освітнього процесу, адаптацію змісту навчання до можливостей здобувачів освіти з особливими освітніми потребами та створення умов для їх повноцінної участі в освітньому середовищі. Зокрема, особливої уваги потребує адаптація індивідуального освітнього маршруту до обраної професії, формування соціальної компетентності, розвиток навичок самостійності та забезпечення соціально-психологічної адаптації у професійному середовищі. Важливою є також соціально-побутова та інформаційна підтримка здобувачів освіти із особливими освітніми потребами, зокрема щодо доступу до державних послуг, соціальних гарантій і технічних засобів реабілітації [5]. Реалізація зазначених завдань

можлива за умови налагодження ефективної моделі партнерської взаємодії між фахівцями команди психолого-педагогічного супроводу та батьками здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Така модель передбачає поетапне залучення батьків до освітнього процесу, зокрема через інформування, активну участь, конструктивний діалог, спільне прийняття рішень та формування партнерських відносин. Водночас вона ґрунтується на дотриманні ключових принципів співпраці, серед яких: рівноправне партнерство сторін, повага до батьківського досвіду, забезпечення конфіденційності, системність і безперервність взаємодії, а також орієнтація на сильні сторони та потенціал розвитку дитини.

Мета: теоретичне обґрунтування та визначення ключових принципів партнерської взаємодії фахівців і батьків у системі психолого-педагогічного супроводу здобувачів професійної освіти з особливими освітніми потребами, а також окреслення організаційно-педагогічних засад ефективної моделі їх співпраці в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Основна частина. Проблема партнерської взаємодії фахівців і батьків у системі психолого-педагогічного супроводу здобувачів професійної освіти з особливими освітніми потребами є однією з ключових у сучасній інклюзивній парадигмі освіти. Особливості психолого-педагогічної взаємодії у процесі здійснення спільної діяльності фахівців із батьками в умовах інклюзивної освіти відображено, зокрема, у наукових дослідженнях Богінської Ю., Буйняк М., Вансач П., Грабовенко Н., Коломоєць Т., Кривоногової О., Максименко Ю., Матохнюк Л., Романчука О., Соколової Г., Софій Н., Ходаківської О. та інших. Науковці зазначають, що кожен член команди психолого-педагогічного супроводу має свої професійні функції, проте загалом усі вони спрямовані на досягнення спільної мети – забезпечення оптимального особистісного розвитку та соціалізації здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в системі освіти. Отже, така взаємодія набуває характеру партнерства, що ґрунтується на взаємній довірі, повазі, спільній меті та відповідальності за результат.

Визначальним чинником розвитку здобувачів освіти з особливими освітніми потребами є сприятливе сімейне середовище: характер внутрішньосімейних взаємин; рівень прийняття та підтримки дитини, які безпосередньо впливають на успішність у навчанні, соціалізацію та перспективи подальшої життєвої самореалізації. Однак, сім'я, яка виховує дитину з інвалідністю або особливими освітніми потребами, найчастіше функціонує в умовах підвищеного психологічного, емоційного та соціального навантаження, що зумовлює необхідність додаткових ресурсів для її підтримки та адаптації.

Типові психолого-педагогічні проблеми батьків у таких сім'ях, що впливають на результативність освітнього та корекційно-розвивального процесу, можна систематизувати за кількома групами:

– *психоемоційні* (неприйняття діагнозу, переживання шоку, депресивні стани, хронічна тривожність, емоційне вигорання, почуття провини та сорому, агресія або роздратування, страх за майбутнє дитини, її працевлаштування, інше);

– *подружні або сімейні* (конфлікти між батьками; нерівномірний розподіл ролей, обов'язків (найчастіше – перенавантаження матері додатковими обов'язками); емоційне віддалення, дистанціювання від проблем (найчастіше батька); ризик розпаду сім'ї, інше);

– *когнітивно-інформаційні* (не мають достатніх знань (інформаційний дефіцит) про особливості розвитку дитини та її потреби, механізми порушень та форми їх компенсацій; губляться у великій кількості інформації; мають нереалістичні очікування від різних технік і методик чи фахівців, інше);

– *проблеми у взаємодії із дитиною* (нерозуміння специфічних потреб дитини, особливостей сприйняття та відчуття нею навколишнього світу; кризи, які постійно повторюються; труднощі із управлінням її поведінкою, формуванням самостійності; використання неефективних стилів виховання (гіперопіка, гіперпротекція, авторитарна позиція), інше);

– *соціальні* (стигматизація з боку оточення, соціальна ізоляція сім'ї, вплив соціальних стереотипів; труднощі з

інтеграцією у дитячий/учнівський/молодіжний колектив; зниження рівня соціальної активності сім'ї та обмежений доступ до ресурсів; проблеми розвитку соціального інтелекту та способів комунікації дитини, інше);

– *проблеми у взаємодії із фахівцями* (уникнення звернення до спеціалістів та ефект «снігової кулі» накопичених проблем; недовіра до спеціалістів; негативний досвід попередніх звернень; сприйняття рекомендацій як критики, інше);

– *професійно-економічні* (втрата роботи, зниження доходу, великі фінансові витрати на лікування та реабілітацію; обмежені можливості працевлаштуватись із гнучким графіком, неможливість кар'єрного росту або подальшої професійної реалізації, інше) [1; 2; 3; 6; 8].

Тому, ефективність діяльності команди психолого-педагогічного супроводу закладу професійної освіти, до складу якої входять майстри виробничого навчання, педагоги професійного навчання, асистент майстра виробничого навчання, асистент викладача, керівник фізичного виховання, представник адміністрації закладу та інші фахівці (за потреби й за наявності: керівник гуртка, перекладач-дактолог, завідувач гуртожитку, коменданти, вихователь, лікар, медична сестра) відіграють ключову роль у цьому процесі [5].

Важливо, щоб модель психолого-педагогічного супроводу батьків здобувачів освіти з особливими освітніми потребами у закладі професійної освіти була структурованою та охоплювала взаємопов'язані *етапи її реалізації*:

– *діагностико-аналітичний* (аналіз освітніх потреб, інтересів, труднощів здобувачів освіти із особливими освітніми потребами; дослідження сімейної ситуації, рівня психологічної компетентності батьків з питань розвитку та виховання дитини; визначення психоемоційного стану батьків та інше);

– *інформаційно-просвітницький* (психологічна просвіта батьків у галузі вікової та педагогічної психології; правова просвіта; формування толерантного ставлення до дитини; ознайомлення із можливостями інклюзивного середовища, створеного у закладі професійної освіти, інше);

– *корекційно-підтримувальний* (індивідуальне консультування батьків; формування їхньої зацікавленості у

процесі розвитку дитини (зокрема розвитку її професійно значущих якостей, самостійності у побуті й на робочому місці, надання підтримки у питаннях соціальної та професійної адаптації; розвитку впевненості у власних можливостях, сприяння її успішній інтеграції у професійне середовище); профілактика емоційного вигорання батьків; організація занять із розвитку батьківських компетентностей, а також функціонування груп батьківської підтримки та інших форм взаємодії, інше);

– *партнерсько-діяльнісний* (активна участь батьків у розробленні індивідуального навчального плану, спільне із командою прийняття рішень та корегування їх за потреби; налагодження ефективного комунікативного зворотного зв'язку, інше).

Аналіз сучасних досліджень у сфері інклюзивної освіти дає можливість зробити висновки, що дієвість моделі психолого-педагогічного супроводу батьків здобувачів освіти з особливими освітніми потребами у закладі професійної освіти досягається за умови реалізації таких *ключових принципів партнерської взаємодії*:

1. *Принцип гуманістичної спрямованості*, який передбачає визнання цінності особистості кожного учасника освітнього процесу, повагу до його гідності, потреб та індивідуальних особливостей. У контексті партнерської взаємодії фахівців і батьків, він орієнтує на побудову співпраці на засадах довіри, підтримки без стигматизації, емпатії та безумовного прийняття особистості з особливими освітніми потребами. Реалізація цього принципу сприяє створенню психологічно безпечного освітнього середовища у закладі професійної освіти, активізації ресурсів сім'ї та забезпеченню гармонійного розвитку й соціалізації здобувачів освіти із особливими освітніми потребами.

2. *Принцип партнерства і рівноправності* передбачає визнання батьків і фахівців рівноправними учасниками освітнього процесу зі спільною відповідальністю за розвиток особистості з особливими освітніми потребами. Він ґрунтується на взаємній повазі, довірі та відкритому діалозі, забезпечуючи узгодженість дій і спільне прийняття рішень задля ефективної

соціалізації та розвитку здобувачів освіти із особливими освітніми потребами.

3. *Принцип міждисциплінарності*, який ґрунтується на інтеграції зусиль фахівців різного профілю у процесі супроводу здобувачів освіти із особливими освітніми потребами. Він базується на комплексному підході до розв'язання освітніх і корекційно-розвивальних завдань, що забезпечує узгодженість дій команди та підвищує ефективність психолого-педагогічної допомоги.

4. *Принцип системності та безперервності супроводу* полягає в організації психолого-педагогічної підтримки як цілісного та послідовного процесу, що реалізується на всіх етапах освітнього маршруту здобувача освіти із особливими освітніми потребами (від первинної діагностики до професійної адаптації та соціалізації). Принцип забезпечує узгодженість дій фахівців, наступність заходів супроводу й сталість допомоги здобувачам професійної освіти та їх сім'ям.

5. *Принцип відкритої комунікації та довіри* передбачає побудову взаємодії між фахівцями й батьками на засадах прозорого обміну інформацією, що включає регулярний діалог, доступність зворотного зв'язку та готовність до конструктивного обговорення проблем і спільного пошуку рішень.

6. *Принцип індивідуалізації* полягає у врахуванні унікальних освітніх потреб здобувача освіти із особливими освітніми потребами, особливостей сімейної ситуації, а також ресурсів і можливостей родини під час розроблення та реалізації індивідуальної програми розвитку.

7. *Принцип ресурсної підтримки сім'ї*, орієнтований на зміцнення внутрішніх і зовнішніх ресурсів родини, що виховує дитину з особливими освітніми потребами. Він передбачає надання інформаційної, психологічної та консультативної допомоги, сприяння розвитку батьківських компетентностей, мобілізацію потенціалу сім'ї, попередження емоційного вигорання.

8. *Принцип відповідальності та спільного прийняття рішень* ґрунтується на партнерській взаємодії між фахівцями та батьками, взаємній довірі та спільному плануванні дій із

реалізації індивідуальної програми розвитку та досягнення освітніх цілей.

9. *Принцип позитивного прогнозування розвитку здобувачів освіти із особливими освітніми потребами* передбачає фокусування на їх сильних сторонах, ресурсах і досягненнях, формування оптимістичної перспективи у навчанні, соціалізації та професійному становленні, що сприяє підвищенню мотивації та віри у власні можливості.

10. *Принцип етичності та конфіденційності* регламентує коректність професійного спілкування, недопущення стигматизації, збереження конфіденційної інформації про здобувачів освіти із особливими освітніми потребами та їх родину [2, 5, 7].

Висновки. Ефективний психолого-педагогічний супровід батьків здобувачів освіти з особливими освітніми потребами у закладах професійної освіти є складною, багаторівневою системою, результативність якої визначається системною та узгодженою взаємодією фахівців і сім'ї, що ґрунтується на таких ключових принципах партнерської взаємодії як гуманістична спрямованість; партнерство і рівноправність; міждисциплінарність; системність та безперервність супроводу; індивідуалізація; відкрита комунікація та довіра; ресурсна підтримка сім'ї; відповідальність та спільне прийняття рішень; позитивне прогнозування розвитку здобувачів освіти із особливими освітніми потребами; етичність та конфіденційність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вансач П. Соціальні аспекти адаптації батьків з доглядом за дитиною з інвалідністю. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2025. Вип. 2(57). С. 34-38. URL : <https://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/342667> (дата звернення: 21.04.2026).

2. Коломoeць Т. Взаємодія фахівців і батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2019. Вип. 14. С. 115-125. URL :

<https://aqce.kpnu.edu.ua/article/view/184086/183828> (дата звернення: 22.04.2026).

3. Матохнюк Л., Максименко Ю. Допомога батькам, які мають дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. 2023. Вип.3. С. 73-78. URL : <https://journals.academ.vinnica.ua/index.php/ped-psyh/article/view/68> (дата звернення: 22.04.2026).

4. Невидимі на передовій: інвалідність та дитинство у воєнній Україні. Потреби та бар'єри, з якими стикаються діти з інвалідністю та їхні сім'ї в постраждалих від війни громадах України : Звіт. Київ : War Child, AUFCR, Montessori UA, 2025. 68 с. URL : https://www.warchild.net/documents/367/Invisible_at_the_Frontline_ua.pdf (дата звернення: 20.04.2026).

5. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : постанова КМУ від 10 лип. 2019 р. № 636. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.04.2026).

6. Соколова Г., Кривоногова О. Взаємодія фахівців і батьків з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. *Журнал «Перспективи та інновації науки». Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2025. Вип. 6 (52). С. 1525-1537. URL : <https://share.google/inha3qzIdDh82LaEo> (дата звернення: 21.04.2026).

7. Теорія і практика інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / упоряд. К.М. Бондар. 2-ге вид., доповн. Кривий Ріг : ФОП Чернявський Д.О., 2019. 170 с.

8. Ткаліч О. Родини з дітьми з інвалідністю живуть на межі бідності: результати дослідження (26.03.2026). URL: <https://socportal.info/ua/news/tretina-materiv-ditei-z-invalidnistiu-vikhovuiut-ikh-bez-pratnera-doslidzhennya/> (дата звернення: 21.04.2026).

9. Про професійну освіту : Закон України №4574-ІХ від 21.08.2025 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення 16.03.2026).

Галина ГАВРИЛОВА,
методист
Обласного навчально-методичного центру
психологічної служби системи освіти
Комунального закладу «Кіровоградський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»
Україна, Кіровоградська область

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

У сучасних умовах освітньої системи, зумовлених як глобалізаційними процесами, так і внутрішніми соціальними викликами, питання забезпечення якісної та доступної освіти для всіх категорій здобувачів набуває особливої значущості [1; 2]. Однією з ключових тенденцій розвитку освіти є утвердження принципів інклюзії, гуманізації та дитиноцентризму, що передбачає визнання унікальності кожної особистості та необхідність врахування її індивідуальних потреб і можливостей. [6] У цьому контексті проблема організації ефективного соціально-психологічного супроводу осіб з особливими освітніми потребами постає як одна з пріоритетних у сучасній педагогічній та психологічній діяльності.

Інклюзивна освіта сьогодні розглядається не лише як механізм забезпечення рівного доступу до навчання, але і як складна багатовимірна система, що охоплює всі аспекти життєдіяльності здобувача освіти. Йдеться не просто про фізичне включення осіб з особливими освітніми потребами до загальноосвітнього середовища, а про створення таких умов, за яких кожна дитина чи молода людина має можливість повноцінно розвиватися, навчатися відповідно до своїх здібностей, встановлювати соціальні зв'язки та реалізовувати власний потенціал [7]. Це вимагає переосмислення традиційних підходів до організації освітнього процесу, впровадження індивідуалізованих освітніх траєкторій, а також формування

сприятливого психологічного клімату в освітньому середовищі [5].

Сьогодні особливого значення набуває соціально-психологічний супровід як інтегрований напрям професійної діяльності, що поєднує діяльність психологів, педагогів, соціальних педагогів, адміністрації закладів освіти та батьків [3; 5]. Такий супровід спрямований не лише на подолання труднощів у навчанні чи поведінці, але й на створення умов для гармонійного розвитку особистості, формування її життєвої компетентності, соціальної адаптації та психологічного благополуччя [5].

Ефективна організація роботи соціально-психологічної служби зі студентами з особливими освітніми потребами розпочинається зі всебічного збору інформації про особистість студента [3]. Цей етап є базовим, оскільки дозволяє визначити індивідуальні потреби, можливості та труднощі здобувача освіти. Збір інформації здійснюється з дотриманням принципів конфіденційності, етичності та добровільності, а також передбачає комплексний підхід із залученням різних джерел [3].

Основними джерелами інформації є: висновок інклюзивно-ресурсного центру, медичні довідки, характеристика з попереднього місця навчання; бесіди зі студентом; консультації з батьками або законними представниками; спостереження за поведінкою студента в освітньому середовищі; взаємодія з викладачами [4].

У процесі збору інформації вивчаються такі аспекти особистості студента:

- психологічні особливості (емоційний стан, рівень тривожності, самооцінка);
- когнітивний розвиток (увага, пам'ять, мислення, темп навчання);
- соціальні навички (комунікація, взаємодія з одногрупниками);
- мотивація до навчання;
- особливості поведінки;
- рівень адаптації до нового середовища.

Адаптаційний період студентів з особливими освітніми потребами – це цілеспрямований процес створення умов для їх

ефективного включення в освітнє середовище закладу освіти, що передбачає врахування індивідуальних особливостей розвитку, навчальних можливостей та соціального досвіду [6].

Це період забезпечення успішної академічної, соціальної та психологічної адаптації, який передбачає:

- ознайомлення студента з інфраструктурою закладу;
- адаптацію розкладу та навчального навантаження;
- забезпечення доступності навчальних матеріалів;
- створення сприятливого мікроклімату в групі.

Під час роботи педагогів з студентами зазначеної категорії рекомендується використовувати чіткі та структуровані інструкції; застосовувати візуальні матеріали та цифрові ресурси; надавати додатковий час для виконання завдань; використовувати альтернативні форми оцінювання; підтримувати регулярний зворотній зв'язок; уникати перевантаження інформацією [6; 7].

Медичний супровід студентів з особливими освітніми потребами є невід'ємною складовою інклюзивного освітнього середовища та спрямований на збереження і зміцнення здоров'я, профілактику ускладнень та забезпечення умов для повноцінного навчання [1; 4]. Організація медичного супроводу здійснюється відповідно до чинного законодавства України у сфері охорони здоров'я та освіти. Метою медичного супроводу є: забезпечення оптимальних умов для навчання студентів з ООП з урахуванням їхнього стану здоров'я.

Основні завдання:

- моніторинг стану здоров'я студентів;
- визначення допустимого рівня навчального навантаження;
- профілактика загострень хронічних захворювань;
- участь у розробці індивідуальної освітньої траєкторії;
- надання рекомендацій педагогічним працівникам;
- формування культури здорового способу життя.

Просвітницька робота зі студентами з особливими освітніми потребами є важливою складовою інклюзивного освітнього процесу та спрямована на підвищення рівня обізнаності, формування соціальних, життєвих і навчальних

компетентностей, а також сприяння успішній інтеграції в освітнє середовище [4]. Просвіта охоплює як самих студентів з ООП, так і їхнє оточення: одногрупників, педагогів, батьків. Завдання цього напрямку: формування у студентів знань, умінь і навичок, необхідних для самостійного життя, навчання та соціальної взаємодії; підвищення рівня поінформованості про власні права та можливості; формування навичок саморегуляції та самоорганізації; розвиток комунікативних умінь; формування здорового способу життя; профілактика стресу, булінгу та соціальної ізоляції; розвиток життєвих компетентностей [4; 5].

Основні напрями просвітницької роботи:

– освітньо-правова просвіта: ознайомлення з правами студентів з ООП; інформування про можливості отримання підтримки; формування навичок самозахисту та відстоювання власних прав.

– психолого-педагогічна просвіта включає: розвиток емоційного інтелекту; формування навичок подолання труднощів; навчання ефективній комунікації; розвиток впевненості в собі.

– соціальна адаптація передбачає: ознайомлення з нормами поведінки в колективі; розвиток навичок соціальної взаємодії; формування відповідальності та самостійності; підтримку в адаптації до нових умов навчання.

– здоров'язбережувальна просвіта: формування навичок здорового способу життя; інформування про профілактику захворювань; навчання управлінню стресом; формування культури відпочинку та праці [3; 4].

Профілактична робота спрямована на: запобігання булінгу та дискримінації; профілактику залежностей; зниження рівня тривожності; формування безпечної поведінки.

Співпраця освітнього закладу із соціальними партнерами є важливою складовою організації ефективної просвітницької роботи, особливо в умовах інклюзивної освіти. Така взаємодія сприяє розширенню можливостей підтримки студентів, підвищенню якості освітніх послуг та формуванню соціально відповідального середовища. Соціальне партнерство базується на принципах добровільності, рівноправності, відкритості та взаємної відповідальності. Метою співпраці є об'єднання

ресурсів освітнього закладу та соціальних партнерів для ефективної реалізації просвітницької діяльності [5].

Основні завдання: підвищення рівня обізнаності учасників освітнього процесу; формування інклюзивної культури; залучення фахових ресурсів; організація спільних просвітницьких заходів; забезпечення соціальної підтримки студентів з ООП [4; 5].

Соціалізація студентів з особливими освітніми потребами є ключовим компонентом інклюзивного освітнього процесу та передбачає активне включення особистості в соціальне середовище, засвоєння норм, цінностей і моделей поведінки, необхідних для повноцінної участі в житті суспільства [4].

Ефективна соціалізація сприяє розвитку самостійності, комунікативних навичок та формуванню соціальної компетентності. Мета цього напрямку роботи: забезпечення умов для успішної інтеграції студентів з ООП у студентський колектив та суспільство.

Основні завдання:

- формування соціальних і комунікативних навичок;
- розвиток здатності до міжособистісної взаємодії;
- подолання соціальної ізоляції;
- формування навичок самостійного життя;
- виховання толерантності в студентському середовищі;
- сприяння активній участі в громадському житті.

Соціальний захист студентів з особливими освітніми потребами, які мають статус дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування, є пріоритетним напрямом державної політики України у сфері освіти та соціального забезпечення.

Дана категорія здобувачів освіти має право на державну підтримку у вигляді соціальних виплат, пільг та додаткових гарантій:

- пенсію або соціальну допомогу у разі втрати годувальника (примітка: для дітей-сиріт та осіб з їх числа);
- одноразову допомогу по досягненню 18-річного віку (примітка: для дітей-сиріт та осіб з їх числа);
- аліменти по рішенням суду (примітка: для дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа);

- соціальну стипендію;
- грошову компенсацію за харчування;
- щорічну допомогу на літературу;
- одноразову допомогу по працевлаштуванню.

Збереження ментального здоров'я педагогічних працівників є важливою умовою ефективного функціонування освітнього закладу та забезпечення якісного освітнього процесу. Професійна діяльність педагогів пов'язана з високим рівнем емоційного навантаження, що може призводити до стресу, професійного вигорання та зниження працездатності. Психологічна служба освітнього закладу відіграє важливу роль у створенні умов для підтримки психологічного благополуччя педагогів та профілактики професійного вигорання [3; 5]. Основні завдання: зниження рівня стресу серед педагогічних працівників; формування навичок саморегуляції та емоційної стійкості; профілактика професійного вигорання; створення сприятливого психологічного клімату в колективі; підвищення рівня психологічної культури [3].

Доброю традицією у нашому колективі є засідання педагогічної кав'ярні «Дозволити собі жити». Головною цінністю такого формату є його неформальність і відкритість. Саме завдяки живому спілкуванню створюється атмосфера довіри, де кожен учасник має можливість висловити власну думку, поділитися досвідом і бути почутим. Такий підхід сприяє кращому засвоєнню інформації, розвитку критичного мислення та активної взаємодії між учасниками.

Використання ляльки-мотанки в арт терапії є ефективним психолого-педагогічним методом, що поєднує елементи народної культури та сучасних терапевтичних підходів. Метод спрямований на роботу з емоційним станом, розвиток самосвідомості та опрацювання внутрішніх переживань через символічну діяльність. Він сприяє емоційному розвантаженню; розвитку самовираження та внутрішніх ресурсів особистості; покращенню емоційного стану; зниженню рівня тривожності; розвитку творчих здібностей; підвищенню рівня само розуміння; формуванню відчуття внутрішньої опори [7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами станом на 2025 р.) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 12.03.2026).
2. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX (зі змінами)URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 22.03.2026).
3. Загальна психологія : навч. посіб. 3-тє вид., переробл. і доповн. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 272 с. <https://lnk.ua/F8nqGqDq9> (дата звернення: 12.03.2026).
4. Про організацію інклюзивного навчання в закладах освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 № 872 (зі змінами станом на 2024 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.04.2026).
5. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості : навч. посіб. Київ : Каравела, 2021. 372 с. URL : <https://lnk.ua/4mhXWszBc> (дата звернення: 22.03.2026).
6. Інклюзивна освіта : навч. посіб. / за ред. А. Колупаєвої. Київ : А.С.К., 2019. URL : <https://lnk.ua/4PD6HDnxr> (дата звернення: 10.03.2026).
7. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи. Київ : Самміт-Книга, 2018. URL : <https://lnk.ua/IBeTiSNSd> (дата звернення: 12.03.2026).
8. Арт-терапія в роботі з дітьми та молоддю: навчальний посібник / за ред. О. Вознесенської. Київ : Ніка-Центр, 2020. URL : <https://lnk.ua/aTuqoDnj9> (дата звернення: 12.03.2026).
9. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 12.03.2026).

Світлана ПОЛЩУК,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності А Початкова освіта
Житомирського державного університету
імені Івана Франка*

Наталія МИРОНЧУК,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальних технологій
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
Україна, Житомирська область*

РОЛЬ АРТ-ТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку освіти питання навчання дітей з особливими освітніми потребами набуває особливої актуальності, оскільки маємо тенденцію до збільшення кількості народжених дітей із особливими освітніми потребами. Зокрема, в українських школах з кожним роком відкривається все більше інклюзивних класів. Як показує практика, діти із особливими освітніми потребами мають труднощі у навчанні, проблеми у соціалізації та взаємодії з однокласниками та вчителями. Тому дуже важливо для вчителів та батьків сприяти всебічному розвитку дитини з ООП, створивши сприятливий соціально-психологічний клімат. Досить дієвою формою роботи із такими дітьми є арт-терапія. Вона сприяє розвитку пізнавальної активності учнів та допомагає дитині адаптуватися у класному колективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми арт-терапії цікавили багатьох учених, зокрема її вплив на формування сприятливого інклюзивного середовища у школі досліджували Дж. Дьюї, Н. Тарапаха, Т. Скрипник, Н. Губарева. Важливий внесок у розвиток арт-терапії зробили такі вчені, як: Я. Квіткова, Н. Простакова, Е. Адамсон. Вони стверджували, що використання арт-терапії є важливим засобом для зниження тривожності учнів, нормалізації їх психоемоційного стану та розвитку пізнавальної активності й творчих здібностей.

Мета статті полягає у розкритті ролі засобів арт-терапії у розвитку та соціалізації учнів з ООП.

Поняття арт-терапія у своїх працях розкривали багато вчених. Так, наприклад, О. Сорока вважав, що арт-терапія – це інноваційна освітня технологія «лікування» за допомогою засобів образотворчого мистецтва, але також тут можуть використовувати додаткові методи: музика, казка, танець [4]. О. Вознесенська стверджує, що арт-терапія – це метод оздоровлення через творчий процес самовираження, при цьому зміцнення передбачає досягнення духовної цілісності та гармонії між духом і тілом [3].

Арт-терапія поєднує у собі творчість, терапевтичний вплив сприяє не лише розвитку пізнавальної активності учнів, а й допомагає їм навчитися контролювати емоції, знижує рівень їхньої тривожності, а також покращує комунікативні здібності. Сьогодні арт-терапія використовується все більше у роботі із дітьми із різними видами порушень. Засоби арт-терапії сприяють активній взаємодії учнів з ООП із результатами їх творчої роботи, а також із фахівцями. Це має важливе лікувальне, корекційне значення, а також виконує виховну, діагностичну функції [2].

Ефективною арт-терапією є у роботі з дітьми із розладами аутистичного спектру (РАС). Завдяки засобам арт-терапії такі діти вчаться взаємодіяти із однолітками, висловлювати свої емоції та переживання. Наприклад, створюючи малюнок, діти можуть передати у ньому свої страхи та тривоги. Для дітей із СДУГ арт-терапія слугує способом заспокоєння та зниження рівня імпульсивності. Так, наприклад, пісочна терапія або малювання пальчиками сприяє гармонізації й заспокоєнню дітей [1].

Заняття з елементами арт-терапії доцільно проводити також для дітей із порушеннями мовлення. Зокрема, ефективним засобом для цього є казкотерапія.

Для дітей з порушеннями слуху образотворча діяльність може бути однією із форм вияву своїх емоцій і переживань. Засоби арт-терапії допомагають відчувати переживання таких дітей, активізувати їх, а в деяких випадках і сприяти розвитку практичних навичок.

Для дітей із порушеннями зору доцільно використовувати максимально яскраві, предмети, світлові іграшки з метою компенсувати труднощі у сприйнятті. Це сприяє зниженню напруги та покращує сенсорне сприйняття.

Арт-терапія має безліч видів. Серед найпопулярніших можна відзначити: казкотерапія, пісочна терапія, лялькотерапія, драматерапія, фототерапія, ізотерапія, мандалотерапія.

Казкотерапія – це один із видів арт-терапії, що має на мені всебічний розвиток дитини з допомогою казки. Найчастіше її використовують у роботі з дошкільниками та молодшими школярами. Вона розвиває у дітей логічне мислення, активізує словниковий запас та формує позитивне ставлення до навколишнього світу.

Ізотерапія – це творча робота над малюнком, з допомогою якого дитина вчиться виражати свої емоції, мислити. У процесі ізотерапії в дитини розвивається пам'ять, увага та творчість. Діти можуть малювати пальчиками, ватними паличками, ватними дисками, ниткою. Це досить цікава форма зняття тривожності не лише для дітей, а й для дорослих.

Для дітей із порушенням координації рухів цікавим засобом арт-терапії є глиняна терапія. Діти, працюючи із глиною, заспокоюються, розвивають дрібну моторику, вчать контролювати свої емоції.

Отже, використання арттерапії в освітньому процесі є важливою умовою гармонійного розвитку та соціалізації дітей із ООП, оскільки сприяє розвитку емоційної сфери, комунікативних навичок та самовираженню. Вона допомагає знизити рівень тривожності, підвищити самооцінку та створити безпечний простір для творчого прояву дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арт-терапія в роботі психолога : інноваційні підходи : зб. матер. всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції / за заг. ред. Жосана О. Е. (м. Кропивницький, 20-27 квіт. 2021 р.). Кропивницький: КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського», 2021. 150 с.

2. Бабій І. В. Теорія і практика арт-терапії : навч.-метод. комплекс. Умань: Алмі, 2014. 75 с.

3. Вознесенська О. Л. Арт-терапія в Україні : стан та перспективи розвитку. *Львівсько-Ряшівські наукові зошити: Культура – Мистецтво – Освіта – терапія в міждисциплінарній перспективі*. Wydawnictwo uniwersytetu rzeszowskiego. 2014. Вип. 2. С. 93-103.

4. Сорока О. В. Зарубіжний досвід підготовки арт-терапевтів. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2015. Вип. 36. С. 167-170.

Олена ГАЛАМАЙ,
*практичний психолог
Житомирського професійного ліцею
Житомирської обласної ради
Україна, Житомирська область*

ПРАКТИЧНІ КЕЙСИ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Глобалізаційні процеси та гуманізація суспільства зумовили перехід від ізольованого навчання осіб з особливими освітніми потребами (ООП) до їх повноцінного залучення в загальноосвітній простір. В Україні цей процес підкріплений нормативно-правовою базою, проте успіх інклюзії залежить не стільки від законів, скільки від якості соціально-психологічного супроводу. Сучасна парадигма супроводу базується на відмові від суто дефектологічного підходу на користь розвитку потенціалу кожної особистості [3, с. 24].

1. Стратегічні вектори розвитку інклюзивного супроводу

Сучасний супровід – це мультидисциплінарна система, що реалізується через кілька ключових стратегій:

– *Стратегія адаптивності середовища*. Передбачає не лише пандуси, а й «архітектуру знань» – доступність

навчальних матеріалів у різних форматах (шрифт Брайля, аудіоопис, спрощена мова).

– *Стратегія партнерської взаємодії.* Як зазначає А. А. Колупаєва, інклюзія є ефективною лише тоді, коли батьки дитини з ООП стають рівноправними членами команди супроводу, а не лише об'єктами консультування [5, с. 58].

– *Стратегія позитивної соціалізації.* Спрямована на формування інклюзивної культури у всьому колективі, запобігання булінгу та стигматизації.

2. Практичні кейси та інноваційні методики роботи

Для досягнення реальних результатів у соціалізації та навчанні застосовуються специфічні вправи та кейси, що базуються на доказових методах психології.

Кейс 1: Методика «Ранкове коло» як основа соціальної навігації. Для багатьох осіб з ООП (особливо з РАС або гіперактивністю) початок дня є найбільш стресовим моментом.

– *Механіка:* 15-хвилинна зустріч, що включає вітання (наприклад, передача «клубка дружби»), календар погоди та обговорення плану дій на день.

– *Результат:* Створення передбачуваного середовища. Дослідження показують, що регулярне проведення «Ранкового кола» знижує рівень деструктивної поведінки на 25-30% [11, с. 45].

Кейс 2: LEGO-терапія (Six Bricks) як засіб когнітивного розвитку. Використання шести цеглин LEGO дозволяє розвивати пам'ять, увагу та вміння працювати в парі.

– *Вправа «Дзеркало»:* Здобувачі освіти сідають один навпроти одного. Один будує фігуру з 3-4 цеглин, а інший має створити ідентичну копію, ставлячи уточнюючі запитання.

– *Результат:* Подолання бар'єрів у спілкуванні, розвиток просторового орієнтування та вербалізації своїх дій [1, с. 59].

Кейс 3: Арт-терапія (метод «Колаж майбутнього»). Для підлітків та молоді з інтелектуальними порушеннями або фізичними обмеженнями важливо сформувати позитивний образ «Я».

– *Вправа:* Створення колажу з журнальних вирізок на тему «Мої суперсили».

– *Результат:* Акцентування уваги на можливостях, а не на обмеженнях, що є критично важливим для формування адекватної самооцінки [8, с. 112].

Кейс 4: Сінгапурські методика навчання (Cooperative Learning). Використання структур типу «Rally Robin» (почерговий обмін думками), де здобувачі освіти з ООП залучені до роботи в малих групах. Це дозволяє уникнути пасивного перебування на занятті та стимулює когнітивну активність через підтримку однолітків [14, с. 82].

3. Технологічне забезпечення та цифрова інклюзія

Цифровізація освіти відкриває безпрецедентні можливості для супроводу.

1. *Програми-синтезатори мовлення:* Допомагають здобувачам освіти з порушеннями зору сприймати текстовий контент.

2. *Альтернативна комунікація (AAC):* Використання планшетів із картками PECS дозволяє немовленнєвим дітям повноцінно висловлювати думки [12, с. 190].

3. *Віртуальна реальність (VR):* Кейси використання VR для безпечного відпрацювання соціальних навичок (наприклад, похід у магазин або поїздка в метро) для осіб з ментальними порушеннями.

4. Виклики та перспективи

Незважаючи на прогрес, залишається актуальною проблема професійного вигорання педагогів та фахівців супроводу. Як підкреслює І. О. Кузава, без психологічної підтримки самих педагогів інклюзія ризикує перетворитися на формальність [4, с. 132]. Перспективним є розвиток системи «тьюторського супроводу» та впровадження мобільних інклюзивних груп для віддалених громад.

Висновки. Соціально-психологічний супровід в сучасному освітньому просторі має бути гнучким, технологічним та емпатичним. Використання практичних кейсів (LEGO, Ранкове коло, Арт-терапія) у поєднанні з асистивними технологіями створює умови для реальної, а не декларативної

інклюзії, забезпечуючи кожній особі право на якісну освіту та соціальне визнання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко О. П. Ігрові технології в інклюзивному класі. Київ : «Шкільний світ», 2023. 120 с.
2. Борисова Н. В. Диференційоване викладання в інклюзивній школі. Харків : Основа, 2021. 176 с.
3. Засенко В. В. Освіта осіб з особливими потребами: виклики сучасності. *Дефектологія*. 2022. № 2. С. 10–18.
4. Кузава І. О. Стратегії інклюзивного навчання: від теорії до практики. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 288 с.
5. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Київ : Самміт-Книга, 2019. 272 с.
6. Миронова С. П. Олігофренопедагогіка. Корекційна та інклюзивна освіта. Кам'янець-Подільський : КПНУ, 2022. 212 с.
7. Мартинчук О. С. Підготовка майбутніх педагогів до роботи в інклюзивному середовищі. Київ : Грінченко, 2020. 195 с.
8. Островська К. О. Психологія аутизму: навчальний посібник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 360 с.
9. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: Агентство «Україна», 2023. 248 с.
10. Синьов В. М. Корекційна психологія та педагогіка. Київ : Знання, 2022. 320 с.
11. Таранченко О. М. Навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2024. № 1. С. 40-49.
12. Шульженко Д. І. Психологічний супровід дітей з розладами спектра аутизму. Київ : НПУ, 2021. 204 с.
13. Чайковський М. Є. Соціально-педагогічні аспекти інклюзії. Хмельницький: ХНУ, 2020. 188 с.
14. Шевцов А. Г. Освітня інклюзія: сучасні стратегії супроводу. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2023. Вип. 4. С. 78-86.

Світлана Мерзла,
соціальний педагог
Житомирського професійного ліцею
Житомирської обласної ради
Україна, Житомирська область

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ ЯК СКЛADOVA ІНКЛЮЗИВНОЇ МОДЕЛІ В ЗАКЛАДІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У тезах розглянуто практичні аспекти соціально-педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами та дітей-сиріт у середовищі професійного ліцею. Визначено роль соціального педагога у запобіганні соціальній дезадаптації та створенні безпечного освітнього простору.

Ключові слова: інклюзія, соціальний супровід, професійна освіта, соціальна адаптація, вразливі категорії.

Актуальність інклюзивної освіти в закладах професійної освіти зумовлена необхідністю забезпечення рівного доступу до професійного навчання для всіх категорій молоді. В умовах сучасної трансформації освіти роль соціального педагога полягає не лише у формальному супроводі, а й у створенні *безбар'єрного середовища*, де кожен здобувач освіти відчуває себе захищеним [1, с. 45].

Особливе місце в структурі інклюзії Житомирського професійного ліцею Житомирської обласної ради посідає робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Практика показує, що ця категорія часто демонструє ознаки соціальної дезадаптації, що проявляється у пропусках занять, порушеннях правил проживання в гуртожитку та низькій мотивації до навчання. Для подолання цих викликів ми впроваджуємо модель індивідуального плану захисту дитини.

Найбільш ефективними практиками в нашій діяльності є:

соціальний контрактинг – укладання тристоронніх домовленостей між ліцеєм, здобувачем освіти та службою у справах дітей, що стимулює відповідальну поведінку;

мультидисциплінарний підхід – координація зусиль соціального педагога, практичного психолога та викладачів предмета «Захист України» (наприклад, через залучення до занять з пілотування БПЛА), що сприяє емоційній розрядці та формуванню нових життєвих компетенцій;

кейс-менеджмент – індивідуальний супровід кожного випадку порушення дисципліни не як каральний захід, а як шлях до соціалізації [3, с. 112].

Перспективою розвитку інклюзії в закладі є розширення мережі соціального партнерства з потенційними роботодавцями (наприклад, у межах стажування на підприємствах харчової промисловості), що забезпечує логічне завершення процесу інклюзії – успішне працевлаштування [2].

Отже, інклюзія в системі професійної освіти – це не лише архітектурна доступність, а передусім гнучка система соціально-педагогічної підтримки, яка адаптує освітній процес до потреб кожної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колупаєва Н. М. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Саміт-Книга, 2021. 248 с.

2. Професійна освіта в умовах інклюзії : методичні рекомендації / за ред. О. П. Лавренова. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 115 с.

3. Соціальний супровід вразливих груп населення : навч. посіб. / В. А. Марченко та ін. Львів : Світ, 2022. 312 с.

4. Примірне Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини особливими потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ МОН України від 08.06.2018 № 609 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text> (дата звернення: 05.03.2026).

Інна ГАДОМСЬКА,
практичний психолог
Любарського професійного ліцею
Україна, Житомирська область

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЛЮБАРЬСЬКОМУ ПРОФЕСІЙНОМУ ЛІЦЕЇ З УРАХУВАННЯМ СПЕЦИФІКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

***Ключові слова:** інклюзивне навчання, професійна освіта, особливі освітні потреби, професійна підготовка, адаптація освітнього середовища, виробниче навчання, Любарський професійний ліцей.*

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Разом з тим перед багатьма громадянами України стоїть ряд бар'єрів у реалізації своїх прав, отриманні доступу до публічних послуг та повноцінної участі у культурному, політичному та суспільному житті. Ці бар'єри наявні у різних сферах - від безперешкодного доступу до громадських та житлових будівель до працевлаштування чи культурного життя. Відсутність безбар'єрного середовища не лише створює проблеми для мільйонів громадян, але і призводить до загального погіршення добробуту кожної людини [3].

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України загострила і до цього нерозв'язані проблеми у загальному доступі до інфраструктури (як фізичної, так і цифрової), а також спричинила появу нових потреб та викликів для різних суспільних груп у кожній сфері життя, зокрема ускладнений доступ до громадського транспорту та об'єктів фізичного оточення, об'єктів фонду захисних споруд, отримання інформації людьми з обмеженими можливостями, веб-сайти, додатки, мобільні застосунки не адаптовані для всіх категорій

громадян, нові бар'єри у доступі до освіти, роботи, суспільне несприйняття [3].

У сучасному освітньому просторі України одним із пріоритетних напрямів є забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх здобувачів, у тому числі для осіб з особливими освітніми потребами. Закон України «Про освіту» визначає, що особи з особливими освітніми потребами (ООП) мають право здобувати освіту на всіх рівнях нарівні з іншими, а заклади освіти зобов'язані створювати умови для інклюзивного навчання, застосовуючи принципи універсального дизайну та розумного пристосування [1]. Для закладів професійної освіти це питання є особливо важливим, оскільки поряд із теоретичним навчанням значне місце займає виробнича практика, яка потребує адаптації відповідно до індивідуальних можливостей здобувачів освіти.

Розглянемо деякі критерії створення безбар'єрного середовища в Любарському професійному ліцеї.

1. Доступність освітнього середовища

У Любарському професійному ліцеї забезпечення доступності професійної освіти реалізується з урахуванням специфіки підготовки за професіями: «Продавець продовольчих товарів» (3-4 розряд). Плодоовочівник» (1-2 розряд).»; «Тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва (категорія «А1», «А2», «В1»)); «Слюсар з ремонту сільськогосподарських машин та устаткування (2 розряд). Водій автотранспортних засобів (категорія «С1»)); «Електрогазозварник (2,3,4 розряди). Водій автотранспортних засобів (категорія «С1»)).

Інклюзивний підхід у Любарському професійному ліцеї спрямований на створення таких умов, за яких кожен здобувач освіти може максимально реалізувати свій потенціал у вибраній професії. Першочерговим завданням є створення фізично доступного середовища: безпечний доступ до навчальних кабінетів, майстерень, лабораторій, бібліотеки та санітарних кімнат.

2. Адаптація професійної підготовки за спеціальностями

Особливого значення набуває адаптація освітнього процесу відповідно до конкретної професії.

Для професії «Продавець продовольчих товарів» акцент робиться на розвитку комунікативних навичок, роботі з товаром, касовою дисципліною та стандартами обслуговування. Для здобувачів з ООП використовуються алгоритми дій, картки-підказки, моделювання типових ситуацій спілкування з покупцями.

Для професії «Плодоовочівник» важливо враховувати фізичні можливості здобувачів освіти під час виконання сезонних робіт, догляду за рослинами, сортування та зберігання продукції. Практичні завдання добираються диференційовано: від посіву та догляду до елементів тепличного господарства, які можуть виконуватися з урахуванням індивідуального темпу роботи.

Для професії «Електрогазозварник (2,3,4 розряди) інклюзивність потребує особливої уваги до техніки безпеки. Для осіб з окремими нозологіями можуть бути адаптовані тренувальні вправи на муляжах, віртуальні симулятори, додатковий візуальний супровід інструктажів та покрокове відпрацювання професійних дій, особлива увага приділяється техніці безпеки, та поетапному формуванню навичок.

Для професії «Тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва (категорія «A1», «A2», «B1») доцільним є використання сучасних тренажерів, мультимедійних моделей будови техніки, симуляторів керування сільськогосподарськими машинами. Це дає можливість безпечно формувати професійні компетентності навіть для тих здобувачів, які потребують поступового включення до практичного керування технікою.

Для професії «Слюсар з ремонту сільськогосподарських машин та устаткування» значна увага приділяється адаптації робочого місця, інструментів, інструкцій до виконання ремонтних робіт. Ефективними є покрокові фотоінструкції, відеороки, розподіл складних завдань на окремі операції.

Такі форми повністю відповідають вимозі законодавства щодо врахування індивідуальних можливостей осіб з ООП у професійній підготовці.

3. Психолого-педагогічний супровід

Важливим складником є діяльність практичного психолога, соціального педагога, класних керівників та майстрів виробничого навчання. Їхня робота спрямована на: адаптацію першокурсників до умов ліцею; професійне самовизначення; формування позитивної мотивації до праці; профілактику булінгу та дискримінації; розвиток навичок соціальної взаємодії в колективі.

Особливо це важливо для професій типу «людина – людина» (продавець) та «людина – техніка» (тракторист, зварник, слюсар), де необхідно формувати впевненість, відповідальність та самостійність.

4. Співпраця з батьками та фахівцями супроводу

Результативність інклюзивного навчання значною мірою залежить від взаємодії ліцею з батьками, опікунами, інклюзивно-ресурсними центрами та роботодавцями.

Для кожного здобувача освіти можуть розроблятися індивідуальні освітні маршрути, які враховують: медико-психолого-педагогічні рекомендації; рівень професійних здібностей; безпечні умови проходження виробничої практики; перспективи подальшого працевлаштування.

Отже, забезпечення доступності професійної освіти для осіб з особливими освітніми потребами в Любарському професійному ліцеї є не лише вимогою сучасного законодавства та освітньої політики, а й важливим кроком до формування справедливого, інклюзивного суспільства. Урахування специфіки професійної підготовки дає змогу створити такі умови навчання, за яких кожен здобувач освіти, незалежно від своїх індивідуальних особливостей, має можливість опанувати обрану професію, розвинути практичні компетентності та реалізувати свій потенціал.

Комплексний підхід, що поєднує адаптацію освітнього середовища, використання сучасних методик навчання, індивідуалізацію освітнього процесу, психолого-педагогічний супровід і тісну співпрацю з майстрами виробничого навчання, сприяє не лише підвищенню якості підготовки, а й успішній соціалізації та майбутньому працевлаштуванню таких здобувачів. Особливо важливим є врахування практичного компоненту професійної освіти, адже саме через доступну

виробничу підготовку формується впевненість у власних силах, професійна самостійність і конкурентоспроможність на ринку праці.

Таким чином, досвід Любарського професійного ліцею засвідчує, що створення безбар'єрного освітнього простору, орієнтованого на потреби кожного учня, є запорукою ефективної професійної підготовки, розвитку особистості та її повноцінної інтеграції в суспільне й трудове життя. Саме інклюзивна професійна освіта сьогодні виступає важливим чинником соціальної рівності, людської гідності та сталого розвитку громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 23.03.2026).
2. Про професійну освіту: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення 23.03.2026).
3. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 № 366-р URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 25.03.2026).
4. Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року : Розпорядження КМУ від 7.06.2024 № 527-р URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text> (дата звернення 24.03.2026).
5. Дорожня карта розвитку професійної (професійно-технічної) освіти для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення на період до 2030 року : Наказ МОН від 20.05.2024 № 717. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0717729-24#Text> (дата звернення 27.03.2026).

Марина СУЛІМЕНКО,
соціальний педагог
Державного навчального закладу
«Вище професійне училище №11
м. Хмельницького»
Україна, Хмельницька область

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

***Ключові слова:** інклюзивна освіта, заклад професійної освіти, особливі освітні потреби, соціальний педагог, соціально-психологічний супровід, індивідуальна програма розвитку, командний підхід, профорієнтація.*

В умовах реформування системи професійної (профтехнічної) освіти України питання організації якісного соціально-психологічного супроводу (далі – СПС) здобувачів з особливими освітніми потребами (далі – ООП) набуває особливої актуальності. Заклади професійної освіти (далі – ЗПО) мають специфіку порівняно із загальноосвітніми школами: студенти тут опановують конкретні робітничі професії, перебувають у середовищі з підвищеними вимогами до практичних навичок і виробничої дисципліни. Саме тому роль соціального педагога у ЗПО є ключовою – він виступає сполучною ланкою між здобувачем, педагогічним колективом, батьками та роботодавцями.

Законодавчу основу діяльності соціального педагога у цій сфері складають: Закон України «Про освіту» (2017, зі змінами), Закон України «Про професійну освіту» (2025, № 4574-IX), Постанова КМУ № 957 від 15.09.2021 р. «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» [1; 2; 3]. Разом із тим механізм реалізації інклюзії саме в ЗПО залишається недостатньо розробленим і потребує системного осмислення.

Специфіка роботи соціального педагога в закладі професійної освіти

На відміну від загальноосвітньої школи, соціальний педагог ЗПО працює з молоддю переважно 15-18 років, яка вже зробила перший профорієнтаційний вибір і безпосередньо готується до виходу на ринок праці. У роботі зі здобувачами з ООП фахівець виконує такі функції:

- діагностична – виявлення соціальних, комунікативних та адаптаційних труднощів здобувача на початку навчання;

- координаційна – організація взаємодії між адміністрацією закладу, викладачами, майстрами виробничого навчання, батьками та, за необхідності, представниками органів соціального захисту;

- профорієнтаційна – допомога здобувачу з ООП у визначенні реалістичної траєкторії зайнятості з урахуванням стану здоров'я та можливостей ринку праці;

- правозахисна – забезпечення дотримання прав здобувача під час проходження виробничої практики та при оформленні відповідних пільг;

- просвітницька – формування інклюзивної культури серед студентів і педагогічного персоналу закладу.

Дослідниця В. А. Лавренова зазначає, що СПС у ЗПО – це «динамічний процес міждисциплінарної взаємодії, спрямований на максимальну реалізацію трудового й особистісного потенціалу кожного здобувача» [5, с. 47].

Стратегії соціально-психологічного супроводу в умовах ЗПО

У практиці закладів професійної (професійно-технічної) освіти соціальний педагог може застосовувати комплекс взаємодоповнювальних стратегій соціально-педагогічного супроводу (СПС), адаптованих до специфіки професійної підготовки здобувачів освіти.

Стратегія 1. Індивідуалізована, передбачає проєктування та реалізацію індивідуальної програми розвитку (ІПР) з урахуванням освітніх, соціальних і професійних потреб здобувача освіти. Відповідно до сучасних підходів до інклюзивного навчання, до структури ІПР у закладах

професійної освіти доцільно включати розділ «Адаптація виробничого навчання». Зазначений розділ може передбачати:

- адаптацію або модифікацію робочого місця у навчально-виробничих майстернях;
- добір ергономічно доцільного інструментарію;
- визначення індивідуально доступного переліку виробничих операцій;
- поетапне ускладнення практичних завдань відповідно до можливостей здобувача освіти.

Обов'язковим компонентом реалізації цієї стратегії є здійснення систематичного моніторингу динаміки розвитку, рівня соціальної адаптації та професійного становлення здобувача освіти.

Стратегія 2. *Командна* ґрунтується на принципах міждисциплінарної взаємодії та передбачає організацію роботи команди психолого-педагогічного супроводу. До складу такої команди, окрім соціального педагога, практичного психолога та педагогічних працівників, доцільно залучати майстра виробничого навчання як безпосереднього учасника процесу професійної підготовки. У межах цієї стратегії може здійснюватися проведення психолого-педагогічних консилиумів, за результатами яких розробляється індивідуальний план підтримки здобувача освіти. Такий план може включати:

- використання візуалізованих покровових технологічних карток;
- проведення індивідуальних корекційно-розвиткових занять;
- організацію тренінгів розвитку соціальних та комунікативних навичок;
- супровід здобувача освіти під час проходження виробничої практики.

Стратегія 3. *Середовищна* спрямована на формування інклюзивного освітнього середовища та розвиток інклюзивної культури у закладі освіти. Реалізація цієї стратегії передбачає впровадження системи просвітницьких та виховних заходів для всіх учасників освітнього процесу. Зокрема, у практиці соціального педагога можуть використовуватися:

- тренінги для педагогічних працівників з питань інклюзивної освіти, толерантності та недискримінації;
- виховні години та інтерактивні заняття для здобувачів освіти, спрямовані на формування позитивного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами;
- соціально-педагогічні акції, проекти та інформаційні кампанії;
- залучення представників роботодавців і громадських організацій для популяризації успішних кейсів працевлаштування осіб з ООП.

Отже, використання зазначених стратегій у комплексі забезпечує системність соціально-педагогічного супроводу, сприяє підвищенню рівня соціальної адаптації здобувачів освіти з особливими освітніми потребами та створенню безпечного, інклюзивного освітнього середовища у закладах професійної освіти.

Кейс 1. «Паспорт здобувача» як інструмент наскрізного супроводу в ЗПО. Практика передбачає створення соціальним педагогом структурованого електронного документа – «Паспорта здобувача з ООП», – який супроводжує студента впродовж усього терміну навчання та передається на базу виробничої практики. Документ містить чотири блоки: 1) загальні відомості про особливості здоров'я та комунікації; 2) адаптації навчального середовища, що вже довели ефективність; 3) тригери, яких слід уникати під час виробничого навчання; 4) контакт соціального педагога для оперативного зв'язку з наставником. Паспорт складається спільно зі здобувачем і батьками, погоджується психологом і щорічно актуалізується. Такий підхід забезпечує безперервність супроводу при зміні викладачів, переході на практику та подальшому працевлаштуванні, скорочує адаптаційний період і знижує ризик конфліктних ситуацій у новому середовищі. Впровадження практики не потребує додаткового фінансування – лише координаційних зусиль соціального педагога та готовності команди до міждисциплінарної співпраці.

Кейс 2. Програма «Рівний – рівному» у закладі професійної освіти. Практика ґрунтується на залученні до підтримки здобувачів з ООП спеціально підготовлених

студентів-волонтерів з числа однолітків («тьюторів-ровесників»). Соціальний педагог проводить для них короткий навчальний модуль (4-6 годин): основи безбар'єрного спілкування, розуміння різних нозологій, алгоритм реагування у складних ситуаціях. Тьютор-ровесник не замінює педагогічного супроводу, але виконує функцію неформальної підтримки: допомагає орієнтуватися в розкладі та просторі закладу, є першою точкою контакту при труднощах у групі, сприяє соціальній інтеграції під час перерв і позанавчальних заходів. Програма одночасно розвиває інклюзивну культуру серед усіх студентів і формує у волонтерів компетентності, затребувані на ринку праці. Соціальний педагог здійснює регулярну супервізію тьюторів і веде журнал спостережень для оцінки ефективності підтримки. Практика може бути запроваджена в будь-якому ЗПО незалежно від його розміру та матеріально-технічної бази.

Виклики та перспективи

Реалізація стратегій СПС у ЗПО стикається з низкою системних викликів:

- відсутність у більшості ЗПО штатної посади асистента педагога та ресурсних кімнат;
- недостатня підготовленість майстрів виробничого навчання до роботи зі здобувачами з ООП;
- брак адаптованих навчально-виробничих програм для різних нозологій;
- підвищене навантаження на соціального педагога в умовах воєнного стану через роботу зі здобувачами з числа вимушених переселенців.

Перспективним напрямом є модель «гозподіленого супроводу», за якої відповідальність за підтримку здобувача з ООП розподіляється між усіма учасниками освітнього процесу – від соціального педагога до майстра виробничого навчання і представника роботодавця [6, с. 118]. Цифровізація (спеціалізовані платформи моніторингу, онлайн-консультації) набуває особливого значення в умовах воєнного стану [11, с. 72].

Висновки. Аналіз практики ДНЗ ВПУ № 11 засвідчує, що ефективний СПС здобувачів з ООП у закладі професійної освіти забезпечується поєднанням індивідуалізованої, командної

та середовищної стратегій. Ключова роль соціального педагога полягає у координації міждисциплінарної взаємодії всіх учасників освітнього процесу, включаючи майстрів виробничого навчання та потенційних роботодавців. Комплексний підхід дозволяє досягти вимірюваних позитивних результатів у соціальній адаптації та підготовці здобувачів з ООП до виходу на ринок праці. Подальшого дослідження потребує розроблення галузевих стандартів ППР для ЗПО та впровадження цифрових інструментів супроводу з урахуванням специфіки виробничого навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 23.03.2026).
2. Про професійну освіту: Закон України, 2025, URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення: 13.03.2026).
3. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-п>. (дата звернення: 23.03.2026).
4. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
5. Лавренова В. А. Соціально-психологічний супровід дітей з особливими потребами: теорія і практика. Харків : Основа, 2019. 184 с.
6. Міщик Л. І. Інклюзивна освіта: стратегії і практика. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 240 с.
7. Петренко О. В. Індивідуальна програма розвитку як інструмент соціальної інтеграції. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 1. С. 85-95.
8. Романенко К. С. Міждисциплінарний консиліум у системі супроводу дітей з розладами аутистичного спектра. *Психологія і суспільство*. 2023. № 3. С. 195-210.

9. Сидоренко Т. П. Формування інклюзивної культури в закладах професійної освіти. *Педагогіка і психологія*. 2022. № 4. С. 50-62.

10. Шевченко В. М. Проблеми кадрового забезпечення інклюзивної освіти в Україні. *Освіта і суспільство*. 2023. № 2. С. 28-41.

11. Яременко Н. О. Цифрові технології в соціально-психологічному супроводі здобувачів освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2023. № 1. С. 68-79.

Юлія МЕЛЬНИК,
*викладач соціальних дисциплін
Відокремленого структурного підрозділу
Кам'янець-Подільського фахового коледжу
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
Україна, Хмельницька область*

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У СИСТЕМІ КОМПЛЕКСНОГО СУПРОВОДУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Розвиток інклюзивної освіти в Україні актуалізує потребу в розбудові ефективної системи комплексного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, здатної забезпечити реалізацію принципів доступності, рівності можливостей та індивідуалізації освітнього процесу. У структурі такої системи важливе місце посідає соціальний працівник як фахівець, діяльність якого спрямована на виявлення соціальних бар'єрів, координацію ресурсів підтримки, захист прав здобувачів освіти та сприяння їхній успішній соціальній адаптації в інклюзивному освітньому середовищі.

Комплексний супровід здобувачів освіти з особливими потребами розглядається як інтегрована система міждисциплінарної взаємодії педагогічних, психологічних, соціальних і медичних фахівців, спрямована на створення

сприятливих умов для навчання, розвитку, соціалізації та професійного становлення особистості [3]. У межах зазначеної системи соціальний працівник виконує координувальну, посередницьку, консультативну, захисну, профілактичну та адаптаційну функції.

Одним із ключових напрямів діяльності соціального працівника є первинна соціальна діагностика потреб здобувача освіти з особливими освітніми потребами та оцінювання чинників, що можуть ускладнювати його інтеграцію в освітній простір. Результати такої діагностики виступають основою для розроблення індивідуальної програми супроводу, визначення необхідних адаптаційних заходів та залучення відповідних суб'єктів підтримки [1].

Важливим аспектом професійної діяльності соціального працівника є координація міжвідомчої та міждисциплінарної взаємодії між адміністрацією закладу освіти, педагогічними працівниками, практичним психологом, батьками, інклюзивно-ресурсними центрами, медичними установами та соціальними службами. Ефективність такого координування безпосередньо впливає на цілісність і результативність системи супроводу, оскільки забезпечує комплексний підхід до задоволення освітніх і соціальних потреб здобувача освіти [2; 4].

Соціальний працівник також здійснює консультативну підтримку всіх учасників освітнього процесу. Для здобувачів освіти вона полягає у сприянні адаптації до нового соціального середовища, розвитку комунікативних навичок, подоланні труднощів соціалізації та формуванні позитивної самооцінки. Для батьків і законних представників - у наданні інформаційної, емоційної та соціально-педагогічної підтримки щодо особливостей розвитку, навчання й соціалізації дитини. Для педагогічних працівників – у консультуванні з питань побудови ефективної взаємодії із здобувачами освіти з особливими потребами [5].

Окремої уваги потребує правозахисна функція соціального працівника, яка передбачає представництво інтересів здобувача освіти, контроль за дотриманням принципів недискримінації, рівного доступу до освітніх послуг та створення належних умов для реалізації права на освіту. У

сучасних умовах ця функція набуває особливого значення у зв'язку з необхідністю подолання інституційних і соціокультурних бар'єрів, що все ще обмежують повноцінну участь осіб з особливими освітніми потребами в освітньому процесі.

Попри зростання ролі соціального працівника в інклюзивному освітньому середовищі, практика свідчить про наявність низки проблем, серед яких - недостатня нормативна конкретизація функціоналу фахівця у сфері освітньої інклюзії, обмеженість кадрового забезпечення закладів освіти, нерозвиненість механізмів міжвідомчої взаємодії та недостатній рівень інституційного визнання соціальної роботи як складової інклюзивного супроводу [1; 6].

Отже, соціальний працівник є ключовим суб'єктом системи комплексного супроводу здобувачів освіти з особливими потребами в інклюзивному освітньому середовищі, діяльність якого забезпечує координацію підтримувальних заходів, соціальну адаптацію здобувача освіти та інтеграцію ресурсів різних соціальних інституцій. Підвищення ефективності його професійної діяльності потребує вдосконалення нормативного регулювання, розширення кадрового потенціалу закладів освіти та розвитку міждисциплінарних моделей супроводу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зобенько Н. А., Зорочкіна Т. С. Особливості психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2023. № 1. С. 28-34.

2. Лехолетова М., Лях Т., Сапіга С. Соціально-педагогічна підтримка батьків дітей із особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. № 1(12). С. 89-96.

3. Мартинюк Т., Садикіна А. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами у процесі інклюзивного навчання: роль міждисциплінарної команди. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2025. № 2. С. 181-187.

4. Прохоренко Л. І. Науково-психологічний супровід в освіті дітей з особливими потребами. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2019. Т. 1, № 1. С. 165-169.

5. Соколова Г., Кравець Ю. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами: організаційні і методичні аспекти. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2023. № 2(23). С. 137-141.

6. Марчак Т. А., Загалевиц В. Л. Технологія психологічного супроводу ресоціалізації, адаптації та корекції в інклюзивній освіті. *Інклюзія і суспільство*. 2023. № 3. С. 74-79.

7. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 12.03.2026).

